

Scenariji prostornog razvoja urbanog područja Slavonskog Broda

Majstorić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:564528>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Ivan Majstorić

**Scenariji prostornog razvoja urbanog područja
Slavonskog Broda**

Diplomski rad

**Zagreb
2021.**

Ivan Majstorić

**Scenariji prostornog razvoja urbanog područja
Slavonskog Broda**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2021.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: istraživački (Prostorno planiranje i regionalni razvoj)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Petre Radeljak Kaufmann

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Scenariji prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda

Ivan Majstorić

Izvadak: Urbano područje Slavenskog Broda čine Grad Slavenski Brod i devet općina. Definirano je na temelju udjela dnevnih cirkulanata za potrebe provedbe politike regionalnog razvoja. To je područje prožimanja urbanog i ruralnog prostora u kojem Slavenski Brod ima ključnu ulogu u razvoju brodske regije. Predmet istraživanja rada je prostorni razvoj urbanog područja Slavenskog Broda, dok je glavni cilj rada izrada scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine. Rad se temelji na primjeni metode scenarija koja je nadopunjena kvantitativnim i kvalitativnim metodama istraživanja. Anketno istraživanje je provedeno na uzorku od 600 ispitanika, dok je u Delfi metodi kroz dva kruga upitnika sudjelovalo 10 stručnjaka i drugih dionika. Kao rezultat izrađena su tri scenarija: „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“, „Usidreni brod“ i „Brod bez kapetana“ kao moguće varijante prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Brod do 2030. godine.

83 stranica, 26 grafičkih priloga, 7 tablica, 44 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: *metoda scenarija, prostorni razvoj, urbano područje Slavenskog Broda, strateško planiranje gradske regije, primijenjena geografija*

Voditelj: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
doc. dr. sc. Ivan Zupanc
doc. dr. sc. Lana Slavuj Borčić

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Rad prihvaćen: 9. 9. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Scenarios of spatial development of the Slavonski Brod urban area

Ivan Majstorić

Abstract: The Slavonski Brod urban area consists of City of Slavonski Brod and nine municipalities. This area is based on shares of daily circulators for the purposes of implementing regional development policy. This is an urban and rural area in which Slavonski Brod has the main role in the development of the whole region. The research topic is the spatial development of the Slavonski Brod urban area, while the main goal is to construct scenarios of spatial development of the urban area of Slavonski Brod until 2030. The research is based on the use of the scenario method which is supplemented by quantitative and qualitative research methods. The quantitative part was conducted on a sample of 600 respondents. In the qualitative part the Delphi method was applied. Ten experts and other participants participated through two rounds of questionnaires. As a result, three scenarios were developed: "COVID-19 crisis - wind in the back of development", "Anchored ship" and "Ship without a captain" as possible variants of spatial development of the Slavonski Brod urban area until 2030.

83 pages, 26 figures, 7 tables, 44 references; original in Croatian

Keywords: scenario method, spatial development, the Slavonski Brod urban area, strategic planning of urban region, applied geography

Supervisor: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor
Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor
Lana Slavuj Borčić, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 11/2/2021

Thesis accepted: 9/9/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. sc. Petri Radeljak Kaufmann na iznimnoj suradnji tijekom izrade diplomskog rada, vrijednim savjetima i nesebičnom dijeljenju iskustava te raspoloživosti i susretljivosti u izazovnim vremenima.

Zahvaljujem se mentorici, izv. prof. dr. sc. Aleksandru Lukiću i prof. dr. sc. Josipu Faričiću koji su me pristupom u radu i entuzijazmom motivirali na proučavanje geografije. Zahvaljujem se svim ostalim nastavnicama Geografskog odsjeka Prirodoslovno-matematičkom fakulteta u Zagrebu i Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru koji su dali svojoj doprinos mom studiranju. Hvala na prilikama kroz Hrvatsko geografsko društvo. Hvala i svim drugim djelatnicima fakulteta. Pomogli ste mi u otkrivanju poziva i pronalaženju stručnih interesa.

Hvala generacijama studenata geografije okupljenima oko Kluba studenata geografije Zagreb koji su u razdoblju od „Urbane utopije“ do „Depopulacijskog momentuma“ obogatili moje studiranje. Pomogli ste mi u stjecanju znanja i razvijanju vještina te me potaknuli na aktivno djelovanje u društvu.

Hvala zajednici prijatelja iz Svjetskog saveza mladih Hrvatska jer ste me prepoznali i pružili priliku za rad na projektu.

Zahvaljujem se svim ispitanicima koji su sudjelovali u provedbi metode Delfi, svim ispitanicima anketnog upitnika i svima koji su dali svoj doprinos u prosljeđivanju ankete.

Hvala prijateljima i rodbini na podršci tijekom godina studiranja.

Neizmerno hvala mojoj obitelji - tati, mami, Josipu, Katarini. Sve ove godine ste mi pomagali, bodrili me i usmjeravali. Uvjete i prilike koje su mi dane, vama dugujem. Ipak, najviše hvala Anici, mojoj zaručnici. Bez tvoje ljubavi, podrške i razumijevanja ne bih ostvario svoje snove. Dragi moji, vama posjećujem svoj rad.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Svrha, predmet, ciljevi i hipoteze istraživanja.....	2
1.2. Metode istraživanja.....	3
1.3. Prostorni obuhvat.....	4
1.4. Terminološke napomene.....	4
1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	6
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKA POLAZIŠTA	9
2.1. Pojam prostornog planiranja.....	9
2.2. Metoda scenarija, razvoj i primjena u prostornom planiranju	11
2.3. Gradske regije i prostorno planiranje	14
2.4. Strategija razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine	16
3. OPĆA GEOGRAFSKA I RAZVOJNA OBILJEŽJA PROSTORA.....	18
3.1. Geografski smještaj i položaj	18
3.2. Prirodno-geografska obilježja prostora	19
3.3. Demogeografska i socio-ekonomska obilježja prostora.....	21
3.3.1. Broj i razmještaj stanovništva	21
3.3.2. Demografska dinamika prostora	23
3.3.3. Dobno-spolni sastav stanovništva	31
3.3.4. Društveni-gospodarski sastav stanovništva.....	34
3.4. Urbano-ruralna klasifikacija.....	39
3.5. Opskrbljenost centralnim funkcijama	43
3.6. Indeks razvijenosti.....	45
4. REZULTATI.....	47

4.1. Primjena anketnog istraživanja u izradi scenarija razvoja urbanog područja Slavanskog Broda	47
4.1.1. Osnovna obilježja ispitanika	48
4.1.2. Trenutna razvojna obilježja urbanog područja Slavanskog Broda iz perspektive ispitanika	49
4.1.3. Pogled ispitanika na budući razvoj urbanog područja Slavanskog Broda	55
4.2. Primjena metode Delfi u izradi scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavanskog Broda	62
4.2.1 Analiza odgovora u primjeni metode Delfi	63
5. SCENARIJI PROSTORNOG RAZVOJA URBANOG PODRUČJA SLAVONSKOG BRODA DO 2030. GODINE.....	67
6. RASPRAVA.....	72
7. ZAKLJUČAK	76
8. LITERATURA i IZVORI	79
PRILOZI.....	VIII

1. UVOD

„Slavonski Brod je grad ponajprije industrijskih i poljoprivrednih djelatnosti. Zablistajmo u tom pravcu, tada će mladi ostati i razvijati i druge djelatnosti sportske, kulturne i sl.“

- razmišljanje ispitanika u anketnom upitniku

U prostoru gdje se Sava najviše približila vinorodnim izdancima Dilj gore smjestio se Slavonski Brod (Marković, 1994; Magaš, 2013), grad koji je širom svijeta bio prepoznat po industriji Đuri Đaković, i umjesto da na tradiciji i novim spoznajama njegovih stanovnika (usprkos deindustrijalizaciji) očuva prepoznatljiv identitet, danas se Slavonski Brod rijetko ističe među regionalnim centrima Hrvatske. Zapravo, zadnjih desetljeća se isticao po negativnim pojavama na koje je malo tko mogao utjecati. Nekoliko kilometara udaljena rafinerija u susjednoj državi svojim zagađenjem je obilježila generacije Brođana i stanovnika susjednih naselja te u javnosti stvorila nimalo lijepu sliku Brodskog kraja. Zato, ako bi se stanovnici Brodskog kraja posljednjih godina pojavili u nekom drugom dijelu Hrvatske, prvo što bi ih najčešće upitali je: „Kakav je zrak u Brodu?“ ili „Kako sada dišete?“. No nije zagađeni zrak motiv po kojem bi ovaj kraj trebao biti prepoznatljiv, već ljudi. Njihove vrijednosti, ideje i djelovanja. U nedostatku prilika, mnogi su propustili graditi tu prepoznatljivost. Prilike su odlučili potražiti negdje drugdje gdje sada grade prepoznatljivost tog (imigracijskog) kraja.

Gospodarska stagnacija brodskog kraja započela je s Domovinskim ratom, odnosno propadanjem industrije Đure Đakovića i zakašnjelim investicijama u Slavoniju. Iako je početkom stoljeća demografska slika Brodskog kraja bila znatno povoljnija nego diljem zemlje, gospodarska kriza iz 2009. godine produbila je zaostajanje. S ulaskom Hrvatske u Europsku uniju ni najpesimističniji kritičari nisu očekivali da će toliko priželjkivani događaj u hrvatskoj povijesti umjesto prosperiteta potaknuti baš suprotno – emigraciju. Zapravo, nije to bilo toliko neočekivano znajući ranije primjere iz povijest EU. Neočekivan je toliki broj iseljenih. Uslijed manjka poslova i boljih plaća, iz Brodskog kraja je u svega nekoliko godina odselilo desetak tisuća stanovnika. Istodobno su lokalne vlasti zbog mogućnosti povlačenja sredstava iz fondova EU izgradile infrastrukturu dostojnu današnjem vremenu te unaprijedili kvalitetu života. Napokon kada su se postigli zadovoljavajući uvjeti da se u Brodskom kraju značajnije pokrene

gospodarstvo i zadrže mladi, poglavito zbog povijesnog osnivanja Sveučilišta i smanjivanja migracijskog potencijala, nastupila je pandemija i ugrozila priliku za dinamičniji razvoj.

Hoće li kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 bolesti produbiti gospodarsku stagnaciju Brodskog kraja? Hoće li lokalne vlasti znati bolje usmjeriti budući razvoj? Slijedi li novi val iseljavanja, neostvarenih ideja i propuštenih prilika? Koji scenarij očekivati u nadolazećim godinama? Prethodna pitanja bila su poticaj da izazovi prostornog planiranja i regionalnog razvoja u rodnom zavičaju presude kod izbora teme diplomskog rada. Iako rezultati diplomskog rada možda neće izravno doprinijeti rješavanju gorućih problema, možda dopru do zalutalog čitatelja i doprinesu svijesti da postoji i drugačiji pristup. „Pristup u kojem svaki zaveslaj ubrzava plovidbu broda, koji plavi unatoč olujama, i na kojem svaki putnik zna kamo želi stići“.

1.1. Svrha, predmet, ciljevi i hipoteze istraživanja

Svrha ovog rada je doprinijeti geografskim istraživanjima prostornog razvoja gradskih regija, osobito onih koji su slabije istražene poput gradske regije Slavenskog Broda. Pored toga, ovaj rad će doprinijeti razvoju metode scenarija u okviru prostornog planiranja Hrvatske. Predmet istraživanja jesu scenariji prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Brod, odnosno prepoznavanje glavnih razvojnih potencijala i problema na temelju kojih će se izraditi moguće varijante prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda.

Glavni cilj diplomskog rada je izraditi scenarije prostornog razvoja urbanoga područja Slavenskog Broda do 2030. godine. Scenariji su izrađeni na temelju analize stanja, rezultata anketnog istraživanja provedenog među lokalnim stanovništvom te mišljenja stručnjaka i drugih dionika kroz primjenu metode Delfi. U skladu s tim, ostali ciljevi ovog rada su: analizirati prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja urbanog područja Slavenskog Broda, ispitati stavove lokalnog stanovništva vezano uz trenutno stanje i budući prostorni razvoj urbanog područja Slavenskog Broda te ispitati mišljenje stručnjaka i drugih dionika o smjeru, ciljevima i poteškoćama budućeg prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda.

Na temelju ciljeva istraživanja, prethodnog pregleda literature i autorovog poznavanja prostora proizašle su sljedeće hipoteze:

H1: Iseljavanje stanovništva predstavlja jedan od ključnih razvojnih problema urbanog područja Slavenskog Broda.

H2: Većina ispitanika koji namjeravaju iseliti kao temeljni razlog iseljavanja navode neki od ekonomskih razloga (mogućnost zapošljavanja, veće plaće i sl.).

H3: Razvoj Sveučilišta, iskorištavanje EU fondova i poticanje poduzetništva među najvažnijim su čimbenicima gospodarskog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda.

H4: Većina ispitanika smatra da je u razvoju urbanog područja Slavenskog Broda u idućih 10 godina ključna osobna inicijativa i inicijativa lokalne zajednice naspram inicijativa gradova, općina, županije i države.

H5: Ispitanici uglavnom imaju pesimistična očekivanja glede budućeg razvoja urbanog područja Slavenskog Broda.

1.2. Metode istraživanja

Istraživanje je podijeljeno u tri osnovne faze. U svakoj pojedinoj fazi istraživanja korištene su odgovarajuće metode istraživanja. Prva faza istraživanja obuhvaća pregled relevantne literature i izvora. Nakon prve faze istraživanja odabran je vlastiti pristup izrade scenariji, temeljen na kombinaciji anketnog istraživanja i metode Delfi. Na temelju proučene literature i drugih izvora, u drugoj fazi istraživanja obrađena su teorijsko-metodološka polazišta rada, opća geografska i razvojna obilježja prostora. Metoda deskriptivne statistike i kartografska metoda bile su glavne metode u toj fazi istraživanja.

Posljednja faza podijeljena je u tri dijela. U prvom dijelu je korištena metoda anketiranja. U ispunjavanju anketnog upitnika mogle su sudjelovati sve punoljetne osobe koje žive na području Grada Slavenskog Broda i devet općina: Bebrine, Brodskog Stupnika, Bukovlja, Donjih Andrijevac, Garčina, Gornje Vrbe, Klakara, Podcrkavlja i Sibirja. Anketno istraživanje provedeno je putem interneta na prigodnom uzorku od 600 ispitanika. Obrađeni rezultati anketnog istraživanja poslužili su u drugom dijelu ove faze istraživanja. U drugom dijelu je korištena metoda Delfi koja se sastojala od dva kruga. U prvom krugu upitnik su ispunjavali stručnjaci i drugi dionici iz javnog, akademskog, civilnog i gospodarskog sektora. Upitnik se sastojao od sažetka rezultata anketnog istraživanja i pet pitanja o trenutnom i mogućem prostornom razvoju urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine. Na temelju analize dobivenih odgovora izrađeni su scenariji razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine koji su u drugom krugu metode Delfi upućeni stručnjacima na završno razmatranje. U trećem dijelu treće faze istraživanja rezultati anketnog upitnika statistički su obrađeni putem programa SPSS.

Kod primjene metoda deskriptivne statistike i kartografske metode korišteni su programi Microsoft Excel, SPSS i ArcGis 10.4.1. Programi Microsoft Excel i SPSS korišteni su za obradu statističkih podataka te izradu tabličnih i grafičkih priloga, dok su kartografski prilozi izrađeni u programu ArcGis 10.4.1. Anketno istraživanje je provedeno putem alata *Google Forms*.

1.3. Prostorni obuhvat

Prostorni obuhvat koji čini urbano područje Slavenskog Broda proizlazi iz *Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine*, temeljnog strateškog dokumenta u kojem se određuju ciljevi i prioritete razvoja urbanog područja (MRRFEU, 2020). U definiranju urbanog područja ključnu ulogu je imala gravitacijska snaga Grada Slavenskog Broda, odnosno funkcionalna povezanost grada i okolice tj. jedinica lokalne samouprave u okruženju (SRUP, 2017a). Tako definirano područje, osim samog Grada Slavenskog Broda, čine općine: Bebrina, Brodski Stupnik, Bukovlje, Donji Andrijevc, Garčin, Gornja Vrba, Klakar, Podcrkavlje i Sibinj u kojima minimalno 30 % zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih čine dnevni cirkulanti (Sl. 1.).

1.4. Terminološke napomene

Tema diplomskog rada naslovljena kao „*Scenariji prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda*“ sadrži dva potencijalna polazišta konceptualnih rasprava.

(1) Prvo polazište konceptualne rasprave odnosi se na pojam prostornog razvoja.

(2) Drugo polazište za konceptualnu raspravu leži u činjenici da su, osim gradskog naselja Slavenski Brod, u sastav urbanog područja Slavenskog Broda uključena mješovita i ruralna naselja okolice Slavenskog Broda.

(1) Pojam prostorno planiranje podložan je raspravi i nedoumicama ne samo zbog

sadržaja koji obuhvaća, već i zbog prevođenje pojmova koji se u europskim jezicima vežu uz prostorno planiranje¹ (Radeljak, 2014). Marinović-Uzelac (2001) ističe da je u hrvatskom jeziku vrlo prisutno shvaćanje da prostorno planiranje zamjenjuje riječ urbanizam te objašnjava da različitim interpretacijama naziva osobito pogoduju zakonski tekstovi². Osim toga, u dokumentima i programima Europske unije upotrebljavaju se pojmovi *prostorni razvoj*, *urbani razvoj*, *prostorno planiranje*, *teritorijalni razvoj* i *teritorijalna kohezija*, što također otežava jasnu distinkciju pojmova vezanih uz prostorno planiranje (Radeljak, 2014). Budući da je prostorni razvoj vrlo složen pojam, za potrebe ovog rada je pojednostavljen te podrazumijeva demografski, društveno-gospodarski i funkcionalni razvoj promatranog prostora. Ključni razlog takvog odabira jest autorov stručni interes za navedene teme.

(2) “Grad je kompaktno sagrađeno veće naselje u čijim sekundarnim i tercijarnim djelatnostima radi veći dio aktivnog stanovništva, i to ne samo za vlastite potrebe nego i za potrebe stanovništva širega prostora“ (Vresk, 2002, 7). Tako definiran grad u stručnoj literaturi se naziva i formalni grad od kojeg treba razlikovati funkcionalni ili administrativni grad koji je definiran kao: „grad što ga čini kompaktno sagrađen prostor zajedno s urbaniziranom i funkcionalno integriranom okolicom (Vresk, 2002).“ Prema tome, treba razlikovati grad Slavonski Brod (formalni grad) od Grada Slavenskog Broda kojeg čine naselja Slavonski Brod, Brodski Varoš i Podvinje (funkcionalni ili administrativni grad). *Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj* u popisu iz 2001. godine definira 143 gradskih naselja, što znači da su sva ostala naselja, pa tako i ona u urbanom području Slavenskog Broda ruralnog ili prijelaznog tipa. Stoga prostorni obuhvat odabran za temu diplomskog rada ne proizlazi isključivo iz geografskog kriterija³, nego se temelji na prostornom okviru definiranom za potrebe provedbe strateške politike regionalnog razvoja.

¹ Radeljak (2014) izdavaju pojam *town planning* iz britanskog engleskog jezika koji se doslovno može prevesti s francuskog riječju *urbanisme* ili njemačkom *Städtebau*. No njihovo značenje je uže od pojma prostorno planiranja budući da se odnosi na urbano planiranje ili urbani dizajn. Dodatnu konfuziju kod definiranja i razumijevanja pojma prostorno planiranje unose brojne druge varijante planiranja, poput okolišnog planiranja (*environmental planning*) ili pejzažnog planiranja (*landscape planning*) (Dühr i dr., 2010 prema Radeljak, 2014).

² Već iz naziva zakona građani će uočiti primjenu različitih pojmova (urbanističko i regionalno prostorno planiranje, prostorno uređenje itd.). Općenito, sustav prostornog uređenja u Hrvatskoj od druge polovice 20. st. karakterističan je po čestim promjenama zakonske osnove (Radeljak, 2014). U prilog tome, Tandarić i dr. (2019) primjećuju da su se zakoni o prostornom i urbanom planiranju tijekom socijalističkog razdoblja redovito usvajali neposredno prije značajnih sustavnih reformi. Primjerice, prva federalna planska regulativa usvojena je 1949., dakle dvije godine prije uvođenja sustava samoupravljanja. Drugi primjer je zakon iz 1973. koji je usvojen godinu dana prije novog ustava.

³ U tom slučaju, geografski precizno definiran prostorni obuhvat predstavljala bi gradska regija Slavenskog Broda, odnosno naselja koja zadovoljavaju kriterije definirane modelom izdavanja gradskih regija.

Dostupnost podataka o tako definiranom području, mogućnost usporedbe rezultata istraživanja s budućim strategijama i praćenje njihovih učinaka imali su presudan utjecaj na kompromis zbog kojeg u ovom radu nije primijenjen precizan geografski kriterij.

1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja

Pregled relevantne literature za ovaj rad obuhvaća tri dijela: literaturu koja proučava područje Slavenskog Broda i okolice; literaturu iz područja prostornog planiranja i regionalnog razvoja odnosno urbane i ruralne geografije; i literaturu vezanu uz metodu scenarija.

Iako su posljednjih nekoliko desetljeća geografi u Hrvatskoj objavili tisuće znanstvenih radova, među njima je jako malo onih koji se bave područjem Brodsko-posavske županije, a još manje onih koji proučavaju područje Slavenskog Broda i okolice. O tom području ponajviše je pisao Mirko Marković u knjizi: *Brod: kulturno-povijesna monografija* (1994.). Od ostalih knjiga ističe se knjiga *Geografija Hrvatske* Damira Magaša (2013.) koja u svom sadržaju, uz geografske teme iz cijele Hrvatske, obuhvaća i one iz brodske regije. Također, zadnjih godina je na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu obranjeno nekoliko diplomskih rada iz područja socijalne geografije, ponajviše demogeografije i urbane geografije koji se bave tematikom iz područja Brodsko-posavske županije. Među njima se ističe diplomski rad Dominika Miščanćuka pod nazivom *Gradska regija Slavenskog Broda* koji, uz određene iznimke, u cijelosti obuhvaća prostorni obuhvat urbanog područja Slavenskog Broda koji je proučavan u ovom radu. Od ostalih znanosti, prisutno je nekoliko znanstvenih radova iz područja sociologije, povijesti i demografije, odnosno povijesne demografije koji proučavaju demografski razvoj Brodsko-posavske županije i migracije 19. i 20. stoljeća na području povijesno-geografske regije Slavonije (Lajić i Bara, 2009; Živić, 2017; 2018). Također, valja istaknuti istraživanja recentnog iseljavanja iz Slavonije (Rajković Iveta i Horvatin, 2017; Pokos, 2017).

Istraživanja iz područja prostornog planiranja i regionalnog razvoja, odnosno ruralne i urbane geografije posljednjih godina je sve više. Kao što je ranije spomenuto, ovdje također izostaju ona koja se bave specifično područjem Brodsko-posavske županije. Međutim, ističu se knjiga *Mozaik izvan grada* Aleksandra Lukića (2012.) koja proučava ruralnu Hrvatsku, što znači i ruralna područja brodske regije, kao i nekoliko znanstvenih i stručnih radova koji proučavaju prostor Brodsko-posavske županije u okviru Istočne Hrvatske i problemskih regija Hrvatske (Matišić i Pejnović, 2015; Zupanc, 2018; Majstorić, 2020). Pored znanstvenih

istraživanja, vrijedi spomenuti dvije studije koje proučavaju gradske regije u kontekstu strateškog planiranja: *Cjelovita analiza stanja za potrebe izrade Strategije razvoja urbanog područja Slavonskog Broda* (SRUP, 2017b) koju je izradila tvrdna Urbanex d.o.o. u suradnji s Gradom Slavonskim Brodom te *Analiza i vrednovanje razvojnih potencijala i ograničenja područja urbane aglomeracije Zagreb* (Bočić i dr., 2018) izrađena od strane znanstvenika s Geografskog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u suradnji s Gradom Zagrebom.

Metoda scenarija u Hrvatskoj je relativno slabo korištena metoda. Poseban doprinos razvoju metode scenarija u hrvatskoj geografiji dala je Petra Radeljak Kaufmann sa svojim doktorskim radom *Metoda scenarija u prostornom planiranju: primjer Južnoga hrvatskoga primorja* (2014.) koji predstavlja prvo takvo geografsko istraživanje u Hrvatskoj. Ista autorica objavila je znanstvene radove o metodi scenarija u istraživanju i planiranju prostora (Radeljak Kaufmann, 2016a), primjeni faktorske analize i metode Delfi u razvoju scenarija na primjeru Dalmacije (Radeljak Kaufmann, 2016b) i scenarijima ruralnih područja Hrvatske u kontekstu bivših zemalja Srednje i Istočne Europe (Lukić i dr., 2021). Posljednjih godina metoda scenarija prepoznata je od strane studenata diplomskih studija geografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu koji je koriste prilikom izrade diplomskih radova. Doroteja Harjač (2018) je diplomirala na temi diplomskog rada *Primjena metode scenarija: primjer Grada Ivanca* u kojem je pomoću metode Delfi izradila tri scenarija kao moguće smjerove razvoja Grada Ivanca do 2030. („Staro u novom ruhu“, „Poslovni uzlet“ i „Ivanec – razvojno žarište“). Doroteja Ivandija (2019) je diplomirala na temi diplomskog rada *Izazovi i mogućnosti razvoja prostora Grada Donjeg Miholjca s naglaskom na demografski aspekt* u kojem je pomoću metode scenarija izradila nekoliko mogućih smjerova razvoja Grada Miholjca (“Grad samo na papiru”, “Od gusjenice do leptira” i “Grad u kojem mladi žele živjeti”). Marko Grgić (2019) je diplomirao na temi diplomskog rada *Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na primjeru grada Pule* u kojem je ispitaio moguće smjerove razvoja novonastalog, sekundarnog centra grada Pule u budućnosti. Josip Mikinac (2020) je diplomirao na temi *Perspektiva demografskog razvoja Županjske Posavine u uvjetima periferičnosti* u kojem je pomoću metode scenarija izradio nekoliko varijanti budućeg demografskog razvoja Županjske Posavine (“Oaza za stare”, “Polarizirana regija” i “Feniks iz pepela”). Pored proučavanja urbanih područja, valja istaknuti diplomski rad *Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-prominskog područja* Krešimira Ivića (2020) u kojem nije primijenjena metoda scenarija, ali pretpostavlja vrijedno istraživanje strateškog planiranja ruralnih područja. Ističe se i diplomski rad *Mogućnosti revitalizacije perifernih krških krajeva Hrvatske iz perspektive*

studentata Sveučilišta u Zagrebu Šimuna Nejašmića (2017) u kojem također nije korištena metoda scenarija, ali se bavi problematikom prostornog razvoja depopuliranih područja.

Od drugih znanosti, ističe se znanstveni rad arhitekata urbanista koji su metodu scenarija koristili u scenarijskom modeliranju prostornog planiranja Dubrovačko-neretvanske županije (Katurić i dr., 2018) što ukazuje da bi metoda scenarija mogla biti sve češće korištena u istraživanjima, ali i u praksi prostornog planiranja.

Kad je riječ o stranim autorima, vidljivo je da je metoda scenarija zastupljenija nego u Hrvatskoj. Prisutni su brojni teorijski radovi koji proučavaju samu metodu scenarija, kao i oni koji prilikom bavljenja određenom prostornom problematikom koriste metodu scenariju. U nastavku će biti izdvojena tek nekolicina. Gordon i Glenn (2018) proučavaju interaktivne scenarije koji su rezultat kreativnih procesa u koje su uključeni ljudi (eksperti, korisnici, šira javnost) te endogeni i egzogeni modeli utemeljeni na povijesno uspostavljenim statističkim odnosima ili prosudbama o tim odnosima. Lowe i Ward (2009) su izradili scenarije ruralnih područja Engleske koristeći metodu Monte Carlo. Prethodno su osmislili model utemeljen na faktorskoj i klusterskoj analizi pomoću kojeg su identificirati dominantne trendove koji utječu na razvoj ruralnih područja Engleske. Špeh i Piano (2016) su izradili scenarije prostornoga razvoja područja Škalskog i Velenjskog jezera u Sloveniji. U izradi scenarija sudjelovali su studenti. Na temelju znanja o trenutačnom načinu korištenja zemljišta i željenim budućim funkcijama pejzaža osmišljena su dva scenarija za oblikovanje pejzaža i simulacija budućega razvoja, od kojih je jedan usmjeren prema intenzivnom, a drugi prema održivom razvoju. Banski (2017) je identificirao najznačajnije faktore koji će oblikovati ruralnu Poljske do 2050. godine na temelju kojih je izradio moguće scenarije razvoja ruralnih područja Poljske. Istraživanje je temeljio primarno na kvalitativnoj analizi te na znanju eksperata specijaliziranih u bavljenju temama vezanih za ruralna područja. Analizirano je šest grupa faktora (ekonomski, tehnološki, pravno-administrativni, politički, socio-demografski, prirodni) pomoću kojih su izrađena tri scenarija: optimistički, pesimistički i najvjerojatniji.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKA POLAZIŠTA

2.1. Pojam prostornog planiranja

Planiranje je izrazito dvosmislen pojam kojeg je teško definirati. Štoviše, različiti planeri smatraju da znaju što ono jest iako se pritom pozivaju na posao koji obavljaju. Poteškoća proizlazi iz toga što se planeri bave različitim vrstama poslova, što znači da oni pritom misle na različite aspekte, zbog čega se čini da planiranje ljudima može značiti bilo što (Hall i Tewdwr-Jones, 2019)⁴. Ukratko, planiranje je: „izrada planova budućih akcija te koordinacija i kontrola organizacije ostvarivanja tih planova (Hrvatska enciklopedija, 2021)“. Dakle, planiranje predstavlja razradu slijeda aktivnosti koje će voditi postizanju jednoga ili više postavljenih ciljeva (Hall, 2002 prema Radeljak, 2014; Hall i Tewdwr-Jones, 2010). Zbog sve veće složenosti društvenih i gospodarskih procesa u suvremenom svijetu planiranje je postalo nužno (Hrvatska enciklopedija, 2021). Zato se paralelno s društveno-gospodarskim razvojem razvijalo i planiranje u širem smislu (ekonomsko, socijalno i prostorno planiranje)⁵ (Vresk, 1990; Radeljak, 2014).

Prostorno planiranje je složena i vrlo važna društvena djelatnost u kojoj sudjeluju stručnjaci iz različitih struka (arhitekti, geografi, ekonomisti, sociolozi i dr.) (Vresk, 1990). Kompleksnost samog pojma i potreba za uključivanjem različitih stručnjaka vidljivi su već iz kratke definicije: „prostorno planiranje je optimalni raspored ljudi, dobara i djelatnosti radi njegove optimalne upotrebe“⁶ (Marinović-Uzelac, 2001, 12). Vresk (1990) izdvaja tri osnovne razine planiranja: nacionalnu razinu koja obuhvaća cijeli državni teritorij; regionalnu razinu koja obuhvaća dijelove državnog teritorija; i lokalnu (mjesnu) razinu koja obuhvaća naselja. Lokalno (mjesno) planiranje se dijeli na urbano (urbanističko) i ruralno planiranje. Za razliku od lokalnog planiranja, planiranje na regionalnoj i nacionalnoj razini javilo se znatno kasnije, odnosno institucionalizacija tih vrsta planiranja u razvijenijem dijelu svijeta započinje tek između dva svjetska rata (Vresk, 1990). Marinović-Uzelac (2001) pak razlikuje prostorno i urbanističko planiranje. Prostorno planiranje bavi se uređenjem ukupnog prostora, tj. teritorija,

⁴ Rečenica je ugrubi prijevod promišljanja engleskih autora.

⁵ U većini zemalja planiranje se dijeli na: ekonomsko planiranje i prostorno (fizičko) planiranje. Ekonomsko planiranje je planiranje ekonomskih struktura i ekonomskog razvoja, pri čemu se svjesnim usmjeravanjem i korištenjem različitih planskih instrumenata potiču ekonomski procesi radi ekonomskog razvoja. Prostorno planiranje usmjereno je na planiranje fizičkih struktura prostora: planiranje načina korištenja zemljišta, uređenja naselja, gradnje prometnica, određivanjem lokacije industrije itd. (Vresk, 1990).

⁶ Marinović-Uzelac dalje problematizira što je optimum i kakav je optimalni raspored (v. Marinović-Uzelac, 2001).

pri čemu taj prostor najčešće uključuje naselja i gradove, ali ono se ne bavi unutrašnjom strukturom naselja. S druge strane, urbanističko planiranje bavi se unutarnjim prostornim uređenjem naselja i gradova.

Planiranje u prostoru podrazumijeva razmatranje razvojnih potreba i prikladnosti specifičnih mjera, funkcija i namjena površina s obzirom na obilježja određenoga područja. Ako društvo svjesno utječe na procese u prostoru, to se naziva planiranjem, dok je prostorni plan nacrt kojim se određuje kako prostor najbolje koristiti u danom vremenu (Radeljak, 2014; Marinović-Uzelac, 2001 prema Radeljak, 2014). Pojmovi vezani uz prostorno planiranje razlikuju s obzirom na sadržaj, ali ovise i o prostornoj i vremenskoj dimenziji, što znači da nema jedinstvene definicije prostornog planiranja, već da promišljanje o teoriji prostornog planiranja i primjeni u praksi ovisi o kulturi, doktrinama i planerskim tradicijama (Radeljak, 2014; Pejnović i Lukić, 2012). Marinović-Uzelac (2001) navodi da na teoriju prostornog planiranja utječu druge znanosti u određenim društvenim uvjetima, dok na praksu prostornog planiranja utječu druge struke, ali i društveni interesi izraženi političkom voljom zakonodavnih institucija.

Duga tradicija planiranja na lokalnoj razini u Hrvatskoj vidljiva je iz srednjovjekovnih statuta dalmatinskih komuna. S druge strane, planiranje na regionalnoj razini razvija se 1960-ih godina te 1974. nastaje prvi Prostorni plan SR Hrvatske. Općenito, razvoj planiranja u posljednjih pola stoljeća pratio je odgovarajući zakonodavna okvir (Radeljak, 2014). Postojeći Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19) definira prostorno planiranje kao: „institucionalni i tehnički oblik za upravljanje prostornom dimenzijom održivosti, kojom se na temelju procjene razvojnih mogućnosti u okviru zadržavanja osobnosti prostora, zahtjeva zaštite prostora, te očuvanja kakvoće okoliša i prirode, određuje namjena prostora/površina, uvjeti za razvoj djelatnosti i infrastrukture te njihov razmjestaj u prostoru, uvjeti za urbanu preobrazbu i urbanu sanaciju izgrađenih područja te uvjeti za ostvarivanje planiranih zahvata u prostoru“⁷.

Iako je sustav prostornog uređenja danas uređen kroz nekoliko zakona, komponenta prostornog planiranja u njemu nije na dobar način definirana (Katurić i dr., 2019). Isti autori to

⁷ U istraživanju provedenom u sklopu doktorskog rada *Metoda scenarija u prostornom planiranju: primjer Južnoga hrvatskoga primorja* Petre Radeljak Kaufmann prilikom korištenja metode Delfi polovina ispitanika se složilo s navedeno definicijom prostornog planiranja. Četvrtina sudionika djelomično se složila s tom definicijom, dok se četvrtina sudionika nije složila s tom definicijom. Problematizirana je nejasnoća definicije, definiranje prostornog planiranja kao djelatnosti, odnos prostornog planiranja i prostornog uređenja, razlučivanje prostornih razina, izostavljanje naselja i ruralnog prostora itd. (Radeljak, 2012).

objašnjavaju činjenicom da je strateško ili regionalno planiranje⁸ u nadležnosti drugog ministarstva⁹. Sukladno Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske hrvatskom sustavu prostornog planiranja nedostaju metode, kriteriji i standardi prostornog planiranja i praćenja stanja u prostoru. Također, nedostaju i instrumenti implementacije koji bi utvrdili prioritete prostornih zahvata koji su u skladu sa smjerom razvoja određenog prostora. Zbog činjenice da je cijeli sustav orijentiran na korištenje zemljišta, prioriteti razvojnih smjerova uređeni su drugim zakonima (Katurić i dr. 2019). Osim toga, prisutni su i drugi jednako važni problemi prostornog planiranja u Hrvatskoj, primjerice: problem provedbe načela definiranih Zakonom, nejasno definirane odredbe Zakona, loša praksa upravljanja prostorom, nedostatak interdisciplinarnosti, nedostataka participativnog pristupa, problem znanja i etičnosti lokalnih samouprava, korupcija i odgovornost prostornih planera, jednodimenzionalnost prostornog planova nižeg reda itd. (Radeljak, 2014).

2.2. Metoda scenarija, razvoj i primjena u prostornom planiranju

„Scenarij (kasnolatinski *scaenarium*: prostor za pozornicu) je prozni tekst u kojem se detaljno opisuje sadržaj te razrađuje prizorna strana filma. Sadržava specifikaciju ambijenata, likova i njihovih postupaka te dijaloga koji su obično izdvojeno pisani“ (Hrvatska enciklopedija, 2021). Osim toga, scenarij može biti i radnja drame, sadržaj dramske radnje ili detaljan opis radnje filma, dok u prenesenom značenju scenarij može značiti detaljan, tajni plan nekog događaja (Hrvatski jezični portal, 2021).

U literaturi je prisutan veliki broj različitih, ali i proturječnih definicija, značajki, principa i metodoloških gledišta budući da scenarij ima brojna druga značenja koja se odnose na analizu trenda, prognozu, predviđanje, analizu osjetljivosti, analizu varijanti, konkretne razvojne projekte itd. (Radeljak Kaufmann, 2016a). Primjerice, scenarij se opisuje kao: „opis budućeg stanja i tijeka događaja koji omogućuje napredak od sadašnjega prema budućem stanju“ ili kao: „razumljiv opis mogućeg stanja u budućnosti temeljen na kompleksnoj mreži

⁸ „Strateško planiranje danas je jedan od glavnih alata u jačanju konkurentnosti određene prostorne jedinice, a proces strateškog planiranja uključuje razvoj vizije, definiranje ciljeva, kreiranje strategije i načina njezine implementacije, kao i evaluaciju rezultata provedenih aktivnosti,“ (Katurić i dr., 2019, 81). Strateško planiranje smatra se socijalno-prostornim procesom kojim upravlja javni sektor. Pritom je fokus na ograničenom broju strateških, ključnih područja u kojima se definiraju vizija, aktivnosti i sredstva provedbe koje se temelje na identifikiranim potencijalima, slabostima i dostupnim resursima. Također, ono se razlikuje od tradicionalnog sektorskog pristupa i pasivnog planiranja korištenja zemljišta prema primjeni multisektorskog pristupa, planiranju zaštite okoliša, proučavanju vanjskih utjecaja i trendova, utvrđivanju razvojnih resursa, participaciji različitih dionika i sektora, razvoju dugoročne vizije te usmjerenosti na mjere i aktivnosti (Katurić i dr., 2019b).

⁹ Odnosi se na Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije.

utjecajnih čimbenika“. Također, pojedini autori ističu da scenarij nije samo „varijantna budućnost“, odnosno završno stanje, već sredstvo postizanja tog stanja (Godet i Roubelat, 1996; Shearar, 2005, Rothman, 2008 prema Radeljak Kaufmann, 2016a).

Primjena metode scenarija pri rješavanju kompleksnih društvenih problema u različitim vrstama planiranja proširila se nakon Drugog svjetskog rata, ponajprije u SAD-u i Francuskoj. Zbog kompleksnosti i neizvjesnosti razvoja suvremenog svijeta povećava se interes za korištenje metoda scenarija, poglavito u disciplinama i djelatnostima koje počivaju na donošenju odluka¹⁰. Zapravo, metoda scenarija pojavila se kao ključna metodologija za istraživanje varijanti budućeg razvoja, prepoznavanja ključnih neizvjesnih faktora i usmjerivanje djelovanja (Raskin, 2005 prema Radeljak, 2016a). Razvoj metoda scenarija vezan je, stoga, prvenstveno za vojno planiranje, planiranje u javnoj upravi, poslovno planiranje, predviđanje tehnološkog razvoja, studije okoliša i održivi razvoja, urbano i regionalno planiranje itd. Primjerice, u SAD-u se metoda scenarija prvotno koristila u vojne svrhe, a zatim za potrebe javne uprave i poslovnog planiranja, dok je u Francuskoj korištena u javnoj upravi, poslovnom planiranju, ali i urbanom i prostornom planiranju (Lukić i Radeljak Kaufman, 2015). Zbog svega toga, osim pojedinaca (H. Kahn, B. de Jouvenel, M. Godet i dr.), veliki utjecaj na razvoj metode imale su brojne organizacije (npr. RAND Corporation, DATAR, Royal Dutch/Shell) (Radeljak, 2014; Radeljak Kaufmann, 2016a). U kontekstu prostornog planiranja, danas su u Europi zapaženi važni istraživački projekti u kojima se metoda scenarija koristi u istraživanjima ruralnih područja (ESPON, SCENAR2020, SCENAR2030, EURURALIS, ET2050 itd.) (Lukić i dr., 2021).

Budući da se metoda scenarija razvijala u različitim disciplinama i djelatnostima, ali i različitom prostornom i vremenskom kontekstu, kroz primjenu na različitim problemima razvila su se nova obilježja te metode. Radeljak Kaufmann (2016a) na temelju analize primjene metode scenarija u širem kontekstu istraživanja i prostornom planiranju u svijetu izdvaja više tipova scenarija: a) eksplorativni, deskriptivni, prognozirajući –normativni, anticipativni, retrognozirajući scenariji, b) kvalitativni – kvantitativni scenariji, c) stručni – participativni

¹⁰ Interes za primjenom scenarija osobito je vidljiv tijekom 1990-ih povezano s promjenama u korporacijama, primjeni scenarija za potrebe javnih rasprava širom Europe te u civilnom sektoru (Ringland, 2006 prema Lukić i Radeljak Kaufmann, 2015). Istraživanje koje je analiziralo literaturu na temu scenarijskog planiranja objavljenu posljednjih desetljeća otkriva da je tijekom 1990-ih i 2000-ih svake godine zabilježen značajan porast broja objavljenih radova, pri čemu je čak 70 % tih radova objavljeno poslije 2000. godine (Varum i Melo, 2010 prema Lukić i Radeljak Kaufmann, 2015).

scenariji, d) osnovni – upravljački scenariji i e) ostali scenariji¹¹ (Radeljak Kaufmann, 2016a). U stvarnosti se pri odabiru metode scenarija često kombinira više tipova (Radeljak, 2014).

Sustav prostornog planiranja temelji se na postojećem stanju prostora, odnosno na pretpostavci kako prostorni plan mora stvoriti promjene u prostoru koje će u budućnosti rezultirati stabilnim i održivim stanjem (Katurić i dr. 2019). U tom smislu, Marinović-Uzelac (2001) ističe da prostornim planovima zapravo usmjeravaju neprekidni procesi u prostori, koji bi se i bez njih odvijali. Zato metoda scenarija može biti korisna kao alat za kvalitetno donošenje odluka o prostornom razvoju (Katurić i dr. 2018). Tijekom procesa izrade scenarija prostornog razvoja povećava se znanje o razvojnim trendovima i prostornim elementima svih sudionika tog procesa te konačan produkt izrade scenarija može voditi konkretnim strategijama i mjerama upravljanja (Radeljak, 2014). Osim toga, metoda scenarija u okviru scenarijskog modeliranja¹² prepoznata je kao potencijalna nadogradnja postojećeg sustava prostornog planiranja u Hrvatskoj s ciljem veće integracije sa sustavom strateškog planiranja, čime bi se omogućila interpretacija željenih stajališta i postignuća koji su u skladu s elementima razvoja utvrđenih prostornoplanskom dokumentacijom (Katurić i dr. 2018).

Budući da metoda scenarija istražuje različite varijante budućeg razvoja, prepoznaje ključne neizvjesne faktore i usmjerava buduće djelovanje (Raskin, 2005 prema Radeljak, 2016a), a da je istodobno urbanizacija glavni pokretač mijena u prostoru (Bočić i dr., 2018), metoda scenarija može poslužiti kao izvrstan alat u prostornom (i strateškom) planiranju gradskih regija.

¹¹ a) eksplorativni tip temelji se na analizi postojećeg stanja i trendova te ispitivanju mogućih smjerova razvoja u budućnosti, dok se normativni temelji temelji na poželjnim ciljevima budućeg razvoja, b) kvalitativni tip opisuje budući razvoj u obliku riječi, slika, dijagrama i fraza, najčešće u obliku teksta, dok je kvantitativni tip temelji na formaliziranim računalnim modelima i pružanju numeričkih informacija putem tablica, grafova i karata, c) stručni tip se temelji na uključivanjem stručnjaka sa specifičnim znanjem o određenoj problematici, dok se participativni temelji na uključivanju različitih dionika zainteresiranih za ishod scenarija, d) osnovni tip se odnosi na buduće stanje u kojem mjere izravno vezane uz glavnu temu nemaju utjecaj ili ne postoje, dok upravljački tip odražava učinke mjera na buduće stanje i e) ostali scenariji koji su vezani uz specifične završne vizije (Radeljak Kaufmann, 2016a).

¹² „Scenarijsko modeliranje prostornog razvoja temelji se na metodi scenarija koja se definira kao utvrđivanje hipotetskih sljedova događanja konstruiranih na temelju ekstrapolacije postojećih trendova radi usmjeravanja pozornosti na kauzalne procese, i to s ciljem definiranja aktivnosti potrebnih za usmjeravanje budućih događanja“ (Katurić i dr. 2019, 236).

2.3. Gradske regije i prostorno planiranje

U razdoblju industrijalizacije grad se najprije razvijao prema „unutra“. Gradnjom novih radionica i pogona na slobodnim gradskim površinama, u dvorištima i podrumima grad se zgušnjavao urbanim sadržajem. Međutim, do promjene dolazi s gradnjom željeznice i razvojem drugih prometnih sustava, ponajprije automobilskeg prometa, zbog čega se grad počeo naglo razvijati prema „van“, čime se širio u svoju okolicu. Kao posljedica toga, industrijski grad je temeljito promijenio svoju okolicu, ponajviše zbog jake funkcije rada koja potiče stalno preseljenje i svakodnevne cirkulacije zaposlenih. Stoga, osim socijalnih promjena, grad je u svojoj okolini uvjetovao funkcionalne i fizionomijske promjene zbog kojih se sve više smanjuju razlike između sela i grada (Vresk, 2002). Prema tome, grad sa svojom okolicom čini međuovisnu funkcionalnu i prostornu cjelinu za koju se u literaturi rabe dva pojma: gradska regija i gradska aglomeracija (Vresk, 2002).

Intenzivan razvoj sekundarnih i tercijarnih djelatnosti tijekom druge polovice 20. stoljeća ključan je pokretač urbanizacije, odnosno suburbanizacije okolica hrvatskih gradova. Osim najvećih hrvatskih gradova, izraženu preobrazbu okolice imaju i neki drugi gradi, posebno regionalna središta s jakom funkcijom rada (npr. Slavonski Brod, Karlovac, Varaždin i dr.) zbog čega se može govoriti o pojavi većeg broja gradskih regija u Hrvatskoj (Sl. 1.)¹³. Ujedno, sve su izraženije dnevne cirkulacije u matični grad tako da posljednjih 30 godina okolice preuzimaju populacijski razvoj od matičnog grada, koji sada demografski stagnira i slabi (Bočić i dr., 2018).

Vresk (2002) je izdvojio četiri značajna socijalno-geografska procesa koja su nastala u okolicama gradskih regija u Hrvatskoj: stambena suburbanizacija, stambeno-radna suburbanizacija, urbanizacija pojedinih zona i slaba urbanizacija.

(a) Stambenu suburbanizaciju karakterizira izrazita stambena izgradnja u okolini, okolica bilježi porast broja stanovnika, zaposlenih i dnevnih cirkulanata, dok se smanjuje broj poljoprivrednog stanovništva, tj. smanjuje se značaj poljoprivrede.

¹³ „Gradske regije u Hrvatskoj imaju između 50.000 i 1.000.000 stanovnika. Većina stanovnika živi u matičnom gradu, 60-80%, dok okolica ima 20-40% ukupnog stanovništva gradske regije. Još veći nesklad je u broju radnih mjesta. Matični gradovi u većini gradskih regija imaju i do 95% radnih mjesta, dok ih je u okolini samo 5-10%. Navedeno upućuje da je razvoj gradskih regija Hrvatske još uvijek u ranoj fazi. Ipak, velike gradske regije sve više se decentraliziraju, pa okolica preuzima demografski i funkcionalni razvoj“ (Vresk, 2002 prema Bočić i dr., 2018, 17).

(b) Stambeno-radnu suburbanizaciju karakterizira brzo jačanje funkcije rada i stanovanja.

(c) Urbanizaciju pojedinih zona obilježava socijalno prestrukturiranje u kojem ruralna naselja dobivaju naglašena urbana obilježja, što za posljedicu ima veliki udio dnevnih cirkulanata (90-100 %).

(d) Slaba urbanizacija odvija se u uvjetima depopulacije, i to u izoliranim i udaljenim naseljima u kojima su slabije mogućnosti zapošljavanja (Vresk, 2002; Bočić i dr., 2018).

Gradske regije danas predstavljaju najveću koncentraciju stanovništva, radnih mjesta, stanova i drugih urbanih elemenata u nekom području te se kao posljedica nagle preobrazbe okolica gradova sve više pažnje posvećuje planiranju gradskih regija (Vresk, 1990; Bočić i dr., 2018). Radi rješavanja razvojnih problema i usmjeravanja budućeg razvoja gradskih regija poduzimaju se planske intervencije i mjere kojima se kontrolira razvoj i uređenje gradskih regija (Bočić i dr., 2018). Vresk (1990) tako razlikuje tri vrste najčešće primjenjivanih planskih mjera: restriktivne mjere (zabrane širenja poslovnih prostora, zabrane promjene načina korištenja zemljišta i površina te zabrane doseljavanja); poticajne mjere za iseljavanje ili doseljavanje stanovništva odnosno lociranje ili relociranje djelatnosti; i decentralizacija razvoja gradske regije koje se može primjenjivati kao pet različitih modela (satelizacija, radijalni razvoj, model aglomeracije u obliku prstena, model koncentracije i model raštrkanog širenja). Dakako, u praksi planiranja razvoja i uređenja gradskih regija se primjenjuju različiti modeli ovisno o socijalnim i ekonomskim okolnostima (Bočić i dr., 2018).

Zakonski okvir temu urbanog i ruralnog prostora uređuje putem odvojenih sustava prostornog uređenja, regionalnog i ruralnog razvoja, odnosno Zakona o prostornom uređenju, Zakona o regionalnom razvoju i Zakona o poljoprivredi. Usmjerenost i komplementarnost tih sustava očituju se u iskazanim ciljevima¹⁴ (Dobrinić i dr., 2017). Donošenje i provedba novih dokumenata izazov je, ali i prilika za uspješnije planiranje urbanih i ruralnih područja, osobito u zonama njihovog prožimanja – gradskim regijama. Pritom je važno istaknuti da su prostorni

¹⁴ 1. Uravnotežen i održiv prostorni razvoj na principima teritorijalne kohezije u funkciji poboljšanja kvalitete života i ublažavanja depopulacijskih trendova, uz očuvanje identiteta prostora; 2. pridonosenje društveno-gospodarskom razvoju Republike Hrvatske u skladu s načelima održivog razvoja, stvaranjem uvjeta koji će svim dijelovima zemlje omogućavati jačanje konkurentnosti i realizaciju vlastitih razvojnih potencijala; i 3. restrukturiranje i modernizacija poljoprivrednog i prehrambenog sektora; promicanje okolišno učinkovitog poljoprivrednog sustava; poboljšana učinkovitost resursa te pomak ka klimatski elastičnoj poljoprivredi, prehrambenoj industriji i šumarstvu; smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života; doprinosi prioritetima Europske unije za ruralni razvoj i gospodarski oporavak (Dobrinić i dr., 2017).

planovi za gradske regije zadnji put izrađeni prije gotova pola stoljeća. Iako postojeći Zakon o regionalnom razvoju izravno ne govori o problematici odnosa između urbanih i ruralnih područja, ipak je vidljiv napredak s obzirom na uvrštavanje strategija razvoja urbanih područja kao planskih dokumenata politike regionalnog razvoja (Dobrinić i dr., 2017). Kao polazišta za izradu planskih dokumenata politike regionalnoga razvoja Zakonom o regionalnom razvoju su definirani nacionalni razvojni dokumenti i prostorni planovi. Zbog težnje prema usklađivanju sustava prostornog planiranja i regionalnog razvoja, takav zakonski okvir predstavlja veliki izazov u konačnoj provedi (Dobrinić i dr., 2017).

Sl. 1. Središte grada Slavonskog Broda
Izvor: Sbplus.hr, 2020.

2.4. Strategija razvoja urbanog područja Slavonskog Broda do 2020. godine

Strategija razvoja urbanog područja Slavonskog Broda izrađena je prema *Smjernicama za izradu Strategije razvoja urbanih područja, praćenje njihove provedbe i vrednovanje* izdanim od strane Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije (ESIF, 2020). Definiranje urbanog područja kao osnove za planski razvoj urbanih središta u skladu je s jasno definiranim smjerom prostornog razvoja Europske unije. Prema tome, Grad Slavonki Brod

jedno je od većih urbanih područja u Republici Hrvatskoj koja čine gradovi s više od 50.000 stanovnika (ESIF, 2020).

Prilikom definiranja urbanog područja Slavenskog Broda ključnu ulogu imala je gravitacijska snaga Grada Slavenskog Broda, odnosno funkcionalna povezanost Grada i jedinica lokalne samouprave koje ga okružuju. Pritom je kriterij dnevnih cirkulanata predložen za definiranje teritorijalnog obuhvata urbanih područja tako da u sastav urbanog područja mogu ući one jedinice lokalne samouprave u neposrednom gravitacijskom okruženju Grada-središta iz kojih najmanje 30 % zaposlenog stanovništva svakodnevno odlazi na posao u Grad-središte (SRUP, 2017a).

Na temelju toga, najvećim urbanim centrima u Republici Hrvatskoj osigurano je 345,35 milijuna eura za provedbu aktivnosti namijenjenih održivom urbanom razvoju, putem integriranih teritorijalnih ulaganja (ITU mehanizam). ITU mehanizam je mehanizam Europske unije koji se sastoji od skupa aktivnosti koje se u gradovima mogu financirati iz tri različita fonda - Europskog fonda za regionalni razvoj, Kohezijskog fonda te Europskog socijalnog fonda. ITU mehanizam provodi se u okviru Operativnog programa „*Konkurentnost i kohezija*“ 2014.-2020. te Operativnog programa „*Učinkoviti ljudski potencijali*“ 2014.-2020. s ciljem jačanja uloge gradova kao pokretača gospodarskog razvoja (SRUP, 2017a).

Strategijom razvoja urbanog područja Slavenskog Broda definirana je općenita vizija razvoja do 2020. godine: „Integralni razvoj koji podrazumijeva polifunkcionalno gospodarstvo uz održivo korištenje prostornih resursa, porast kvalitete života te tehnološki napredak i inovacije obuhvatna je paradigma na kojoj će se temeljiti sveukupni razvoj urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine.“ Iz nje proizlaze četiri razvojna cilja:

- a) polifunkcionalni gospodarski razvoj temeljen na resursnoj osnovi (poljoprivredi) i jačanje znanstveno-poslovne suradnje;
- b) uključiv socio-kulturni kontekst s razvijenim društvenim uslugama;
- c) obzirno gospodarenje urbanim okolišem kroz učinkovite upravljačke i infrastrukturne sustave;
- d) efikasno upravljanje razvojem.

Svaki je razvojni cilj detaljnije razrađen kroz razvojne prioritete koji su, pak, razrađeni kroz niz mjera sastavljenih od aktivnosti koje će doprinijeti rješavanju razvojnih potreba i potencijala urbanog područja Slavenskog Broda (SRUP, 2017a).

3. OPĆA GEOGRAFSKA I RAZVOJNA OBILJEŽJA PROSTORA

3.1. Geografski smještaj i položaj

Urbano područje Slavanskog Broda sastoji se od Grada Slavanskog Broda i devet okolnih jedinica lokalne samouprave pretežito ruralnog karaktera koje na zapadu graniče s Općinom Oriovac i Gradom Pleternica, na sjeveru s općinama Čaglin, Levanjska Varoš i Trnava, na istoku s općinama Vrpolje, Velika Kapanica i Oprisavci, dok južnu granicu čini državna granica prema Bosni i Hercegovini na rijeci Savi (Sl. 2.) (SRUP, 2017a).

Slavonski Brod sa svojom okolicom smješten je u južnom dijelu Panonske nizine uz lijevu obalu rijeke Save - ondje gdje se Sava najviše približila južnim izdancima Dilj gore (Marković, 1994; Kevo, 2008). Tako sužen prostor prirodni je koridor kroz koji su od davnina prolazili putovi koji su povezivali europski istok i zapad. Također, ondje se sastaje i prometni pravac koji povezuje Slavoniju i Bosnu (Marković, 1994). Geografski položaj na longitudinalnoj osi između rijeke Save na jugu i Slavanskog gorja (Psunj, Požeška gora, Dilj) na sjeveru omogućuju urbanom području Slavanskog Broda povoljan prometnogeografski položaj koji je uvjetovao smještaj srednje velikog naselja i njegov razvoj do danas (Marković, 1994; SRUP, 2017a).

Urbano područje Slavanskog Broda u okviru administrativno-teritorijalnog ustroja Republike Hrvatske dio je Brodsko-posavske županije te je okupljeno oko Slavanskog Broda koje je županijsko središte regionalnog značenja. Prema nodalno-funkcionalnoj regionalizaciji urbano područje Slavanskog Broda je dio Osječke makroregije u kojoj je Slavonski Brod drugo najveće središte, odnosno regionalni centar kojem gravitiraju Nova Gradiška, Požega, Županja i Đakovo, ali i Bosanski Brod i Derвента u susjednoj Bosni i Hercegovini (Kevo, 2008). Prema uvjetno-homogenoj regionalizaciji Hrvatske, urbano područje Slavanskog Broda nalazi se u Istočnom peripanonskom prostoru (Središnjem hrvatskom međurječju), odnosno u Istočnoj srednjoslavonskoj (brodskoj) Posavini (Magaš, 2013). Brodska Posavina okružena je sa sjevera i istoka regijama Požeštinom, Đakovačko-vukovarskom lesnom zaravni i Bosutskom Posavinom (Magaš, 2013; SRUP, 2017a).

Sl. 2. Geografski smještaj i položaj urbanog područja Slavonskog Broda
 Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016).
 Napomena: nedostaju novije državne ceste

3.2. Prirodno-geografska obilježja prostora

Urbano područje Slavonskog Broda nalazi se u savskoj nizini duž toka rijeke Save na južnom dijelu Panonske ili preciznije u Brodskoj Posavini u čijem je središnjem dijelu naplavni polojski pojas najuži pa je gradsko tkivo izraslo i razvilo se na prigorskoj starijoj, mlađoj terasnoj ravni i suženoj aluvijalnoj zoni (SRUPa, 2017; Magaš, 2013). Savska nizina nastala je meandriranjem i erozijsko-akumulacijskim djelovanjem rijeke Save duž regionalnog rasjeda koji odvaja euroazijsku od afričke tektonske ploče, zbog čega je ovo zona razornih potresa (SRUP, 2017a; Magaš, 2013). Urbano područje Slavonskog Broda prostire se na dvije razmjerno homogene jedinice na nižem stupnju raščlambe: Diljskom prigorju na sjeveru i Posavskoj brodskoj ravnici na jugu. Diljsko prigorje je ocjediti prisojni gorski rub i terasna suženje, dok je Posavska brodska ravnica ravničarski prostor s istaknutim položem Save (Sl.3.) (Magaš, 2013).

Glavni reljefni oblici su poloj rijeke Save, relativno niski Kasonja brdo i Dilj gora na koje se nadovezuje prostor urbanog područja Požeške kotline. Kao posljedica takve reljefne cjeline razvili su se otvoreni krajolici s niznim naseljima zaštićenima od plavljenja u kojima se za potrebe poljoprivrede iskorištavaju terase (SRUP, 2017a).

Sl. 3. Brodski Stupnik
Izvor: Ivan Majstorić, 2021.

Područje je obilježeno umjereno toplom vlažnom klimom s toplim ljetima (Cfb prema Köppenovoj klasifikaciji) s maksimumom temperature zraka i padalina u ljetnim i minimumom u zimskim mjesecima. Temperature zraka se tijekom zimskih mjeseci spuštaju ispod 0 °C. Srednja i temperatura zraka najtoplijeg mjeseca su ispod 22 °C. Srednja količina padalina tijekom godine iznosi 748 mm. Godišnja insolacija u Slavonskom Brodu iznosi 1.835 sati. Zbog jedinstvenog položaj na dodiru rijeke Save na jugu i raščlanjenijeg reljefa na sjeveru povećana je količina padalina, učestalost magle, kao i insolacija u smjeru sjevera (SRUP, 2017a).

Urbano područje Slavnskog Broda, kao i cijela Brodsko-posavska županija, obiluje vodnim resursima koji zbog nedovoljne istraženosti nisu odgovarajuće iskorišteni i zaštićeni. Glavni vodni resurs predstavlja rijeka Sava koja je u tom području plovna, ali ne predstavlja značaj vodni put u regionalnim i nacionalnim okvirima. Najveći vodni resurs je podzemni

vodonosnik iz kojeg se vodom opskrbljuju kućanstva, poljoprivreda i industrija. Važni su i Jelas ribnjaci zbog ekološke i ribolovne funkcije (SRUP, 2017a; Magaš, 2013).

Naslage pjeskovitih ilovača i gline u podlozi te periodična plavljenja Save uvjetovale su razvoj prekomjerno vlažnih aluvijalnih i močvarnih glejnih tala u južnom dijelu urbanog područja Slavonski Brod (SRUPa, 2017). U sjevernom, brdovitijem dijelu razvila su se distrična smeđa tla. Prekomjerno vlažna tla su djelomično ili trajno nepogodna za poljoprivredno korištenje za razliku od smeđih tala koja su umjereno pogodna za korištenje. Također, vlažni uvjeti duž toka Save omogućili su razvoj kontinentalne šume hrasta lužnjaka i kitnjaka (Magaš, 2013). U pojedinim dijelovima urbanog područja Slavenskog Broda hidromelioracijskim zahvatima poboljšana je kvaliteta tala (SRUP, 2017a).

3.3. Demogeografska i socio-ekonomska obilježja prostora

3.3.1. Broj i razmještaj stanovništva

Prema procjeni stanovništva 2019. godine u urbanom području Slavenskog Broda živjelo je 81.330 stanovnika, što je 2,0 % stanovništva Hrvatske i 59,2 % stanovništva Brodsko-posavske županije (DZS, 2020).

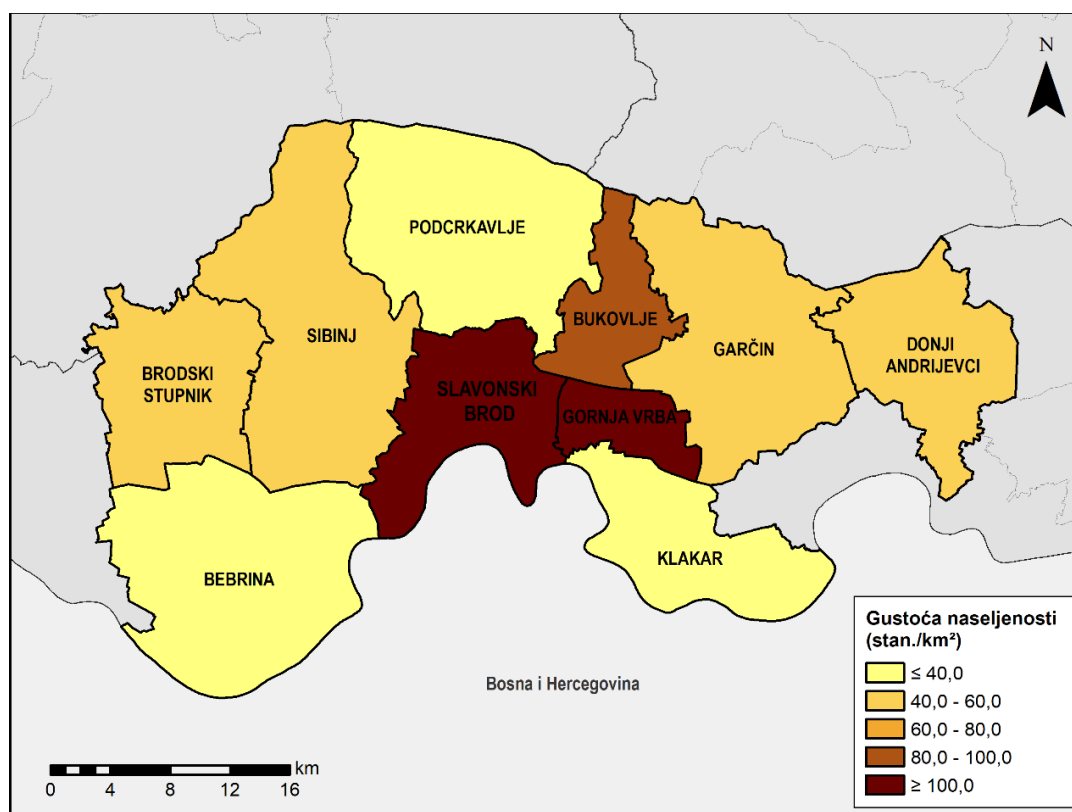
Prostorni razmještaj stanovništva u urbanom području Slavenskog Broda obilježen je snažnom polarizacijom s obzirom na to da je dvije trećine stanovništva (65,3 %) koncentrirano u Gradu Slavenskom Brodu. Većina preostalog stanovništva koncentrirana je u skladu s prostornim razmještajem naselja – duž autoceste (SRUP, 2017a). Grad Slavenski Brod takve odnose u naseljenosti zahvaljuje dominantnom utjecaju funkcije rada, odnosno industrijski uvjetovanoj urbanizaciji koja se odvijala tijekom 20. st. “Polarizirani razmještaj stanovništva u pravilu je posljedica neravnomyernog gospodarskog razvoja, a gospodarski zaostaliya područja su ujedno područja slabije prirodne demografske dinamike i istodobno emigracijski intenzivna (Wertheimer-Baletić, 1999 prema SRUP, 2017a).” Nastavak polarizacije negativno će utjecati na područja koja su udaljenija od pola razvoja što će samo pogoršati njihovo demografsko i gospodarsko stanje (SRUP, 2017a).

Gustoća naseljenosti urbanog područja Slavenskog Broda iznosi 122,9 stan./km² što je znatno više od gustoće naseljenosti Brodsko-posavske županije (78,1 stan./km²) i Republike Hrvatske (75,7 stan./km²) (DZS, 2020). Gustoćom naseljenosti se posebno ističe Grad Slavenski Brod (981,2 stan./km²) te susjedne općine Gornja Vrba (115,5 stan./km²) i Bukovlje (94,7 stan./km²) (Tab. 1.) (Sl. 4.).

Tab. 1. Broj i razmještaj stanovništva urbanog područja Slavenskog Broda

JLS	Procjena broja stan. 2019.	Udio stan. 2019. (%)	Površina (km ²)	Gustoća naseljenosti (stan./km ²)
Bebrina	2.885	3,5	101,2	28,5
Brodski Stupnik	2.476	3,0	57,9	42,8
Bukovlje	2.937	5,0	31,0	94,7
Donji Andrijevc	3.200	7,3	57,0	56,1
Garčin	4.088	2,8	88,3	46,3
Gornja Vrba	2.321	2,9	20,1	115,5
Klakar	2.089	2,6	53,5	39,0
Podcrkavlje	2.315	3,6	95,0	24,4
Sibinj	5.936	3,6	103,6	57,3
Slavonski Brod	53.083	65,3	54,1	981,2
Ukupno	81.330	100,0	661,7	122,9

Izvor: Procjena stanovništva RH u 2019. godini, DZS, 2020.

Sl. 4. Gustoća naseljenosti urbanog područja Slavenskog Broda 2019. godine

Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i DZS (2020).

Najmanju gustoću naseljenosti ima Općina Podcrkavlje (22,4 stan./km²) kao rezultat činjenice da se nalazi u brdskoplaninskom dijelu urbanog područja Slavanskog Broda (SRUP, 2017a). Dakle, slično kao kod prostornog razmještaja, prisutne su značajne razlike u gustoći naseljenosti koje bi bile još izraženije da je gustoća naseljenosti promatrana na razini naselja.

3.3.2. Demografska dinamika prostora

Premda je 1991. godine na razini cijele Hrvatske nastupila prirodna depopulacija (Nejašmić, 2005), demografska dinamika urbanog područja Slavanskog Broda razlikovala se od većine ostalih područja koja su bila zahvaćena ratom. U međupopisnom razdoblju 1991.-2001. glavni čimbenik jake populacijske regresije u Hrvatskoj bio je Domovinski rat koji je uzrokovao ljudske gubitke i iseljavanje. Slično kao u ranijoj demografskoj povijesti, takav destabilizacijski činitelj poremetio je normalan razvoj stanovništva i ubrzao nepovoljne demografske procese (Wertheimer Baletić, 2016). Međutim, Brodsko-posavska županija je u tom međupopisnom razdoblju imala povećanje broja stanovnika (1,0 %) (Nejašmić, 2008). Štoviše, u Gradu Slavanskom Brodu je u istom razdoblju broj stanovnika porastao za 7.383 (12,9 %), a u cijelom urbanom području Slavanskog Broda za 10.577 (11,9 %). Posljedica je to pozitivnog prirodnog prirasta i imigracije, poglavito Hrvata iz Bosne i Hercegovine (Bosanske Posavine) (Kevo, 2008).

Slavonski Brod je prije Domovinskog rata imao osobito razvijenu funkciju rada, posebno u industriji¹⁵ (Matišić i Pejnović, 2015) zbog čega je određivao dinamiku demografskih kretanja cijele županije, ali i gravitacijskog područja koje se prostiralo i preko granice (Kevo, 2008). Pod utjecajem deindustrijalizacije, Domovinskog rata te drugih čimbenika prisutnih u Hrvatskoj tijekom tranzicijskih godina, ovaj dio Hrvatske sve je više razvojno zaostajao za drugim dijelovima Hrvatske. Iako učinci negativnih razvojnih procesa tijekom 1990-ih nisu bili izravno vidljivi u rezultatima popisa 2001., daljnjim zaostajanjem u regionalnom razvoju Hrvatske posljedice svega toga značajnije su došle do izražaja u popisu 2011. Naime, broj stanovnika urbanog područja Slavanskog Broda se u međupopisnom razdoblju smanjio u svim jedinicama lokalne samouprave osim jedne¹⁶, pri čemu je zabilježeno ukupno smanjenje za 8.274 stanovnika (-8,3 %). Grad Slavonski Brod u tom razdoblju je izgubio 5.471 stanovnika (-8,5 %). Ukupno kretanje stanovništva posljedica je prirodnog i

¹⁵ Prema podacima sa službene stranice Đuro Đaković Grupacije, 1986. godine je u Đuri Đakoviću bilo zaposleno ukupno 16.339 radnika (Đuro Đaković grupacija, 2021). Danas je taj broj višestruko manji.

¹⁶ Općina Bukovlje zabilježila je porast broja stanovnika za 13,5 %.

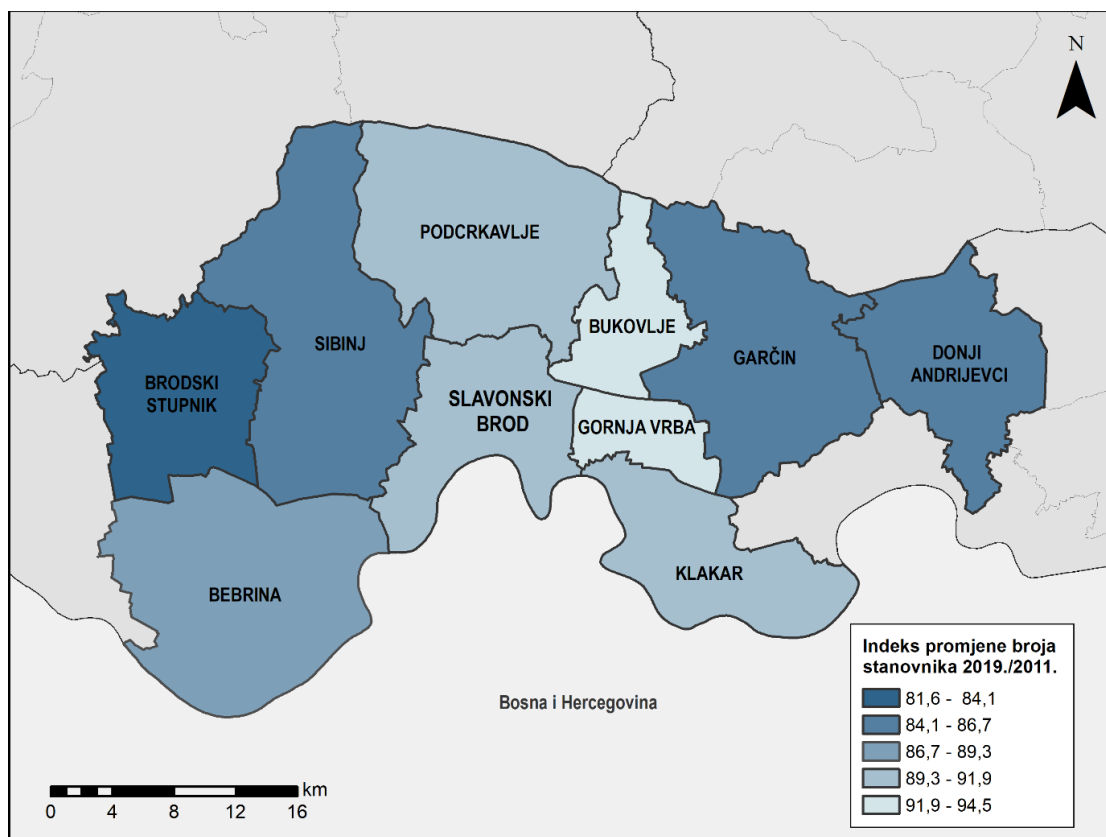
jednog oblika prostorne pokretljivosti (konačne migracije) (Nejašmić, 2005). Stoga je depopulacija rezultat više umrlih naspram rođenih odnosno više iseljenih naspram useljenih. Posljednjim popisom stanovništva u urbanom području Slavonskog Broda zabilježeno je 8.274 stanovnika manje od prethodnog (-8,3 %). Nadalje, u istom razdoblju iz urbanog područja Slavonskog Broda je iselilo 7.694 stanovnika više nego što ih je uselilo¹⁷, dok ih je 580 više umrlo nego što ih je rođeno. Prema tome, depopulacija je u tom području tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja prvenstveno uvjetovana emigracijom, a tek dijelom prirodnim padom (93,0 % : 7,0 %) (Tab. 2).

Tab. 2. Ukupno kretanje broja stanovnika urbanog područja Slavonskog Broda 1991.-2011. godine

JLS	Broj stan. 1991.	Broj stan. 2001.	Broj stan. 2011.	Procjena broja stan. 2019.	Indeks 2001./1991.	Indeks 2011./2001.	Indeks 2019./2011.
Bebrina	3.464	3.541	3.252	2.885	102,2	91,8	88,7
Brodski Stupnik	3.267	3.526	3.036	2.476	107,9	86,1	81,6
Bukovlje	1.622	2.739	3.108	2.937	168,9	113,5	94,5
Donji Andrijevc	4.180	4.393	3.709	3.200	105,1	84,4	86,3
Garčin	5.542	5.586	4.806	4.088	100,8	86,0	85,1
Gornja Vrba	1.991	2.559	2.512	2.321	128,5	98,2	92,4
Klakar	2.294	2.417	2.319	2.089	105,4	95,9	90,1
Podcrkavlje	2.553	2.683	2.553	2.315	105,1	95,2	90,7
Sibinj	6.886	7.549	6.895	5.936	109,6	91,3	86,1
Slavonski Brod	57.229	64.612	59.141	53.083	112,9	91,5	89,8
Ukupno	89.028	99.605	91.331	81.330	111,9	91,7	89,0

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS.

¹⁷ Podaci o međupopisnom mehaničkom kretanju stanovništva izračunati su indirektnom metodom pomoću ukupne i prirodne promjene broja stanovnika između dva popisa.

Sl. 5. Ukupno kretanje stanovništva urbanog područja Slavonskog Broda 2011.-2019. godine
Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i DZS (2020).

Promatrajući ukupno, prirodno i mehaničko kretanje stanovništva u posljednjem međupopisnom razdoblju na razini gradova/općina vidljivo je da samo Općina Bukovlje ima porast broja stanovnika (369; 13,5 %), kao i pozitivan migracijski saldo (324) te pozitivnu prirodnu promjenu (45). Pozitivnu prirodnu promjenu imaju samo još općine Bebrina (10), Gornja Vrba (56) i Klakar (23). Matišić i Pejnović (2015) utvrđuju da je u tom međupopisnom razdoblju negativno prirodno kretanje postalo sve izraženiji čimbenik depopulacije Istočne Hrvatske. Ukupno kretanje stanovništva u razdoblju od 2011. do 2019.¹⁸ ukazuje da je u urbanom području Slavonskog Broda broj stanovnika smanjen za 10.001 stanovnika (11,0 %). Pritom je depopulacija pristupna u svim jedinicama lokalne samouprave. Najveće smanjenje broja stanovnika bilježe općine Brodski Stupnik (-18,4 %; -560), Garčin (-14,9 %; 718) i Sibinj (-13,9 %; -959). Grad Slavonski Brod u tom razdoblju je izgubio 6.058 stanovnika (-10,2 %) (Sl. 5.) (Tab.).

¹⁸ Odnosi se na razdoblje od posljednjeg popisa stanovništva (kritični trenutak na dan 31. ožujka 2011.) do 2019. godine (procjena na dan 31. prosinca 2019.).

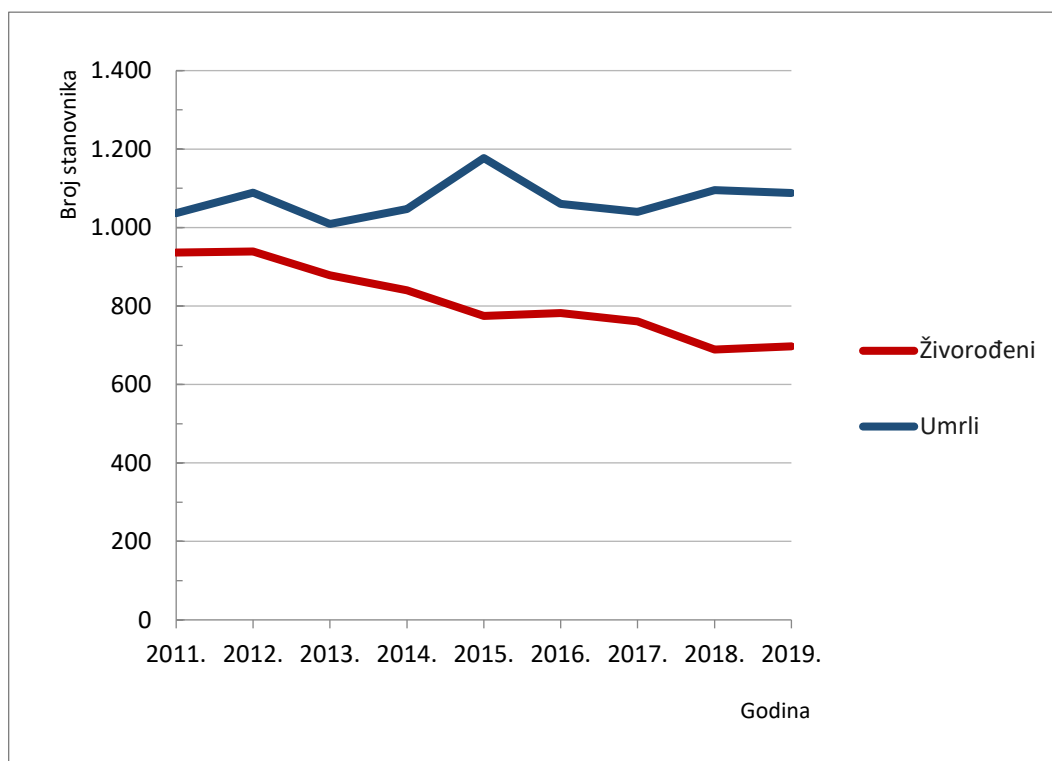
Tab. 3. Ukupno, prirodno i mehaničko kretanje broja stanovnika urbanog područja Slavenskog Broda 2001.-2011. godine

JLS	Broj stanovnika 2001.	Broj stanovnika 2011.	Popisna promjena	Prirodno kretanje	Mehaničko kretanje
Bebrina	3.541	3.252	-289	10	-299
Brodski Stupnik	3.526	3.036	-490	-97	-393
Bukovlje	2.739	3.108	369	45	324
Donji Andrijevci	4.393	3.709	-684	-185	-499
Garčin	5.586	4.806	-780	-174	-606
Gornja Vrba	2.559	2.512	-47	56	-103
Klakar	2.417	2.319	-98	23	-121
Podcrkavlje	2.683	2.553	-130	-23	-107
Sibinj	7.549	6.895	-654	-166	-488
Slavonski Brod	64.612	59.141	-5.471	-69	-5.402
Ukupno	99.605	91.331	-8.274	-580	-7.694

Izvor: izračunao autor prema Popisima stanovništva, kućanstava i stanova 2001. i 2011. godine, DZS.

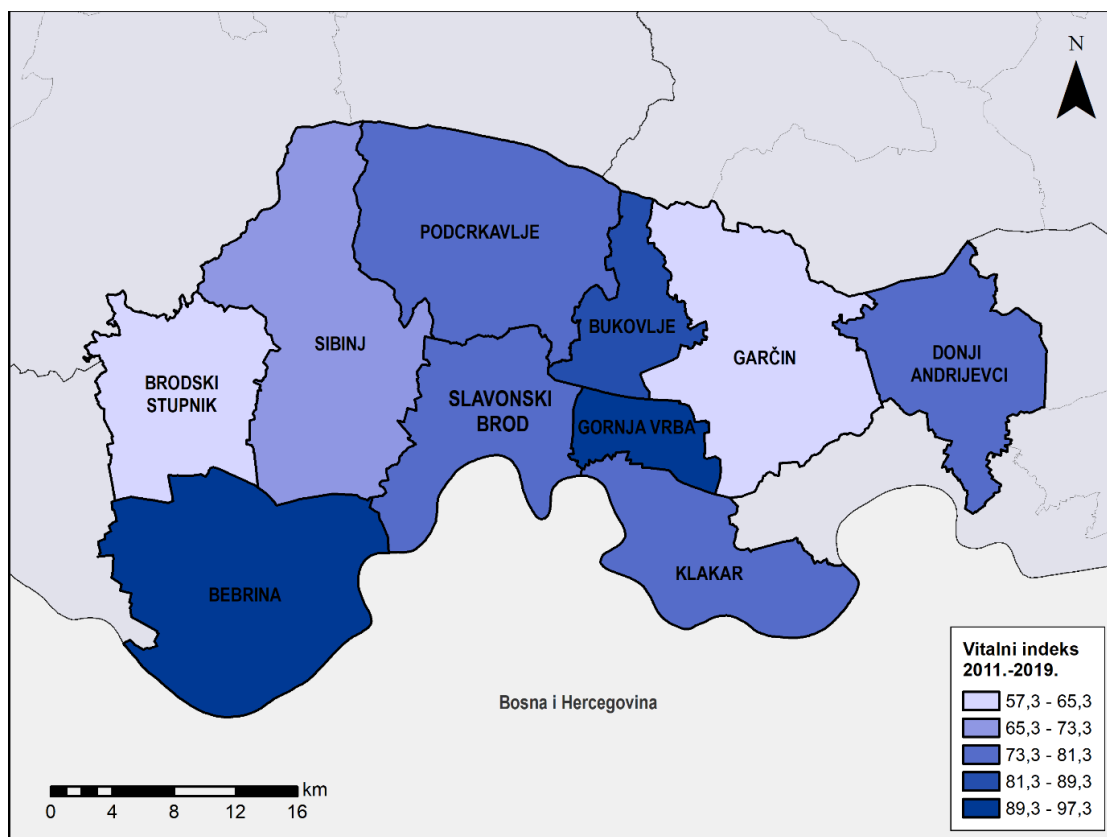
Prirodno kretanje stanovništva u razdoblju od 2011. do 2019. ukazuje da je u urbanom području Slavenskog Broda prisutan prirodan pad stanovništva. Broj živorođenih u tom razdoblju bio je 8.058, a umrlih 10.682 iz čega proizlazi prirodni pad od ukupno 2.624 stanovnika, što je prosječno 292 stanovnika godišnje (Sl. 6.). Pozitivno prirodno kretanje nije zabilježeno niti u jednoj godini, a prirodni pad stanovništva se posebno ističe od 2015. godine (-402). Apsolutno najveći prirodni pad zabilježen je u 2018. godini (-406) kada je umrlo najviše stanovnika u jednoj godini (1.095) (Sl. 6).

U recentnom razdoblju sve jedinice lokalne samouprave i imaju prirodan pad stanovništva. Prirodnim padom posebno se ističu općine Brodski Stupnik (57,3) i Garčin (59,4) koje imaju najniži vitalni indeks (broj živorođenih na 100 umrlih) (Sl. 7.).

Sl. 6. Prirodno kretanje stanovništva urbanog područja Slavonskog Broda 2011.-2019. godine
Izvor: Gradovi u statistici, DZS, 2020.

S druge strane, najpovoljniji vitalni indeks zabilježen je u općinama Bebrina (97,3) i Gornja Vrba (89,8). Grad Slavonski Brod također bilježi vrlo nepovoljan vitalni indeks (76,2). Tako nepovoljan vitalni indeks govori o stvarnom razmjeru (prirodne) depopulacije, odnosno o posljedicama selektivne emigracije koja je izrazito narušila dobnu strukturu stanovništva tog područja. Stoga će daljnja emigracija samo dodatno narušavati oslabljeni potencijal za prirodnom obnovom stanovništva (Majstorić, 2020). Prirodna depopulacija svojstvena bivšim socijalističkim zemljama rezultat je tri glavne skupine čimbenika: postmodernističke vrijednosti posebno kod mladih, ekonomska obilježja tipična za bivše socijalističke zemlje koja su posljedica tranzicije te smanjenja državnih davanja za javne socijalne politike (Fihel i Okolski, 2019). Dakle, pored ekonomskih čimbenika, danas socio-psihološki čimbenici imaju sve značajniju ulogu u donošenju odluke o imanju djece.

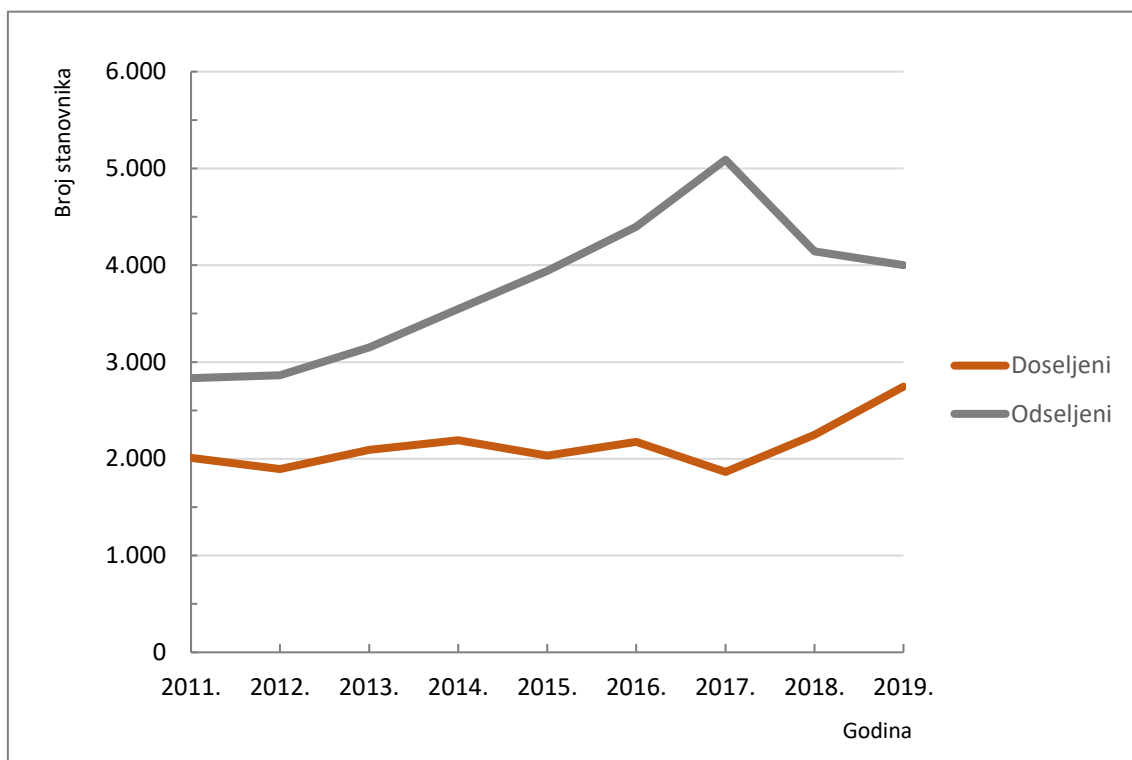

Sl. 7. Vitalni indeks urbanog područja Slavenskog Broda 2011.-2019. godine
Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i DZS (2020).

Mehaničko kretanje stanovništva u razdoblju od 2011. do 2019. godine ukazuje da je u urbanom području Slavenskog Broda prisutan negativan migracijski saldo. Broj doseljenih u tom razdoblju bio je 19.249, a umrlih 33.332 iz čega proizlazi negativan migracijski saldo od -14.083 stanovnika, prosječno 1.565 stanovnika godišnje (Sl. 8.). Kao i kod prirodnog kretanja, pozitivno mehaničko kretanje nije zabilježeno niti u jednoj godini. Štoviše, nakon ulaska Republike Hrvatske negativni migracijski saldo je sve izraženiji s vrhuncem u 2017. godini (-3.226). Međutim, istraživanja govore da je broj iseljenih iz Slavonije u tom razdoblju znatno veći (Pokos, 2017). Razlog za to je činjenica da o evidenciji iseljenih i useljenih brine Ministarstvo unutarnjih poslova koje broj iseljenih i useljenih bilježi na temelju mjesta prebivališta. Uzrok toga je nepoštivanje zakonske obveze odjavljivanja mjesta prebivališta nakon iseljenja, kao i rjeđe provjere ažurnosti podataka od strane nadležnih (Pokos, 2017).

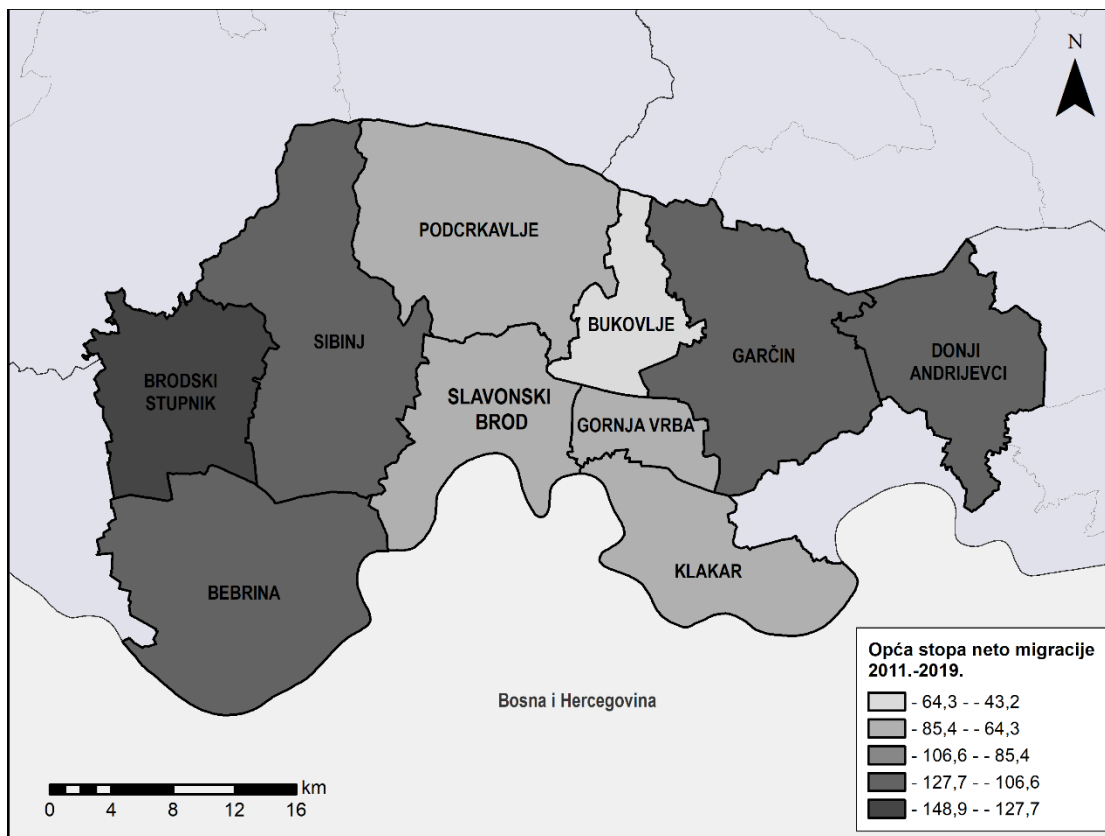
U recentnom razdoblju sve jedinice lokalne samouprave imaju negativan migracijski saldo stanovništva. Negativnim migracijskim saldonom posebno se ističu općine Brodski Stupnik (-148,9), Sibirj (-116,0), Bebrina (-115,3), Donji Andrijevci (-113,8) i Garčin (-110,6) koje

imaju najvišu opću stopu neto migracije (razlika broja doseljenih i iseljenih na 1000 stanovnika) (Sl. 9.) (Tab. 4.).

Sl. 8. Mehaničko kretanje stanovništva u urbanom području Slavonskog Broda 2011.-2019. godine
Izvor: Gradovi u statistici, DZS, 2020.

S druge strane, najpovoljnija je situacija u Općini Bukovlje (-43,2), no i ondje su migracijski trendovi izrazito nepovoljni. Prema tome, u manje od pola stoljeća prostor Slavonije je od imigracijskog područja s mladim stanovništvom postao jako žarište depopulacije, iseljavanja i ostarjelosti populacije (Živić, 2017). Štoviše, nakon ulaska Hrvatske u EU došlo je do naglog povećanja iseljenika u najnižim dobnim skupinama (0-4, 5-9 i 10-14), što govori o tome da je veći broj spajanja obitelji u inozemstvu, ali i iseljavanja cijelih obitelji (Pokos, 2017). U novijem istraživanju provedenom među mladim, uglavnom visokoobrazovanim Slavoncima koji su iselili u Irsku, Rajković Iveta i Horvatin (2017) potvrđuju da su glavni motivi iseljavanja ekonomske naravi. Istodobno pojedini autori temeljnim uzrokom iseljavanja iz Istočne Hrvatske smatraju suvremeni razvoj poljoprivrede, tj. slabosti poljoprivredne proizvodnje. Stanovništvo koje je napuštalo poljoprivredu nije se moglo zaposliti u drugim djelatnostima. Povezano s tim, mali i srednji gradovi kojima poljoprivredna područja gravitiraju nisu mogli zadržati većinu deagrariziranog stanovništva (Akrap, 2014 prema Pokos, 2017).

Sl. 9. Opća stopa neto migracije urbanog područja Slavonskog Broda 2011.-2019. godine
Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i DZS (2020).

Uzrok toga leži u propadanju industrije koja je generirala veliki broj zaposlenih i bila okosnica gospodarskog razvoja, ali i pokušaja oslanjanja gospodarskog razvoja na poljoprivredu koja zbog opterećenosti strukturnim slabostima i neprilagođenosti poslovanja u tržišnim uvjetima nije mogla zamijeniti propalu industriju (Matišić i Pejnović, 2015). Takvo stanje autori opisuju inverzijom gospodarsko-socijalne strukture koja je generator trajne socijalne krize u Istočnoj Hrvatskoj zbog čega se naseljenost neće moći dugoročno stabilizirati.

Izrazita depopulacija koja je u urbanom području Slavonskog Broda odraz dubljih društvenih, gospodarskih i razvojnih procesa ukazuje na potrebu za dosljednom primjenom populacijskih politika kojim se mogu ublažiti negativni demografski trendovi (SRUP, 2017b). U tom kontekstu, osim gospodarskih i socijalnih mjera potrebno je provoditi mjere obiteljske politike kojim će se povećati blagostanja obitelji, posebno u području usklađivanja podizanja djece s poslovnim obvezama. Također, izrazito je važno provoditi proimigracijske politike s kojima će se poticati mlade na ostanak, dolazak ili povratak u depopulacijska područja koja imaju izrazito narušenu dobnu strukturu stanovništva (Čipin i dr., 2014).

Tab. 4. Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva urbanog područja Slavonskog Broda 2011.-2019. godine

JLS	Doseljeni	Odseljeni	Migracijski i saldo	Opća stopa neto migracije*	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Vitalni indeks
Bebrina	343	698	-355	-115,3	356	366	-10	97,3
Brodski Stupnik	330	742	-412	-148,9	232	405	-173	57,3
Bukovlje	762	896	-134	-43,2	266	307	-41	86,6
Donji Andrijevc	519	913	-394	-113,8	376	512	-136	73,4
Garčin	709	1204	-495	-110,6	384	646	-262	59,4
Gornja Vrba	535	698	-163	-67,3	211	235	-24	89,8
Klakar	307	472	-165	-74,5	227	289	-62	78,5
Podcrkavlje	354	540	-186	-75,7	255	319	-64	79,9
Sibinj	986	1.739	-753	-116,0	617	867	-250	71,2
Slavonski Brod	7.096	11.781	-4.685	-83,1	5.134	6.736	-1.602	76,2
Ukupno	19.249	33.332	-14.083	-162,1	8.058	10.682	-2.624	75,4

Izvor: Gradovi u statistici, DZS, 2020.

*Napomena: Opća stopa neto migracije izračuna je za cijelo razdoblje na temelju prosječnog procijenjenog broja stanovnika na kraju godine

3.3.3. Dobno-spolni sastav stanovništva

Dobni sastav stanovništva prikazan po dobnim skupinama zajedno sa sastavom stanovništva prema spolu predstavlja temelj za istraživanje stanovništva zbog činjenice da su promjene u sastavu prema dobi dugoročne i određuju buduće prirodno kretanje stanovništva (Nejašmić 2008). Sastav prema spolu uglavnom je posljedica društvenih zbivanja poput rada te selektivne migracije prema spolu, dok je sastav prema dobi među najvažnijim pokazateljima potencijalne živosti i biodinamike stanovništva nekog područja. Posebno je važan u kontekstu budućeg društveno-gospodarskog razvoja. (Nejašmić, 2005; SRUP, 2017b).

Koeficijent feminiteta (broj žena na 100 muškaraca) urbanog područja Slavonskog Broda prema Popisu 2011. g. iznosio je 106,7, što je povoljnije od nacionalnog prosjeka (Tab. 5.). Koeficijent feminiteta odražava demografske zakonitosti određene diferencijalnim natalitetom kao biološkim fenomenom i diferencijalnim mortalitetom kao rezultatom prvenstveno društvenih čimbenika zbog čega se rađa 5-6 % više muške nego ženske djece, dok istovremeno više muškaraca umire. (SRUP, 2017b; Nejašmić, 2005). Pored toga, životni vijek žena općenito je dulji od životnog vijeka muškaraca. Zato je veći broj žena u populaciji posljedica starenja stanovništva, što je vezano za ratno stradanje muškog stanovništva te tradicionalno veće iseljavanje muškaraca od žena (Nejašmić, 2005). Također, budući da je

uobičajeno više žena živi u urbanim naseljima nego u ostalim (neurbanim) kao posljedica migracija selo-grad, izraženija brojnost žena u urbanom području Slavonskog Broda može se pripisati demografskoj veličini Grada Slavonskog Broda (Nejašmić, 2005). S druge strane, zanimljivo je da općine Garčin (97,3) i Bebrina (99,9) bilježe veći broj muškaraca nego žena (SRUP, 2017b).

Tab. 5. Pokazatelji dobno-spolnog sastava stanovništva urbanog područja Slavonskog Broda 2011. godine

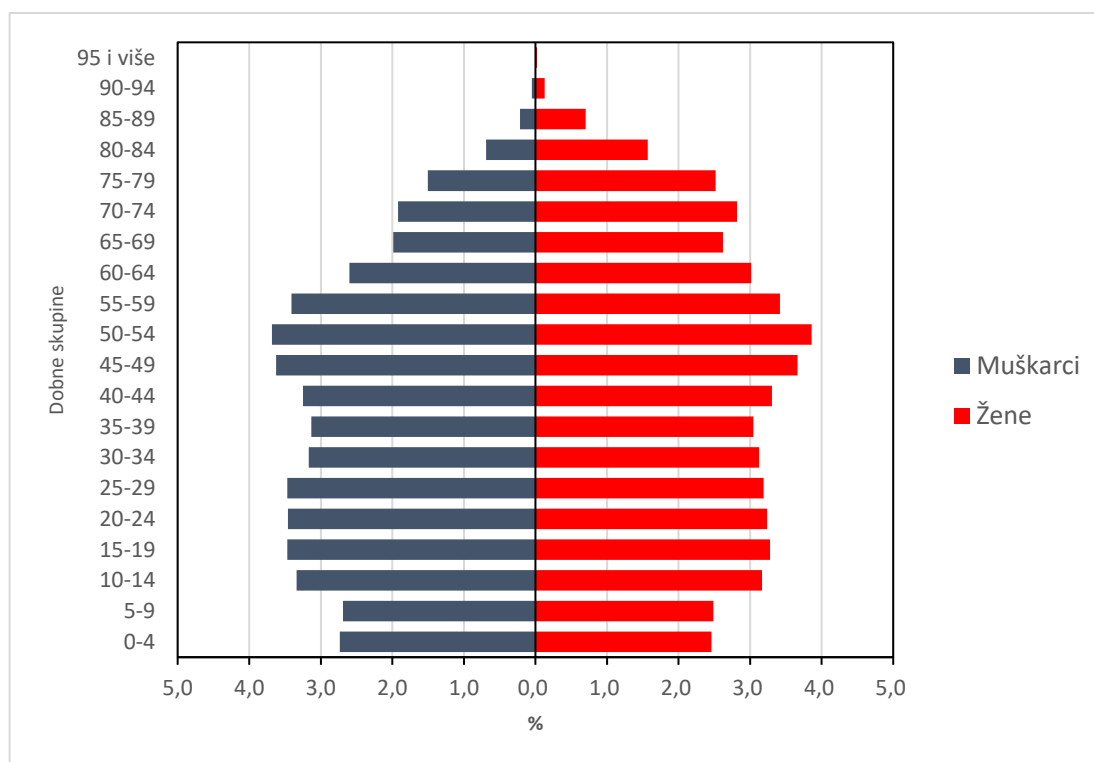
JLS	Udjeli velikih dobni skupina (%)			Indeks starosti	Koeficijent feminiteta		Prosječna dob
	0-14	15-65	65+		ukupnog stanovništva	dobne skupine 20-39 g.	
Bebrina	20,4	64,3	15,3	75,2	99,9	95,5	40,4
Brodski Stupnik	16,5	66,8	16,6	100,6	104,4	88,0	38,6
Bukovlje	18,9	67,0	14,1	74,8	103,9	93,9	40,5
Donji Andrijevc	16,7	66,0	17,3	104,0	100,2	79,7	40,5
Garčin	16,8	66,0	17,2	102,1	97,3	87,6	37,4
Gornja Vrba	20,4	65,4	14,2	69,6	100,6	90,5	39,0
Klakar	17,7	66,1	16,3	92,0	101,8	100,7	39,6
Podcrkavlje	18,3	65,4	16,3	89,5	105,1	88,7	40,1
Sibinj	16,7	66,8	16,5	98,8	103,1	91,7	40,8
Slavonski Brod	16,4	66,6	17,1	104,1	109,7	98,2	38,0
Ukupno	16,9	66,4	16,7	99,2	106,7	95,3	37,5

Izvor: Cjelovita analiza stanja, SRUP, 2017b; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. i 2011. godine, DZS.

Nadalje, u kontekstu potencijalnog nataliteta vrlo je važno analizirati specifični koeficijent feminiteta. Već sama činjenica da je u urbanom području Slavonskog Broda u ranijoj fertilnoj dobi više muškaraca nego žena govori o tome (95,3). Dok Općina Klakar (100,7) ima najbolje uravnotežen odnos muškaraca i žena, pojedine općine (Donji Andrijevc 79,7, Garčin 87,6) bilježe izrazito neuravnotežen odnos broja muškaraca i žena u strukturi stanovništva. Tako nepovoljan odnos može se objasniti većom emigracijom žena iz ruralnih područja od muškaraca. Grad Slavonski Brod bilježi specifični koeficijent feminiteta 98,2. Međutim, zbog krajnjih vrijednosti pojedinim općinama svojom demografskom veličinom nije utjecao na ravnotežu u zastupljenosti spolova u populaciji (SRUP, 2017b).

Starenje stanovništva sve je izraženije u urbanom području Slavonskog Broda. Drugim riječima, prisutno je smanjenje udjela mladog stanovništva i povećanje obujma stanovništva starije dobi (Sl. 10.). Na to ukazuje indeks starosti (broj starih stanovnika na 100 mladih) koji iznosi 99,2. Smanjenje demografske baze (mlađi od 10 g.), ulazak skupine stanovništva starog

50-59 g (naraštaji rođeni u poslijeratnom kompenzacijskom razdoblju) u mirovinu i trend povećanja emigracije u budućnosti će zasigurno pogoršati demografsku sliku ovog dijela Hrvatske (SRUP, 2017b). Starenje stanovništva posebno je izraženo u Gradu Slavonskom Brodu (indeks starosti 104,1) te općinama Donji Andrijevaci (104,0), Garčin (102,1) i Brodski Stupnik (100,6). S druge strane, najpovoljnija je situacija u općinama Gornja Vrba (69,6), Bukovlje (74,8) i Bebrina (75,2).

Sl. 10. Dobno-polni sastav stanovništva urbanog područja Slavonskog Broda 2011. godine
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS.

Prosječna starost u urbanom području Slavonskog Broda iznosi 37,5 godina, što je povoljnije od nacionalnog prosjeka. Stanovništvo je prosječno najmlađe u Općini Garčin (37,4 godina), a najstarije u Općini Sibinj (40,8 godina). Negativni demografski trendovi u urbanom području Slavonskog Broda, posebno u smislu prirodnog potencijala za biološku reprodukciju i obnovu stanovništva nije moguće ublažiti bez povećane imigracije. Uvjet za imigraciju stanovništva jest stvaranje privlačnih gospodarskih i socijalnih faktora nužnih za visoku kvalitetu života (SRUP, 2017b).

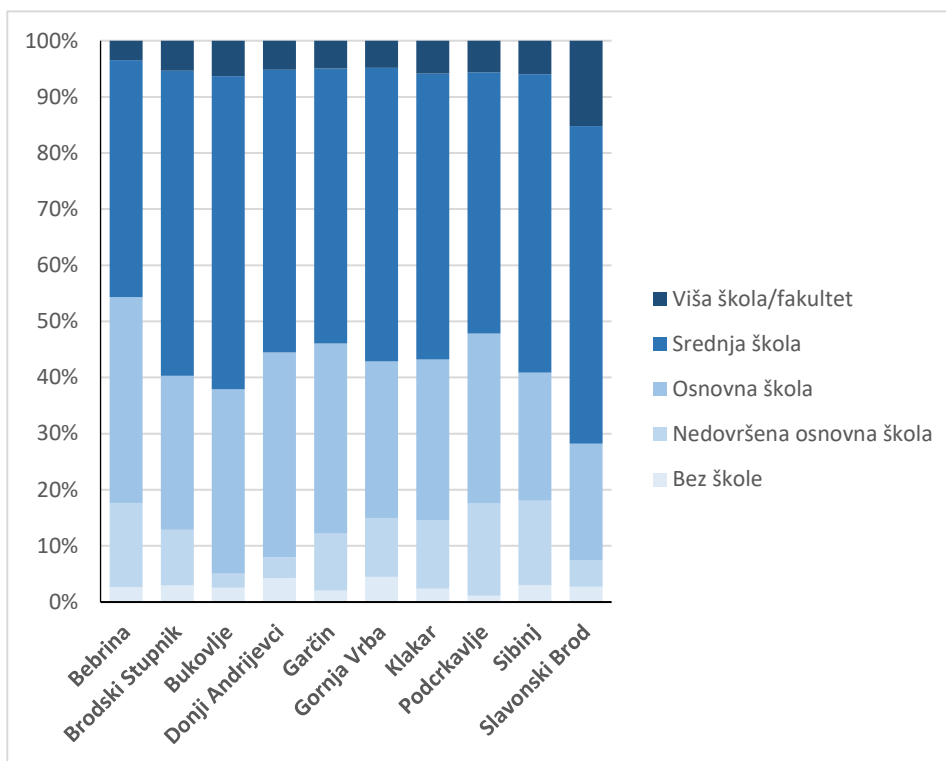
3.3.4. Društveni-gospodarski sastav stanovništva

Ljudski kapital je temeljni nositelj društveno-gospodarskog razvoja (Nejašmić i dr. 2009). Drugim riječima, kvalitetna obrazovna struktura stanovništva preduvjet je društveno-gospodarskog razvoja određenog prostora (SRUP, 2017b)¹⁹. Budući da je danas broj nepismenih osoba zanemariv, posebno je važan udio stanovništva tercijarne razine obrazovanja jer govori o raspoloživim ljudskim resursima tj. mogućim pokretačima i nositeljima razvoja u nekom prostoru (Nejašmić i dr. 2009).

U Hrvatskoj je udio visokoobrazovanog stanovništva starog 15 i više godina prema popisu 2011. iznosio 16,4 % (DZS, 2011). Prema posljednjem popisu 2,8 % stanovništva nema školu, dok ih 6,8 % nema završeno primarno obrazovanje. Četvrtina (24,1 %) ih ima završeno primarno, približno polovina sekundarno (54,5%), a desetina (11,7 %) ma završeno tercijarno obrazovanje. Najveći udio osoba bez škole imala je Općina Gornja Vrba (4,5 %), a najmanji Općina Podcrkavlje (1,1 %) (Sl. 11.). Općenito se ističe ispodprosječan udio stanovništva tercijarne razine obrazovanja (11,7 %). Jedino Grad Slavonski Brod ima veći udio (15,2 %), dok Općina Bebrina ima najmanji udio (3,4 %) stanovništva s tercijarnom razinom obrazovanja (Sl. 12.). Dakle, čak i Grad Slavonski Brod ima udio koji je manji od nacionalnog prosjeka. Jedan od ključnih uzroka toga leži u činjenici da je Sveučilište u Slavonskom Brodu osnovano tek u 2020. godini te da ne postoji dovoljno raznovrsna ponuda studijskih programa. Budući da je Slavonski Brod regionalni centar, mlado stanovništvo šireg gravitacijskog područja koje se odluči studirati, to najčešće čini u Zagrebu, Osijeku ili drugom makroregionalnom centru. Po završetku studija, mladi nerijetko ostaju u sredinama u koje su studirali ili sele u druge krajeve.

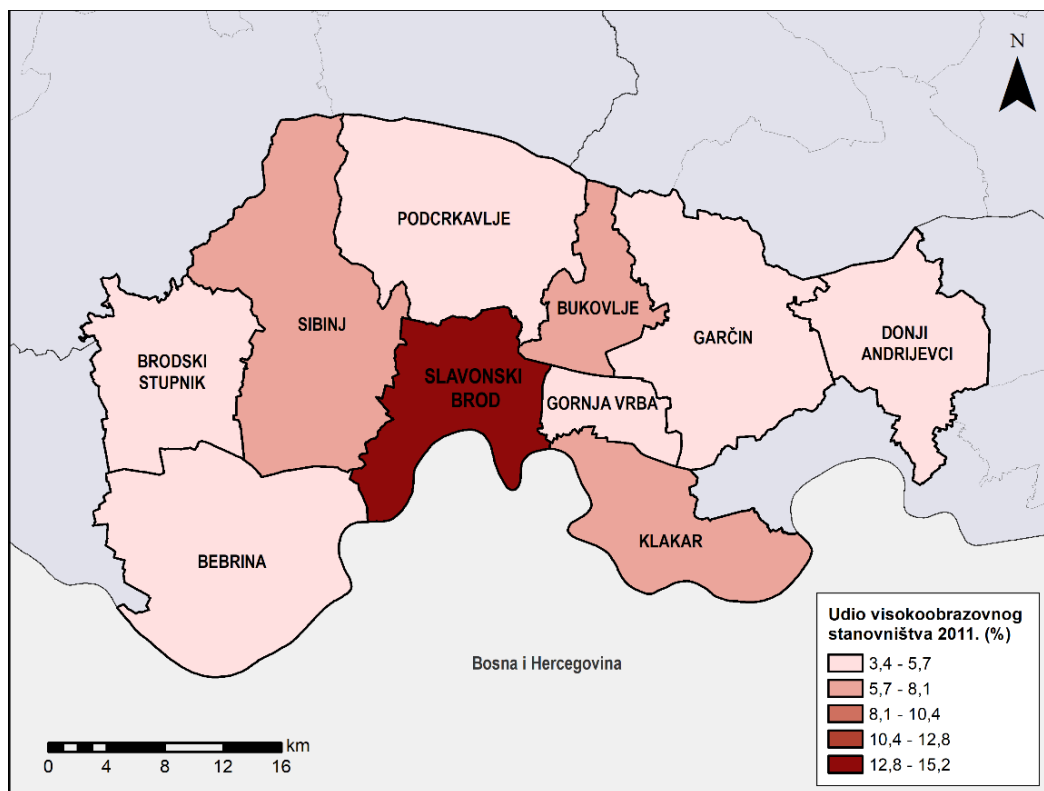
Razmjerno visok udio stanovništva s višom i visokom stručnom spremom s jedne strane te niski udio stanovništva bez završene osnovne škole s druge strane predstavlja preduvjet za budućnost gospodarskog razvoja UPSB-a (SRUP, 2017b). Tome će definitivno doprinijeti i osnovano Sveučilište u Slavonskom Brodu koje jamči da će ljudski kapital zaista biti pokretač društveno-gospodarskog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda, a time i generator poduzetničkih ideja i veće zaposlenosti.

¹⁹ U Hrvatskoj je tijekom druge polovice 20. stoljeća broj i udio nepismenih osoba značajno smanjen. Primjerice, stopa nepismenosti u 1961. godini je iznosila 12,9%, a 2001. je smanjena na svega 1,8% (Nejašmić i dr. 2009).

Sl. 11. Obrazovni sastav stanovništva urbanog područja Slavanskog Broda 2011.
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS.

Opravdanost osnivanja Sveučilište u Slavanskom Brodu argumentirana je nastojanjima da se stvori platforma za razvoj studijskih programa koji bi zadovoljili potrebe za studiranjem studenata iz Brodsko-posavske županije i susjednih županija, ali i privukli studente iz susjedne Bosne i Hercegovine. Ujedno, stvorena platforma dugoročno bi pomogla u realizaciji vizije, misije i ciljeva vezanih uz znanost i visoko obrazovanje u Brodsko-posavskoj županiji. Osim toga, valja istaknuti da gradovi slične demografske veličine poput Zadra i Pule odavno posjeduju sveučilišta, a da Karlovac ima više studenata na 1.000 stanovnika od Slavanskog Broda koji je dvostruko veći. U svakom slučaju, osnivanje Sveučilišta omogućit će integrirani pristup razvoju visokog školstva koji bi mogao utjecati na povećanje broja studijskih programa i broja upisanih studenata, kako s područja Slavanskog Broda, tako i iz ostatka Hrvatske te susjedne Bosne i Hercegovine (SRUP, 2017b).

Sl. 12. Visokoobrazovano stanovništvo urbanog područja Slavonskog Broda 2011.-2019. godine

Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i DZS (2020).

U ekonomskom smislu stanovništvo se dijeli na radni kontingent (stanovništvo starije od 15 godina) i radno aktivno stanovništvo (zaposleni i nezaposleni), pokazatelje koji se koriste za analize tržišta rada. Radno sposobnog stanovništva u urbanom području Slavonskog Broda 2011. godine bilo je 60.634 stanovnika, što je 58,5 % stanovnika Brodsko-posavske županije (SRUP, 2017b). U razdoblju 2001.-2011. g. je zabilježen pozitivan trend koeficijenta zamjene radnog kontingenta. Međutim, projekcijom za razdoblje do 2021. g. je utvrđeno da će doći pada koeficijenta zamjene radnog kontingenta te će postati manji od koeficijenta izlaska stanovništva iz radnog kontingenta. Na temelju toga može se zaključiti da će doći do smanjenja broja stanovnika u radnom kontingentu, što će se odraziti na slabljenje gospodarstva, kao i na pokušaje njegove revitalizacije (SRUP, 2017b).

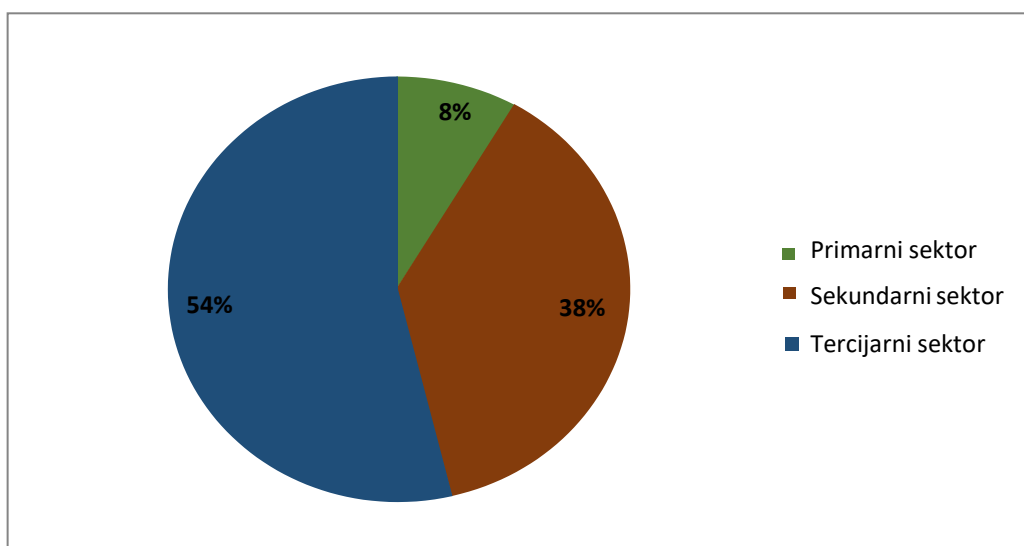
Kad je riječ o ekonomskoj aktivnosti stanovništva, udio aktivnog stanovništva urbanog područja Slavonskog Broda iznosi 44,0 % te je niži od udjela aktivnog stanovništva Hrvatske (49,0%) (Tab. 6.). Iako je ekonomska aktivnost stanovništva u Hrvatskoj općenito vrlo niska, ona je u područjima koji izrazito zaostaju u regionalnom razvoju dodatno smanjena. Takvo stanje moglo bi se objasniti slabljenjem važnosti poljoprivrede koja je u prošlosti u ovom dijelu Hrvatske bila glavni izvor prihoda stanovništva.

Tab. 6. Sastav stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti urbanog područja Slavonskog Broda 2011. godine

JLS	Ukupno	Ekonomski aktivni				Ekonomski neaktivni	
		Zaposleni		Nezaposleni		Aps.	%
		Aps.	%	Aps.	%		
Bebrina	2.590	944	36,4	313	12,1	1.333	51,5
Brodski Stupnik	2.534	797	31,5	234	9,2	1.503	59,3
Bukovlje	2.521	852	33,8	309	12,3	1.360	53,9
Donji Andrijevci	3.091	965	31,2	332	10,7	1.794	58,0
Garčin	3.997	1.186	29,7	427	10,7	2.384	59,6
Gornja Vrba	1.999	641	32,1	245	12,3	1.113	55,7
Klakar	1.909	664	34,8	212	11,1	1.033	54,1
Podcrkavlje	2.087	642	30,8	255	12,2	1.190	57,0
Sibinj	5.743	1.794	31,2	608	10,6	3.341	58,2
Slavonski Brod	49.452	17.541	35,5	5.500	11,1	26.388	53,4
Ukupno	75.923	26.026	34,3	8.435	11,1	41.439	54,6

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS.

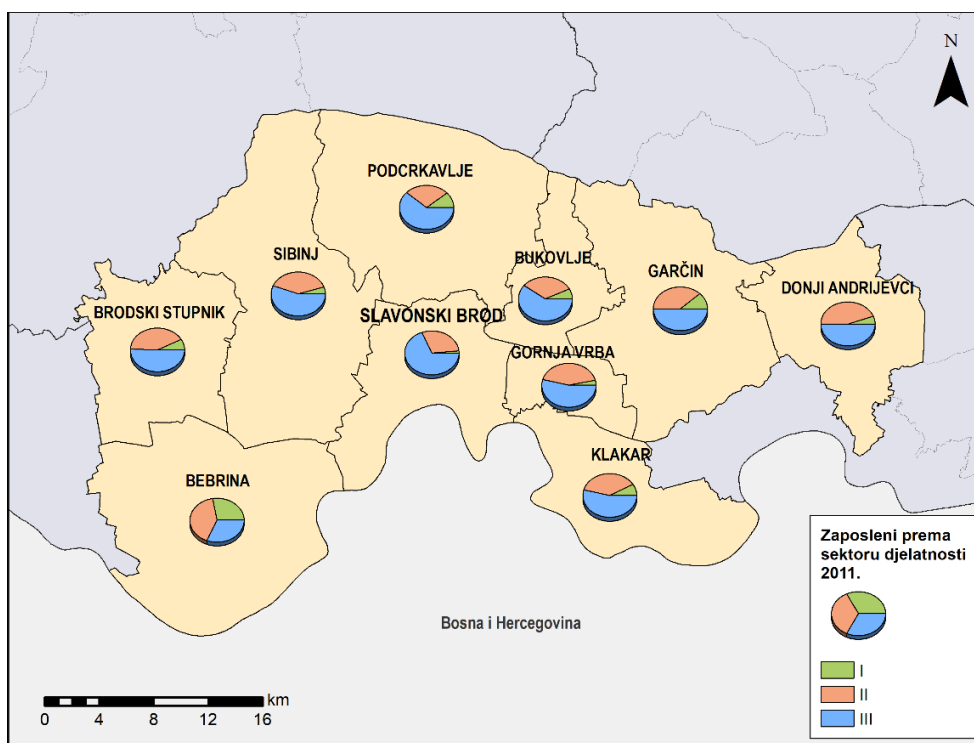
Čak i Grad Slavonski Brod ima niži udio aktivnog stanovništva od Hrvatske (46,6 %), dok se po većem udjelu aktivnog stanovništva ističu općine Bebrina (48,5 %), Bukovlje (46,1 %) i Klakar (45,9 %). Najmanji udio aktivnog stanovništva imaju općine Garčin (40,4 %) i Brodski Stupnik (40,7 %). U razdoblju 2010. - 2015 broj aktivnih stanovnika u urbanom području Slavonskog Broda pao je za čak 11,5 %. Takvo stanje vodi prema nedostatku radne snage što će utjecati na gospodarstvo, ali i ostale aspekte razvoja tog područja (SRUP, 2017b).

Sl. 13. Zaposleni po sektorima djelatnosti u urbanom području Slavonskog Broda 2011. godine
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS.

Sastav aktivnog stanovništva prema djelatnosti pokazatelj je društveno-gospodarske razvijenosti određene prostorne cjeline. Stoga različitim etapama gospodarskog i društvenog razvoja odgovara i različit sastav sektora djelatnosti (Nejašmić, 2005). U urbanom području Slavenskog Broda ističe se tercijarni sektor s 53,8 % ukupnog broja zaposlenih. Također, prisutan je značajan udio zaposlenih u sekundarnom sektoru (37,8 %), dok je preostalih 8,4 % zaposleno primarnom sektoru (Sl. 13.)²⁰.

Očekivano, najveći udio zaposlenih u tercijarnom sektoru ima Grad Slavonski Brod (68,2 %) (Sl. 14.). S druge strane, većina općina ima najviše aktivnog stanovništva u tercijarnom sektoru, što je posljedica zapošljavanja u naselju Slavonski Brod, ali i strukture gospodarstva. Zanimljivo, Općina Bebrina se ističe prema udjelu zaposlenih u primarnom sektoru (28,0 %), što višestruko premašuje istu vrijednost za urbano područje Slavenskog Broda (8,4 %), dok Općina Donji Andrijevci ima najveći udio zaposlenih u sekundarnom sektoru (49,2 %). Najveći udio zaposlenih u tercijarnom sektoru imaju općine Podcrkavlje (60,5 %) i Bukovlje (59,2 %).

Sl. 14. Zaposleni prema sektoru djelatnosti urbanog područja Slavenskog Broda 2011. godine
Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i DZS (2011).

²⁰ Za usporedbu, Hrvatska ima 5,4 % zaposlenih u primarnom, 27,7 % u sekundarnom te 66,9 % u tercijarnom sektoru, dok Brodsko-posavska županija ima 6,9 % zaposlenih u primarnom, 34,4 % u sekundarnom te 40,3 % u tercijarnom sektoru.

Najveće značenje za gospodarstvo Brodsko-posavske županije ima sekundarni sektor, a ponajviše prerađivačka industrija kao najzastupljenija djelatnosti (22,8 % u BDV-u županije). Druga djelatnost po zastupljenosti jest poslovanje nekretninama (13,6 %). U strukturi gospodarstva značajne su i primarne djelatnosti, dok su tercijarne zastupljene u manjoj mjeri od nacionalnog prosjeka (SRUP, 2017a; HGK, 2020). Nepovoljniji gospodarski trendovi i zaostajanje za većinom drugih županija nameću potrebu za diverzifikacijom gospodarstva urbanog područja Slavenskog Broda, što će u konačnici omogućiti povećanje kvalitete života stanovništva (SRUP, 2017a).

3.4. Urbano-ruralna klasifikacija

Kako je ranije istaknuto, gradovi i gradske regije područja su koncentracije stanovništva, radnih mjesta, stanova i drugih urbanih elemenata u nekom području (Bočić i dr., 2018). U gradskim regijama susreću se i isprepliću utjecati urbanih i ruralnih područja. Međutim, Lukić (2012) ističe: „u ruralnim područjima očito se odvijaju različiti razvojni procesi ili se pak isti i slični procesi odvijaju različitim intenzitetom. Ta diverzificiranost struktura i funkcija ruralnih područja Hrvatske uvelike proizlazi iz različitosti njihovih prirodno-geografskih, demografskih i socio-ekonomskih obilježja te povezanosti s urbanim i ostalim središnjim naseljima i udaljenosti od njih, odnosno iz njihova položaja u mreži naselja i nodalno-funkcionalnoj organizaciji prostora“. Ujedno, nehomogenost ruralnih područja posljedica je i odraz njihovog dinamičnog povijesnog razvoja, posebice u prijelomnim trenucima razvoja hrvatskog sela, kakvi su, primjerice, nastupili u drugoj polovici 20. stoljeća u vrijeme deagrarizacije i deruralizacije (Lukić, 2012).

Dakle, urbana i ruralna područja imaju različite probleme koji se manifestiraju različitim intenzitetima, što znači da imaju različite sadašnjosti te vjerojatno i budućnosti (Bočić i dr., 2018). Metoda tipologije izrađena pomoću tehnika multivarijantnih analiza može pomoći u prepoznavanju i izdvajanju dominantnih demografskih, socio-ekonomskih i drugih obilježja određenog prostora. Urbano područje Slavenskog Broda jedno je od područja u kojem se prožimaju utjecaju urbanog i ruralnog prostora zbog čega je vrlo važno prepoznati ključna razvojna obilježja, kako bi se što kvalitetnije mogao planirati budući prostorni razvoj tog naizgled homogenog područja.

4.1. Metodologija izdvajanja urbanih, ruralnih i mješovitih područja prema Modelu 5000

Model 5000 temelji na postavci da je za potrebe statističkih analiza iz jedinice lokalne samouprave nužno izdvojiti gradsko naselja ako jedinica lokalne samouprave obuhvaća i ruralna naselja (Bočić i dr, 2018). Tako su autori na temelju brojnih istraživanja odredili da se naselje od 5000 i više stanovnika može smatrati pravim gradom s obzirom na funkcije i socio-ekonomske strukture. Prema tome, ruralna i mješovita područja (sela, prigradska naselja, urbanizirana naselja i mali gradovi) obuhvaćaju područja 547 jedinica lokalne samouprave te su iz njih izdvojena naselja koja su 2011. imala više od 5000 stanovnika i koja su dosadašnjim istraživanjima zadovoljavalo uvjete za gradsko naselje²¹ (Bočić i dr, 2018). Među njima je i gradsko naselje Slavonski Brod (53.531 stan.) koje je izdvojeno iz Grada Slavenskog Broda budući da su Brodski Varoš i Podvinje urbanizirana naselja.

Prema tipologiji ruralnih i mješovitih područja Hrvatske (projekt CRORURIS) temeljem 15 varijabli²² definirano je 6 tipova područja: 1. pretežito poljoprivredna područja, sa značajnom nezaposlenošću, 2. izrazito poljoprivredna područja, 3. snažnije urbanizirana i demografski dinamičnija područja, s manjim značenjem poljoprivrede; 4. ekonomski vrlo diverzificirana, demografski i gospodarski manje ugrožena područja; 5. turistička, demografski starija područja i 6. područja kriznih demografskih obilježja i gospodarskih ograničenja u razvoju (Bočić i dr, 2018).

Među njima urbano područje Slavenskog Broda obuhvaća pretežito ruralna područja, sa značajnom nezaposlenošću; izrazito poljoprivredna područja; snažnije urbanizirana i demografski dinamičnija područja, s manjim značenjem poljoprivrede te ekonomski vrlo diverzificirana, demografski i gospodarski manje ugrožena područja. U nastavku slijedi opis obilježja tih tipova.

Pretežito poljoprivredna područja, sa značajnom nezaposlenošću zbog vrlo pogodne prirodne osnove karakterizira važna uloga poljoprivrede u njihovoj gospodarskoj strukturi. Ta područja su na drugom mjestu po udjelu zaposlenih u primarnom sektoru i udjelu

²¹ U tim naseljima je 2011. živjelo 2.140.629 (49,96 %) ukupnog stanovništva Hrvatske (Bočić i dr, 2018).

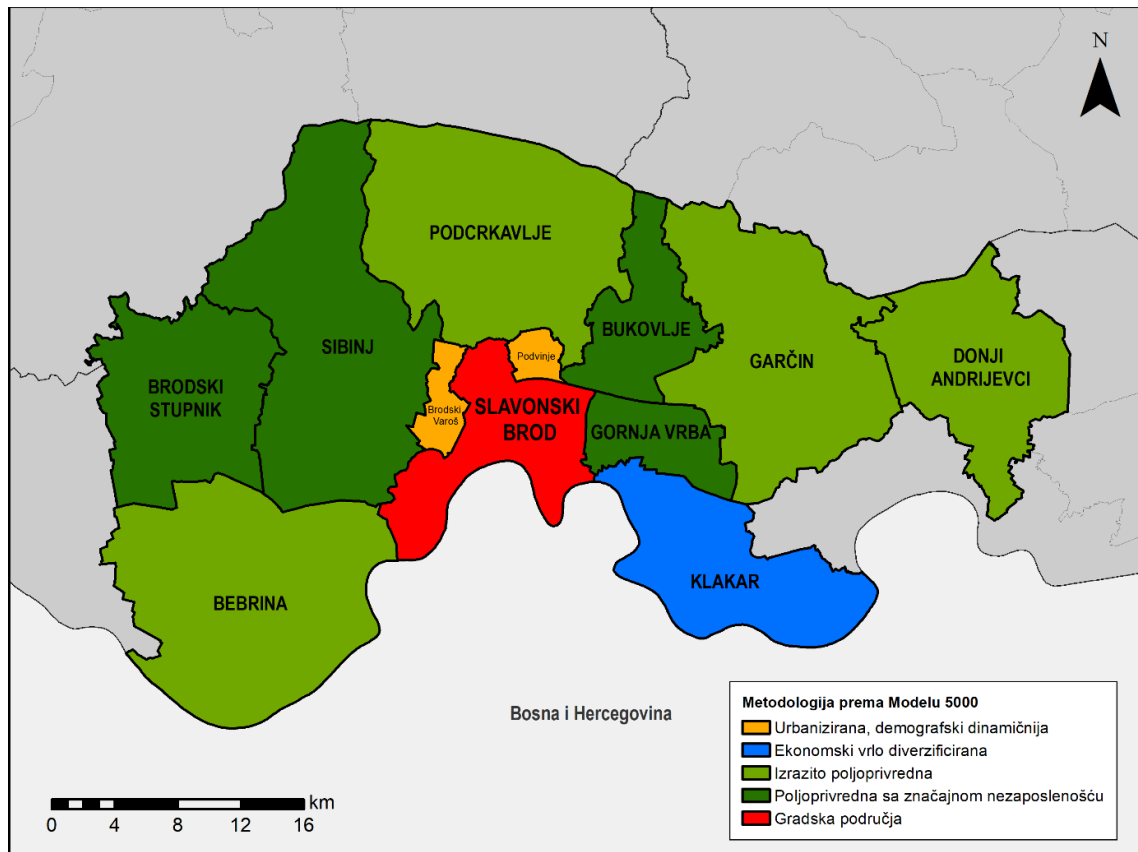
²² 1. udio zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u naselju rada (2011), 2. udio stanovništva s prihodima od imovine u ukupnom stanovništvu (2011), 3. indeks turističke funkcionalnosti (2011), 4. udio zaposlenih u III sektoru (2011), 5. udio stanovništva s visokim obrazovanjem u ukupnom stanovništvu starom 15 i više godina (2011), 6. udio 0-19 u ukupnom stanovništvu (2011), 7. udio 60 i više u ukupnom stanovništvu (2011), 8. udio neobiteljskih kućanstava - samačkih u ukupnom broju privatnih kućanstava (2011), 9. stopa prirodne promjene 2001-2011, 10. udio zaposlenih u I sektoru (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo) u naselju rada (2011), 11. udio poljop. gospodarstava u kućanstvima (2011), 12. udio nezaposlenih u aktivnom stanovništvu (2011), 13. prosječna veličina ARKOD parcele ORANICA (ha) (2015), 14. udio izgrađenih površina i 15. udio doseljenih u naselje stanovanja - s područja Republike Hrvatske - iz drugog naselja istog grada ili općine u ukupnom stanovništvu (2011) (Bočić i dr, 2018).

poljoprivrednih kućanstava (nakon *Izrazito poljoprivredna područja*). Posebno su prepoznatljiva po vrlo visokom udjelu nezaposlenih, gotovo kao u tradicionalnim ruralnim pasivnim, krškim i brdsko-planinskim krajevima. Ova područja dominiraju u Baranji, Zapadnom Srijemu i dijelu Slavonije (brdsko-planinskom, posavskom, i virovitičkoj Podravini), a pojavljuju se i u jugoistočnom dijelu zagrebačke regiji gdje se naslanjaju na tradicionalni poljoprivredni kraj u Posavini (Bočić i dr, 2018).

Izrazito poljoprivredna područja specifična su po tome što je u njima gotovo svaki drugi zaposleni u primarnom sektoru djelatnosti, a gotovo 40% svih kućanstava su poljoprivredna. Ovaj tip područja ima uvjerljivo najmanje zaposlenih u uslužnom sektoru, posebno u djelatnostima povezanim s turizmom te najmanji udio visokoobrazovanog stanovništva. Ova područja zahvaćaju manje dijelove Slavonije, tržišno poljoprivredi usmjerene dijelove Središnje Hrvatske (posebice bjelovarski, križevački, kopriivnički kraj) te tradicionalno jaka poljoprivredna područja Dalmacije, posebno u delti Neretve (Bočić i dr, 2018).

Snažnije urbanizirana i demografski dinamičnija područja, s manjim značenjem poljoprivrede dokaz su napredovanja suburbanizacije u gradskim regijama makroregionalnih centara (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek), kao i nekih regionalnih središta (posebno osovina urbanizacije Varaždin-Čakovec). Izvan gradskih regija, ova područja dominantno se nalaze u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Ova područja su vrlo privlačna za stanovanje te su kao takva doživjela snažnu transformaciju pod utjecajem stambene i ostale izgradnje (najviši udio izgrađenih površina od svih tipova). Bilježe najmanji udio starog stanovništva i samačkih kućanstava, a jedina su zabilježila i prirodni rast stanovništva u posljednjem međupopisnom razdoblju. Imaju minimalno značenje poljoprivrede (Bočić i dr, 2018).

Ekonomski vrlo diverzificirana, demografski i gospodarski manje ugrožena područja su prostorno najraspršeniji tip. Dominiraju u vanjskom, širem prstenu gradskih centara, gdje je prisutan manji stupanj urbane preobrazbe u odnosu na suburbana područja. Gospodarska struktura tih područja je vrlo diverzificirana pa u ovom tipu područja niti jedna skupina djelatnosti nema svoje krajnje pozitivne ili negativne vrijednosti. Demografski pokazatelji bilježe uglavnom srednje vrijednosti u odnosu na ostale. Stopa prirodne promjene 2001-2011 je negativna, ali je povoljnija nego u svim tipovima osim u tipu Snažnije urbaniziranih područja (Bočić i dr, 2018).

Sl. 15. Urbano područje Slavonskog Broda prema Modelu 5000
Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016.) i Bočić i dr. (2018).

S obzirom na to da je polazna točka ove tipologije Model 5000, ruralna i mješovita područja urbanog područja Slavonskog Broda obuhvaćaju 28.247 stanovnika (34,7 % ukupnog stanovništva) (Sl. 15.). Oko tri petine stanovnika (62,9%) živi u tipu pretežito poljoprivrednih područja, sa značajnom nezaposlenošću. Približno jedna trećina stanovništva (28,8 %) živi u tipu izrazito poljoprivrednih područja. Tek 7,4 % stanovništva živi u ekonomski vrlo diverzificiranim područjima, demografski i ekonomski manje ugroženima.

3.5. Opskrbljenost centralnim funkcijama

Razvoj grada ovisi o funkcijama što ih obavlja, ne samo za stanovništvo koje živi na području grada, nego i za stanovništvo okolnog prostora (Vresk, 2002). Tako stanovništvo gradske okolice kupuje robu i koristi se uslugama što ih pruža grad, dok grad iz okolice treba radnu snagu, sirovine, prehrambene proizvode i dr. Dakle, između grada i prostora koji ga okružuje postoje funkcionalne veze i interakcije (Vresk, 2002). Stoga, grad s prostorom s kojim je funkcionalno vezan u obliku kolanja ljudi, robe i informacija čini nodalnu regiju (Vresk, 2002). Pritom su sva čvorišta u nodalnoj regiji povezana interakcijama, tj. svako čvorište ima određenu nodalnost (zbroj svih interakcija jednog s ostalim čvorištima u regiji). Općenito vrijedi da je nodalnost nekog naselja proporcionalna s njegovom veličinom (Vresk, 2002).

Teorija centralnih naselja, usprkos opravdanim kritikama, jedno je od najpoticajnijih geografskih promišljanja prostora (Lukić, 2012). Osnivačem teorije centralnih naselja smatra se Walter Christaller koji prostorni razmještaj centara dovodi u vezu s njihovom osnovnom funkcijom. Christaller osnovnom funkcijom naselja u prostoru smatra opskrbu stanovništva. Stoga, prema njemu, razmještaj centara u prostoru mora biti takav da što manji broj većih centara opskrbljuje što veći broj manjih centara na što manjoj udaljenosti (Vresk, 2002). Također, Christaller je utvrdio kako se centralna naselja razlikuju brojem i vrstama glavnih funkcija, kao i gravitacijskim područjem. Pritom, ključnim funkcijama centara u prostoru smatra 1) opskrbu, 2) promet i 3) upravu (Vresk, 2002; Lukić, 2012).

Lukić (2012) navodi da mnogi istraživači ističu kako su stupanj regionalnog razvoja i demografska kretanja izravno povezana sa sustavom centralnih naselja i njihovom razvijenošću. To je osobito vidljivo na primjeru regionalnih centara (kakav je i Slavonski Brod) koji su zbog nedostataka, nerazvijenosti i podkapacitiranost centralnih naselja posljednjih pedesetak godina obilježeni negativnim demografsko-prostornim učincima, tj. depopulacijom. Uzrok toga treba tražiti u slaboj ponudi usluga i radnih mjesta zbog čega regionalni centri nisu mogli zadržati viškove radne snage nastale uslijed jake deagrarizacije.

Posavski longitudinalni prometni pravac na kojem je smješteno urbano područje Slavanskog Broda ima zgusnutiju mrežu centralnih naselja veće funkcionalne važnosti u odnosu na zapadnu Slavonije i brdsko-planinska područja Slavonije (Tab. 7.) (Lukić, 2012). Osim toga, u tom području je kao i u cijeloj Istočnoj Hrvatskoj zastupljenost velikih sela odraz naslijeđa historijsko-geografskog razvoja naseljske mreže i rezultat vrednovanja bogate prirodne osnove (visokoplodnih tala) u prošlosti kada je dominirala poljoprivreda (Lukić, 2012).

Tab. 7. Centralitet naselja urbanog područja Slavenskog Broda

Stupanj centraliteta	Naselje	Grad/Općina	Obvezne funkcije
Regionalni centar jači	Slavonski Brod	Slavonski Brod	- sve obvezne i eventualne funkcije centralnog naselja 3. reda, - opća bolnica - općinski i županijski sud, - visoko učilište (ili podružnica) - hipermarket ili veći broj supermarketa, specijalizirane prodavaonice, 100 i više prodavaonica Eventualne funkcije: - trgovački sud
Područni centar	Donji Andrijevc	Donji Andrijevc	- sve obvezne funkcije centralnog naselja 5. reda, - osnovna škola - ljekarna
Područni centar slabiji	Sibinj	Sibinj	- stomatolog
	Garčin	Garčin	- supereta ili veći broj minimarketa/klasičnih prodavaonica, u pravilu više od 10 prodavaonica
	Bebrina	Bebrina	Eventualne funkcije: - poslovnicu banke ili FINE
Lokalni centar slabiji	Brodski Stupnik	Brodski Stupnik	- područna ili osnovna škola
	Gornja Vrba	Gornja Vrba	- liječnik opće prakse/obiteljske medicine
	Podcrkavlje	Podcrkavlje	- poštanski ured
	Podvinje	Slavonski Brod	- prodavaonica
Ostala funkcionalno jače opremljena naselja	Trnjani	Garčin	
	Ručica	Klakar	
	Stari Slatinik	Brodski Stupnik	
	Zadubravlje	Garčin	

Izvor: Lukić, 2012

Zato se u urbanom području Slavenskog Broda po opremljenošću funkcija posebno ističu naselja²³ Donji Andrijevc, Sibinj i Garčin koja se nalaze na povoljnom posavskom

²³ Centralitet pojedinih naselja urbanog područja Slavenskog Broda preuzet je iz materijala za seminare iz kolegija *Osnove prostornog i regionalnog planiranja* u zimskom semestru akademske godine 2019./2020.

prometnom pravcu i zbog svog stupnja centraliteta okupljaju stanovništvo i djelatnosti na tom području. (Tab. 7.).

3.6. Indeks razvijenosti

Suvremeni razvoj Hrvatske (od 1991. godine) obilježen je najprije Domovinskim ratom, prelaskom iz planskog na tržišno gospodarstvo te procesima pretvorbe i privatizacije. Negativne posljedice potonjih procesa svakako su propadanje svih onih koji se u novim uvjetima nisu snalazili, ali bogaćenje određenih pojedinaca. Osim toga, istodobno su zabilježeni procesi nelojalne konkurencije, velike nezaposlenosti, pada kupovne moći stanovništva, sve većih socioekonomskih razlika stanovništva itd. (Magaš, 2013). Nakon toga, sve do gospodarske krize 2008. kada nastupa recesija hrvatsko gospodarstvo bilježi gospodarski rast. S ulaskom Hrvatske u EU zapaženi su pozitivni efekti na gospodarski oporavak Hrvatske (HGK, 2020). Međutim, istodobno dolazi do značajnog iseljavanja iz Hrvatske. Dok drugi dijelovi Hrvatske bilježe gospodarski rast, Brodsko-posavska županija je među onima koje zaostaju u regionalnom razvoju Hrvatske²⁴ (Matišić i Pejnović, 2015).

Negativni trendovi u BDP-u posebno su izraženi od gospodarske krize 2008. Slično je s BDP-om po stanovniku prema kojem je Brodsko-posavska županija na samom začelju²⁵ (SRUP, 2017a). Kad je riječ o stopi nezaposlenosti, ona je u 2019. iznosila 15,7 % , što je 4,2 % manje nego godinu prije, ali puno više od nacionalnog prosjeka (9,1 %) (HGK, 2020). Prosječna mjesečna neto plaća u pravnim osobama u 2018. godini je iznosila 5.428 kuna, što je 4,0 % više nego godinu prije, ali ispod nacionalnog prosjeka (6.164 kuna) (HGK, 2020).

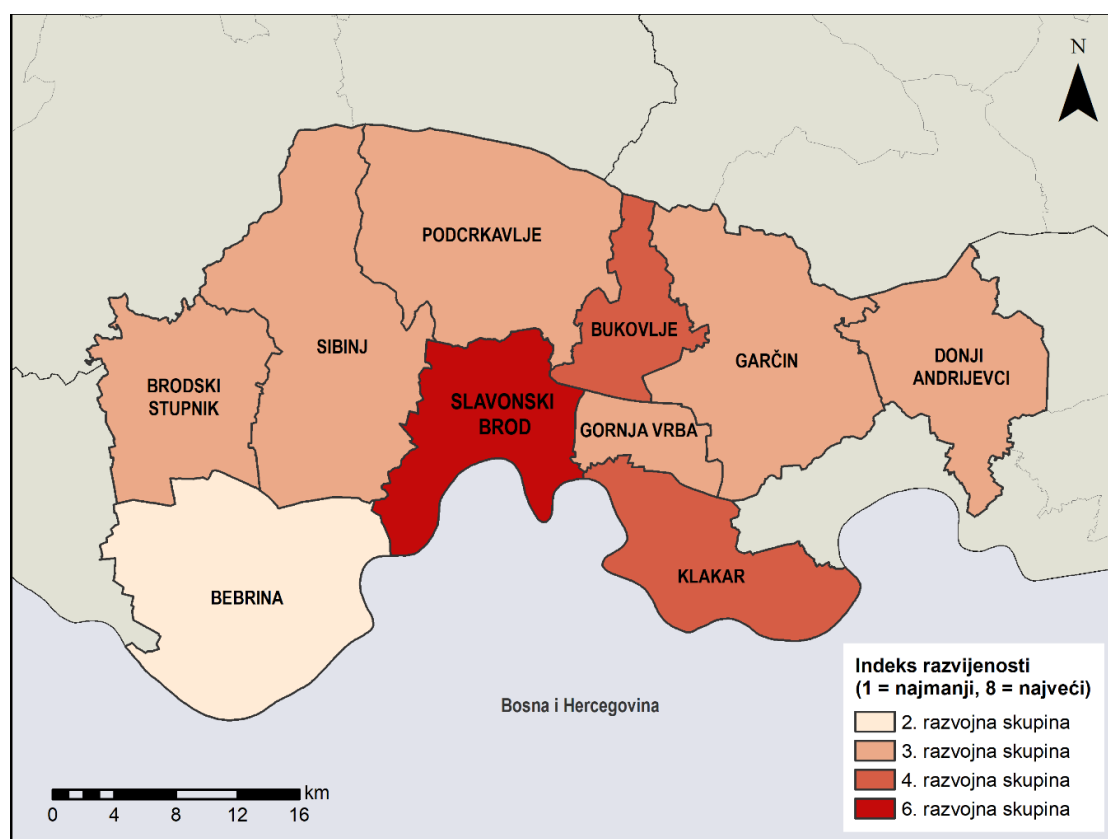
Razvojno stanje urbanog područja Slavenskog Broda najbolje ilustrira indeks razvijenosti koji se koristi za potrebe politike regionalnog razvoja (Sl. 16.)²⁶. Naime, prema tom pokazatelju Brodsko-posavska županija pripada potpomognutim područjima regionalne razine, dok na lokalnoj razini jedino Grad Slavonski Brod nema taj status. Dakle, sve općine u sastavu urbanog područja Slavenskog Broda imaju status potpomognutog područja (MRRFEU, 2018).

²⁴ Matišić i Pejnović (2015) kao glavne razloge ističu izravne i neizravne posljedice Domovinskog rata, deindustrijalizaciju, neodgovarajući model vlasničke pretvorbe i privatizacije u tranzicijskom razdoblju te pogoršanje sektorske strukture

²⁵ Kada se isto promatra u kontekstu EU, onda je stanje znatno nepovoljnije. Prema BDP-u po stanovniku po paritetu kupovne moći, Brodsko-posavska županija se u 2017. godini od svih NUTS 3 regija nalazima na 1219. mjestu s indeksom 33, pri čemu je samo Vukovarsko-srijemska županija od hrvatskih županija imala lošije pokazatelje, 1222. mjesto s indeksom 33 (EU28 =100).

²⁶ Indeks razvijenosti je pokazatelj koji izračunava stupanj razvijenosti na temelju prosječnog dohotka po stanovniku, prosječnog izvorna prihoda po stanovniku, prosječne stope nezaposlenosti, općeg kretanja stanovništva, stupnja obrazovanosti stanovništva (tercijarno obrazovanje) i indeksa starenja (MRRFEU, 2018).

Pritom se posebno ističe Općina Bebrina (2. razvojna skupina) kao najmanje razvijena u cijelom području. S druge strane, činjenica da se Grad Slavonski Brod nalazi u 6. razvojnoj skupini (od ukupno 8) govori o zaostalosti ovog područja u regionalnom razvoju Hrvatske. Također, prethodno potvrđuje činjenicu da je urbano područje Slavenskog Broda slojevito problemsko područje Hrvatske (pogranično, ruralno te je bilo ratom zahvaćeno područje). Zbog toga je problematika razvoja urbanog područja Slavenskog Broda u kontekstu regionalnog razvoja još kompleksnija.

Sl. 16. Urbano područje Slavenskog Broda prema indeksu razvijenosti
Izvor: izradio autor prema podacima DGU (2016) i MRRFEU (2018).

4. REZULTATI

Suvremeno scenarijsko planiranje, kao i strateško planiranje općenito temelji se na participativnom pristupu. Osim uključivanja dionika iz različitih sektora u procese planiranja i donošenja odluka, ono podrazumijeva uključivanje i lokalnog stanovništva (Katurić i dr., 2019). Pored toga, važno obilježje metode scenarija je i da se tijekom primjene često kombinira i upotpunjuje s drugim kvantitativnim (npr. statističke analize, ankete) i kvalitativnim metodama (intervjui, fokus grupe i dr.) (Radeljak, 2014).

Oba prethodna obilježja suvremenog scenarijskog planiranja korištena su u izradi ovog rada. Najprije je provedeno anketno istraživanje među lokalnim stanovništvom. Nakon toga su u izradu mogućih scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavanskog Broda do 2030. godine pomoću metode Delfi uključeni brojni stručnjaci te drugi dionici.

4.1. Primjena anketnog istraživanja u izradi scenarija razvoja urbanog područja Slavanskog Broda

Anketno istraživanje provedeno je na prigodnom uzorku²⁷ od 600 ispitanika u razdoblju od 30. ožujka do 9. travnja 2021. U prikupljanju odgovora korištene su društvene mreže i elektronička pošta. Anketni upitnik mogle su ispuniti sve punoljetne osobe koje žive na području Grada Slavanskog Broda i devet općina: Bebrine, Brodskog Stupnika, Bukovlja, Donjih Andrijevac, Garčina, Gornje Vrbe, Klakara, Podcrkavlja i Sabinja. Upitnik se sastojao od 21 pitanja od kojih je jedno bilo otvorenog tipa. Pitanja su bila podijeljena u tri skupine: pitanja koja se odnose na socio-demografska obilježja ispitanika, pitanja vezana uz trenutno stanje razvoja te pitanja koja se odnose na budući razvoj urbanog područja Slavanskog Broda. Treba napomenuti da su razvojna obilježja koja su uzeta u obzir kod sastavljanja pitanja

²⁷ U anketnom istraživanju odabran je prigodni uzorak. Nakon što je provedeno istraživanje, utvrđeno je da su udjeli ispitanika s obzirom na njihovo prebivalište približno proporcionalni udjelima u ukupnoj populaciji. Međutim, čak i da je prvotno bio izabran kvotni uzorak, vrlo teško bi ga se postiglo u online varijanti istraživanja. “Kvotni se uzorci vrlo često rabe i u klasičnim istraživanjima, pri čemu se osobama odgovarajućih karakteristika često pristupa na ulici i poziva na sudjelovanje u istraživanju. Pri tome se pretpostavlja da se osobe koje su uključene u istraživanje ne razlikuju od onih koje nisu uključene, s obzirom na ispitivanu pojavu ili s njom povezana svojstva. Na internetu je, međutim, takvu pretpostavku teže obraniti zbog tri razloga. Prvo, osobe koje pristaju sudjelovati u online anketama često se razlikuju od ostalih po osobinama koje su povezane s pojavama što se obično istražuju na internetu. One mogu biti učestaliji korisnici interneta, tehnički obrazovanije, sklone ispunjavanju online anketa itd. Drugo, kod online anketa, koje su često odmah na početku djelomično ili potpuno vidljive ispitaniku, znatno je lakše unaprijed procijeniti što se anketom ispituje. To čini utjecaj autoselekcije zbog interesa za temu istraživanja vjerojatnijim nego kod osobnih ili telefonskih istraživanja. Treće, na internetu je teško provjeriti pravi identitet ispitanika. Ispitanici mogu lako dati krive podatke o svom spolu, dobi itd., pa je teško sa sigurnošću znati koliko se zaista poštovala zadana kvota“ (Galešić, 2005, 305-306).

odabrana na temelju stručne podloge Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine te autorovog poznavanja prostora.

4.1.1. Osnovna obilježja ispitanika

Broj ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju približno iznosi 0,74 % ukupnog stanovništva urbanog područja Slavenskog Broda (81.330 stan.) ako se pritom koristi podatak o procjenama broja stanovnika jedinica lokalne samouprave za 2019. godinu (DZS, 2020). Od ukupno 600 ispitanika, muškarci su zastupljeni s 328 (54,7 %), a žene s 272 (45,3 %) odgovora. Ovakva raspodjela ispitanika prema spolu može se objasniti većom zastupljenošću muškaraca u autorovoj socijalnoj mreži (uključujući i internet). Kad je riječ o dobi ispitanika, najviše je zastupljeno ispitanika u dobi između 18-29 godina (273; 45,0 %), potom slijede ispitanici u dobi između 30-39 godina (124; 20,7 %), 40-49 godina (108; 18,0 %), 50-64 godina (82; 13,7 %), a najmanje je onih u dobi od 65 i više godina (13; 2,2 %). Prema očekivanjima, najviše je ispitanika mlađe dobi budući da oni ponajviše čine socijalnu mrežu autora, ali i zbog veće sklonosti korištenja digitalnih medija. Zbog istih razloga, najmanje je ispitanika u najstarijoj dobi.

Prema području u kojem žive, najviše ispitanika je odgovorilo da žive na području Grada Slavenskog Broda (409; 68,2 %). Ostali ispitanici odgovorili su da žive na području okolnih općina: Sibirja (33; 5,5 %), Podcrkavlja (28; 4,7 %), Bebrine (22; 3,7 %), Klakara (21; 3,5 %), Brodskog Stupnika (20; 3,3 %), Donjih Andrijevac (18; 3,0 %), Garčina (18; 3,0 %), Bukovlja (17; 2,8 %) i Gornje Vrbe (14; 2,3 %). Većina ispitanika je odgovorila da živi u Gradu Slavenskog Brodu s obzirom na to da se radi o najvećoj jedinici lokalne samouprave. Drugi razlozi su činjenica da autor ima prebivalište u istoj, ali i da je anketni upitnik objavljen na jednom od brodskih portala (Sbplus.hr), čime je bio vidljiviji stanovništvu tog područja.

Struktura ispitanika s obzirom na najvišu stečenu razinu obrazovanja ukazuje da je najviše ispitanika završilo srednju školu (304; 50,7 %), zatim slijede završen diplomski studij, dodiplomski studij ili sveučilišni studij (145; 24,2 %), završena viša škola, preddiplomski studij ili stručni studij (122; 20,3 %), završen poslijediplomski studij (magisterij/doktorat) (24; 4,0 %) i osnovna škola (4; 0,7 %). Na temelju odgovora o obrazovnoj strukturi stanovništva može se uočiti pojava zastupljenosti srednjoškolskog obrazovanja među ispitanicima, ali i značajan udio stanovništva koje postiglo neku od razina visokog obrazovanju. Ovo se također može

objasniti obilježjima autorove socijalne mreže koju čine većinom mlađe osobe koje su završile srednju škole, a mnogi studiraju ili su završili neki studij.

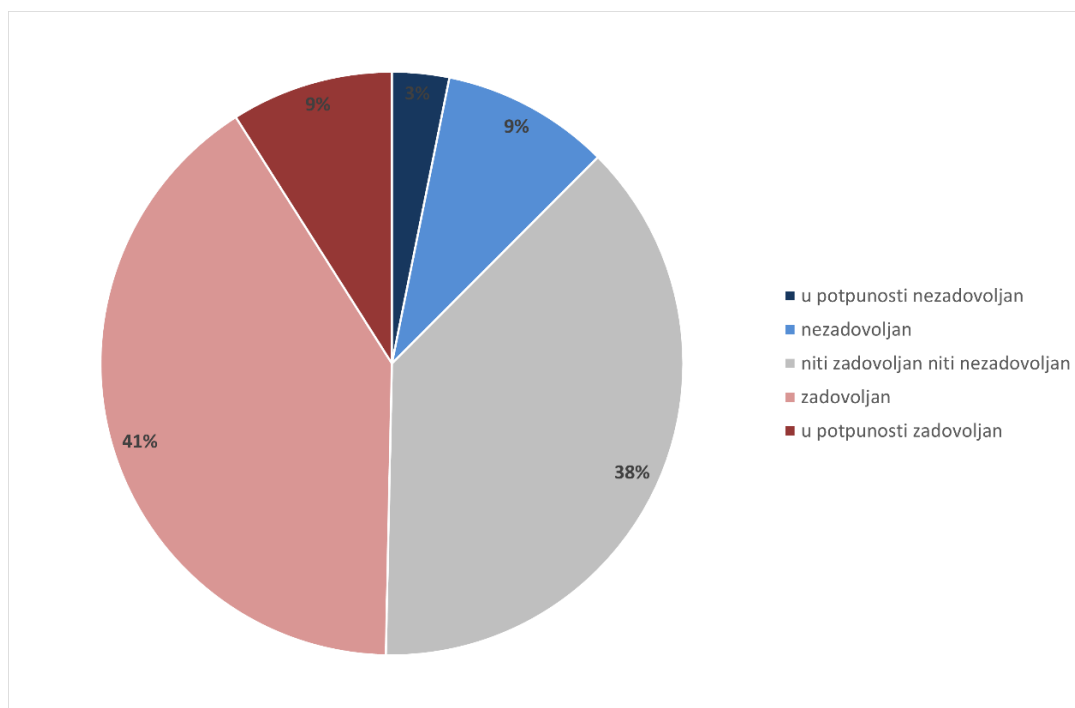
Struktura ispitanika s obzirom na status ukazuje da je najviše ispitanika zaposleno (388 ispitanika; 64,7 %), zatim slijede studenti (101; 16,8 %), nezaposleni (64; 10,7 %), umirovljenici (30; 5,0 %) i učenici (17; 2,8 %). Ispitanici koji su zaposleni, imali su tri dodatna pitanja. Pritom valja naglasiti da se ukupan broj odgovora na ta tri pitanja (413; 408; 410) ne podudara s brojem ispitanika koji su u ranijem pitanju odgovorili da su zaposleni (388). Takva pojava mogla bi se objasniti mogućnosti da je dio studentske ili umirovljeničke populacije zaposleno. Kada je riječ o sektoru djelatnosti zaposlenih, najviše ih radi u kvartarnom sektoru djelatnosti (36,3 %), zatim slijede sekundarni (33,9 %), tercijarni (25,9 %) i primarni sektor (1,9 %). Nadalje, kada je u pitanju vrsta ugovora o radu, vidljivo je da većina ima sklopljen ugovor o radu na neodređeno (83,8 %). Posljednje pitanje u prvom dijelu upitnika se odnosilo na jedinicu lokalne samouprave u kojoj se nalazi radno mjesto ispitanika. Većina ih je zaposlena na području Grada Slavenskog Broda (75,4 %), zatim slijede ostalo (28; 6,8 %), druga županija (25; 6,1 %), drugi Grad/Općina u Brodsko-posavskoj županiji (9; 2,2 %), Općina Gornja Vrba (9; 2,2 %), Općina Brodski Stupnik (8; 2,0 %), Općina Donji Andrijevići (7; 1,7 %), Općina Sibinj (5; 1,2 %), Općina Klakar (4; 1,0 %), Općina Bukovlje (4; 1,0) i Općina Podcrkavlje (1; 0,2 %). Budući da se anketno istraživanje provodilo uoči i nakon Uskrsa, kada se mnogi iseljenici boravili u domovinu (neovisno o COVID-19 pandemiji), vrlo je vjerojatno da većina ispitanika koji su odgovorili ostalo (28; 6,8 %) zapravo živi izvan Hrvatske. Isto tako, postoji mogućnost da su neki od ispitanika zaposleni u susjednoj Bosni i Hercegovini te dnevno cirkuliraju na posao.

4.1.2. Trenutna razvojna obilježja urbanog područja Slavenskog Broda iz perspektive ispitanika

U drugom dijelu anketnog upitnika ispitanici su odgovarali na pitanja vezana uz trenutno stanje razvoja urbanog područja Slavenskog Broda. Ispitivanjem mišljenja stanovnika o kvaliteti života, gospodarskom i demografskom razvoju pokušalo se otkriti koji aspekti razvoja tog područja su zadovoljavajući te u budućnosti mogu predstavljati čvrst oslonac za daljnji razvoj, a koji to nisu, odnosno koje je potrebno unaprijediti kako bi se dugoročno postigao bolji i dinamičniji razvoj tog područja zbog čega će stanovništvo potencijalno manje iseljavati. U svrhu ispitivanja stupnja slaganja ili neslaganja s svojstvom objekta, odnosno kvalitete života i pojedinih aspekata kvalitete života, korištena je Likertova skala. Ispitanici su

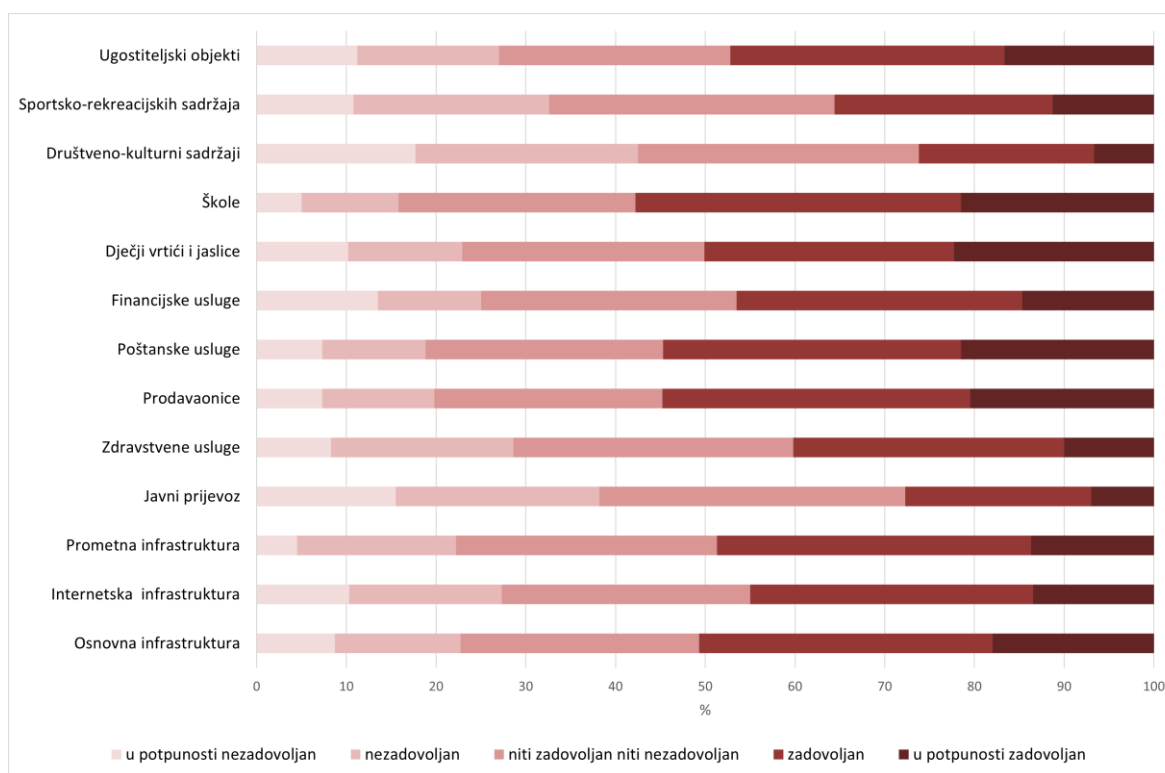
imali na raspolaganju mogućnost izbora odgovora na skali od 1 od 5, a modaliteti su se razlikovali ovisno od pitanja. Takva skala je pojavni oblik Likertove skale te se u analizi smatra kao da je riječ o intervalnoj skali iako je upitno jesu li razlike među modalitetima jednake (Šošić i Serdar, 2002).

Tako su ispitanici na pitanje: „Ocijenite zadovoljstvo kvalitetom života u mjestu u kojem živite (1 - u potpunosti nezadovoljan, 2 - nezadovoljan, 3 - niti zadovoljan niti nezadovoljan, 4 - zadovoljan, 5 - u potpunosti zadovoljan).“ odgovorili s prosječnom ocjenom 3,43. Najviše ih je odgovorilo *zadovoljan* (41,0 %), zatim slijede *niti zadovoljan niti nezadovoljan* (38,0 %), *u potpunosti zadovoljan* i *nezadovoljan* (po 9,0 %) te *u potpunosti nezadovoljan* (3,0 %) (Sl. 17). Treba naglasiti da je prosječna ocjena poglavito određena ispitanicima koji žive na području Grada Slavonskog Broda, što će vrijediti i za ostala pitanja takvog tipa. Naime, pretpostavka je kvaliteta života temeljena na objektivnim pokazateljima ondje zaista veća. S druge strane, uvidom u mišljenje ispitanika moguće je da u pojedinoj općini prosječna ocjena zapravo veća od one za cijelo područje. No zbog obilježja načina uzorkovanja (prigodni uzorak) i apsolutno malog broja ispitanika u njima, nije prikladno donositi zaključke o kvaliteti života za ukupnu populaciju tih općina. Stoga, za potrebe ovog rada u nastavku neće biti isticane prosječne ocjene na razini jedinica lokalne samouprave.

Sl. 17. Zadovoljstvo ispitanika kvalitetom života u mjestu u kojem žive
Izvor: anketno istraživanje, 2021.

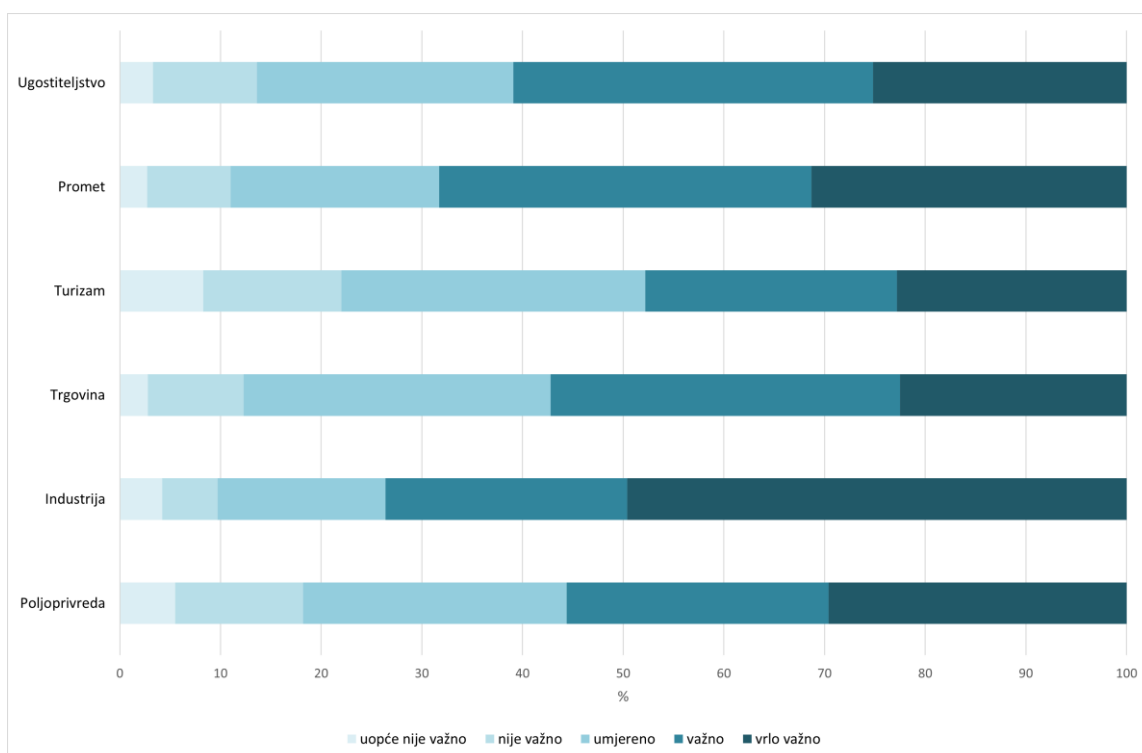
Nadalje, na pitanje: „Ocijenite zadovoljstvo kvalitetom pojedinih usluga u mjestu u kojem živite (1 - u potpunosti nezadovoljan, 2 - nezadovoljan, 3 - niti zadovoljan niti nezadovoljan, 4 - zadovoljan, 5 - u potpunosti zadovoljan)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: osnovna infrastruktura (vodoopskrbna, elektroopskrbna, kanalizacijska) (3,37), internetska infrastruktura (3,20), prometna infrastruktura (3,36), javni prijevoz (2,81), zdravstvene usluge (3,13), prodavaonice (3,48) poštanske usluge (3,50), financijske usluge (3,23), dječji vrtići i jaslice (3,40), škole (3,59), društveno-kulturni sadržaji (2,72), sportsko-rekreacijski sadržaji (3,04) i ugostiteljski objekti (3,26) (Sl. 18.). Pomalo očekivano, vidljivo je da su prosječne ocjene znatno niže za uslugu javnog prijevoza, kao i za društveno-kulturne sadržaje s obzirom na to da navedene aspekte kvalitete života problematizira i Strategija razvoja urbanog područja Slavonskog Broda do 2020. godine. Također, primjećuje se da prosječno veće ocjene imaju oni aspekti kvalitete života na kojima se zadnjih godina izrazito radilo putem (su)financiranja iz fondova EU (prometna infrastruktura, dječji vrtići i jaslice te škole).

Sl. 18. Zadovoljstvo ispitanika kvalitetom pojedinih usluga u mjestu u kojem žive
Izvor: anketno istraživanje, 2021.

Zatim na pitanje „Ocijenite trenutnu gospodarsku situaciju u urbanom području Slavenskog Broda (1 - Izrazito negativno, 2 - negativno 3 - niti negativno niti pozitivno, 4 - pozitivno, 5 - izrazito pozitivno)“ ispitanici su odgovorili s prosječnom ocjenom 2,74. Ocjena je u skladu s očekivanjima autora s obzirom na gospodarska obilježja ovog područja, ne samo zadnjih godina, nego od Domovinskog rata i neuspješne tranzicije i pretvorbe, što je temelj kasnijih neuspješnih ekonomskih politika i zaostalosti ovog područja u regionalnom razvoju Hrvatske.

Vezano uz prethodno, na pitanje: „Ocijenite važnost pojedine djelatnosti za trenutni gospodarski razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: poljoprivreda (3,61), industrija (4,09), trgovina (3,64), turizam (3,40), promet (3,86) i ugostiteljstvo (3,69) (Sl. 19.). Dakle, može se primijetiti da ispitanici najviše ističu važnost industrije. To se može objasniti iz više razloga. Prvo, zbog ekonomske povijesti ovog područja koje je tijekom većeg 20. st. bilo prepoznato u svijetu zbog svoje specijaliziranosti u industriji. Drugo, zbog same činjenice da industrija generira gospodarski rast i razvoj, odnosno doprinosi većoj zaposlenosti i životnom standardu stanovništva nekog područja.

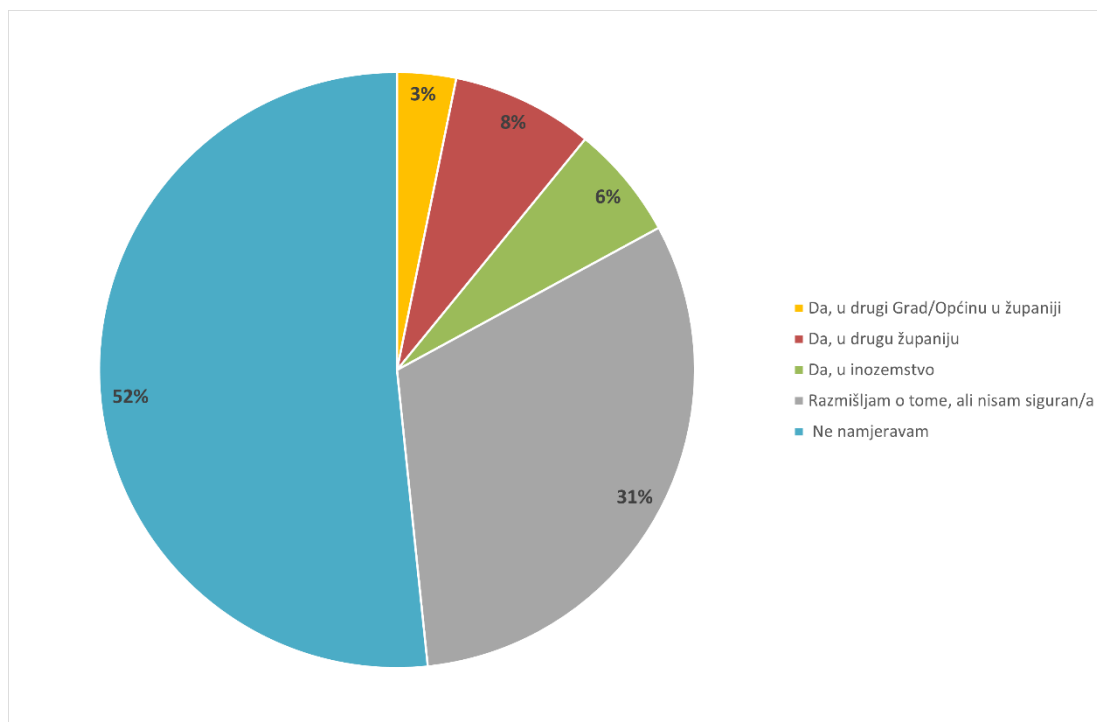
Sl. 19. Procjena važnosti pojedine djelatnosti za trenutni gospodarski razvoj urbanog područja Slavenskog Broda
Izvor: anketno istraživanje, 2021.

Treće, budući da je posljednjih desetljeća sve navedenog izostalo, vidljivo je da ispitanici prepoznaju ključne potencijale ovog područja. Treba istaknuti da ispitanici prepoznaju važnost prometa s obzirom na to da Slavonski Brod ima povoljan prometno-geografski položaj. S druge strane, ispitanici znatno manje ističu važnost turizma, što se može objasniti tradicionalnim bavljenjem industrijom i poljoprivredom u ovom kraju, a djelomično i vidljivim slabostima nacionalnog gospodarstva koje u velikoj mjeri ovisi o turizmu.

Zanimljivo, ispitanici su na pitanje: „*Ocijenite trenutnu demografsku situaciju u urbanom području Slavanskog Broda (1 - izrazito negativno, 2 - negativno 3 - niti negativno niti pozitivno, 4 - pozitivno, 5 - izrazito pozitivno)*“ odgovorili sa sličnom prosječnom ocjenom kao na pitanje o gospodarskoj situaciji - 2,66. Ipak, ocjena je negativnija za demografsku situaciju. Takvi odgovori također ne iznenađuju budući da su demografski trendovi u ovom dijelu Hrvatske izrazito negativni, a dodatno su pogoršani recentnom emigracijom nakon ulaska Hrvatske u EU, sporog gospodarskog oporavka nakon posljednje krize i društveno-političkog ozračja.

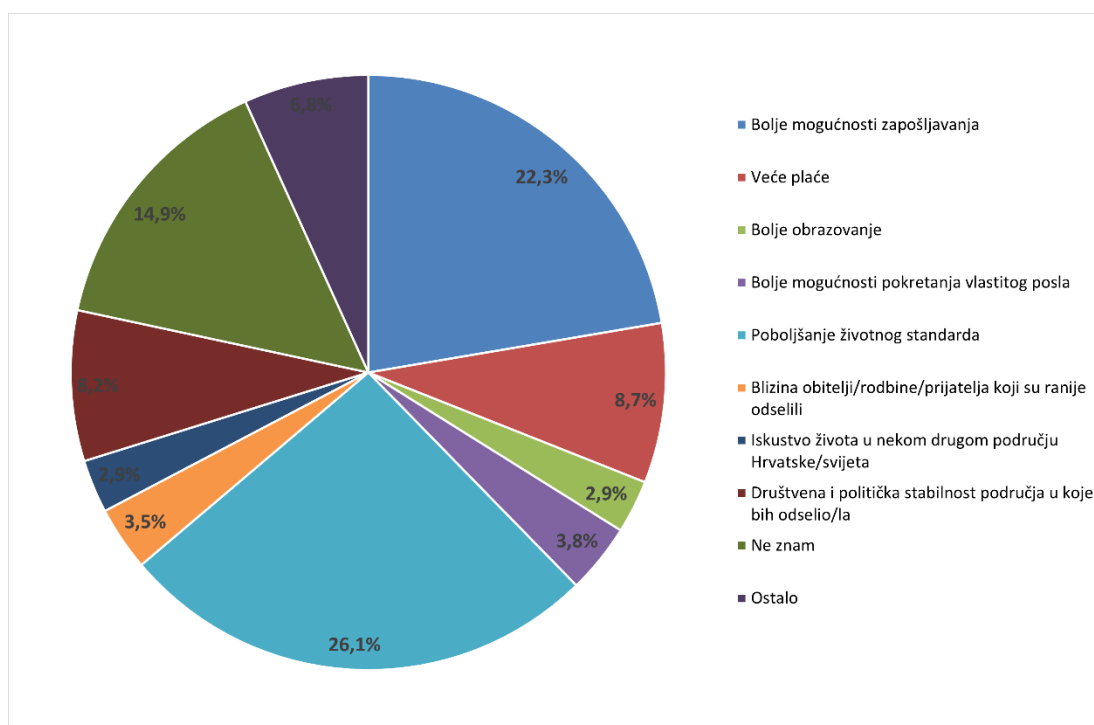
U skladu s tim, ispitanici su upitani: „*Namjeravate li odseliti?*“, na što je većina ispitanika odgovorila *ne namjeravam* (310; 51,7 %), zatim slijede *razmišljam o tome, ali nisam siguran/na* (188; 31,3 %); *da, u drugu županiju* (46; 7,7 %); *da, u inozemstvo* (37; 6,2 %) te *da, u drugi Grad/Općinu u županiji* (19; 3,2 %) (Sl. 20.). Iako je vidljivo da polovica ispitanika ne namjerava iseljavanje u ovom trenutku, činjenica da ih trećina o tome razmišlja u neizvjesnim socioekonomskim uvjetima nastalim uslijed COVID-19 pandemije može predstavljati bazu potencijalnih iseljenika ako gospodarske prilike u nadolazećem vremenu neće biti pozitivnije. Ukupno ih namjerava odseliti 17,1 %, od čega svega 6,2 % navodi da namjerava iseliti u inozemstvo, što se također može objasniti socioekonomskom neizvjesnošću uslijed COVID-19 pandemije u zemljama koje su tradicionalna odredišta emigracije.

Zbog potrebe za prepoznavanjem razloga namjere njihovog iseljavanja, ispitanici su upitani: „*Ako namjeravate odseliti, navedite glavni razlog.*“. Treba naglasiti da je na ovo pitanje odgovorilo 343 ispitanika iako ih je u prethodnom ukupno 290 odgovorilo da namjerava iseliti, što se može protumačiti da ih ipak znatno više to namjerava odnosno razmišlja o tome (57,2 % umjesto 51,7 %). Od svih koji su odgovorili na to pitanje, najviše ispitanika navodi da je temeljni razlog: *poboljšanje životnog standarda* (26,2 %), zatim slijede *bolje mogućnosti zapošljavanja* (22,4 %), *ne znam* (14,9 %), *veće plaće* (8,7 %), *društvena i politička stabilnost područja u koje bih odselio/la* (8,2 %), *bolje mogućnosti pokretanja vlastitog posla* (3,8 %), *blizina obitelji/rodbine/ prijatelja koji su ranije odselili* (3,5 %), *iskustvo života u nekom drugom području Hrvatske/svijeta* (2,9 %) i *bolje obrazovanje* (2,6 %) (Sl. 21.).

Sl. 20. Namjera ispitanika o iseljavanju iz mjesta u kojem žive
Izvor: anketno istraživanje, 2021.

Ostali ispitanici (6,8 %) navodili su nešto drugo ili više razloga. Neki od odgovora su: *Bolji radni uvjeti; Udaja; Dostupnost različitih sadržaja; Kultura, bijeg od sveopćeg šabanizma - zatiranje demokratskog, urbanog i kulturnog; zbog drugačijeg (naprednijeg) "mindset"-a; Nepravda i nista više; Bolja budućnost i sigurnost našoj djeci; Bolje mogućnosti zapošljavanja, veće plaće, bolje obrazovanje; Sve.* Dodatno, među njima je i njih 6 koji su odgovorili da ne namjeravaju odseliti. Na temelju analize svih odgovora, vidljivo je da prevladavaju oni ekonomske naravi (poboljšanje životnog standarda, bolje mogućnosti zapošljavanja, veće plaće itd.), ali da su prisutni i drugi razlozi (društveno-politički, obrazovni, obiteljski, kulturološki i dr.). To je u skladu i s rezultatima nekih istraživanja (Rajković Iveta i Horvatin, 2017) kojima je utvrđeno da su glavni motivi među visokoobrazovnim Slavoncima upravo ekonomske naravi. Navedeno upućuje na potrebu za kvalitetnijim obrazovnim i ekonomskim politikama na svim razinama odlučivanja kako bi se ublažilo daljnje iseljavanje stanovništva iz ovog dijela Hrvatske.

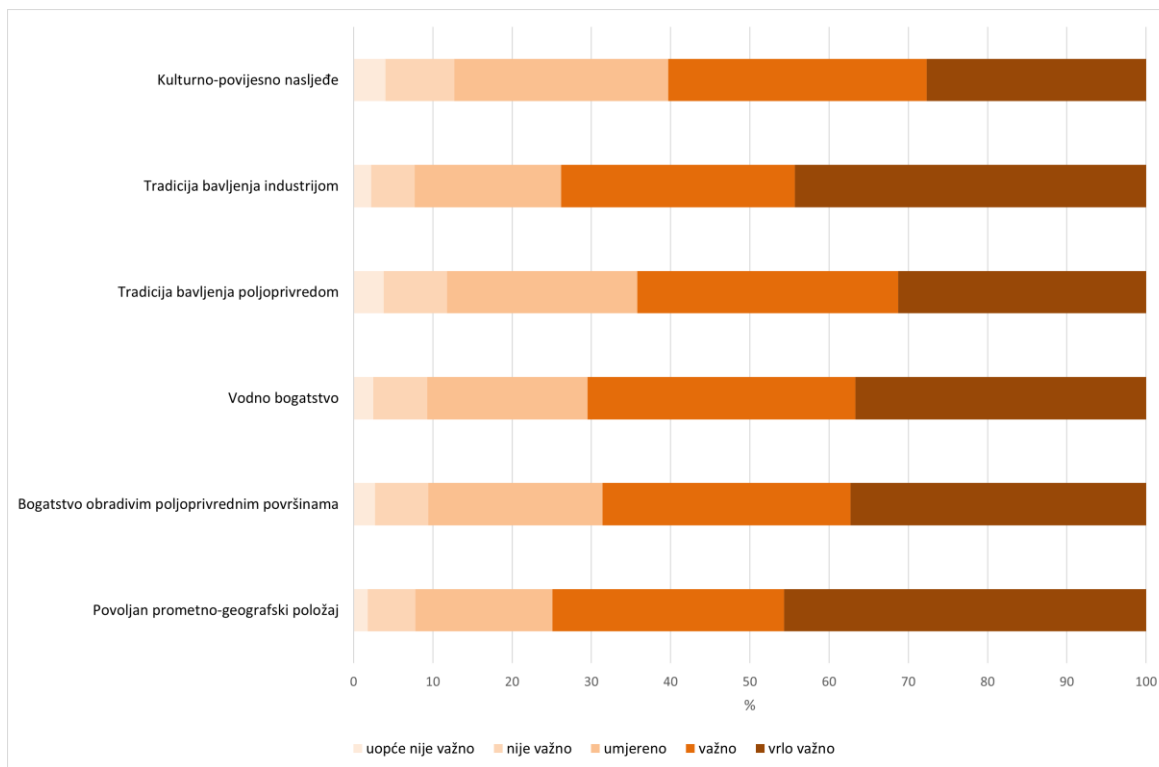
Sl. 21. Razlozi namjere iseljavanja ispitanika koji su izrazili namjeru o iseljavanju iz mjesta u kojem žive

Izvor: anketno istraživanje, 2021.

4.1.3. Pogled ispitanika na budući razvoj urbanog područja Slavonskog Broda

U trećem dijelu anketnog upitnika ispitanici su odgovarali na pitanja vezana uz budući razvoj urbanog područja Slavonskog Broda. Na temelju odgovora mišljenja lokalnog stanovnika može se prepoznati koji su željeni, a koji mogući smjerovi razvoja urbanog područja Slavonskog Broda. Uzimajući u obzir specifičnosti tog područja i potencijala budućeg razvoja, ispitanicima je postavljeno pitanje: „Ocijenite važnost pojedinih razvojnih snaga za budući razvoj urbanog područja Slavonskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno)“. Odgovorili su sa sljedećim prosječnim ocjenama: *povoljan prometno-geografski položaj* (4,10), *bogatstvo obradivim poljoprivrednim površinama* (3,94), *vodno bogatstvo* (3,95), *tradicija bavljenja poljoprivredom* (3,80), *tradicija bavljenja industrijom* (4,08) i *kulturno-povijesno nasljeđe* (3,71) (Sl. 22.). Dakle, slično kao i kod utvrđivanja pojedinih djelatnosti za trenutni gospodarski razvoj, ispitanici tradiciju bavljenja

industrijom i prometno-geografski položaj smatraju najvažnijim razvojnom snagom tog područja u kontekstu budućeg razvoja.

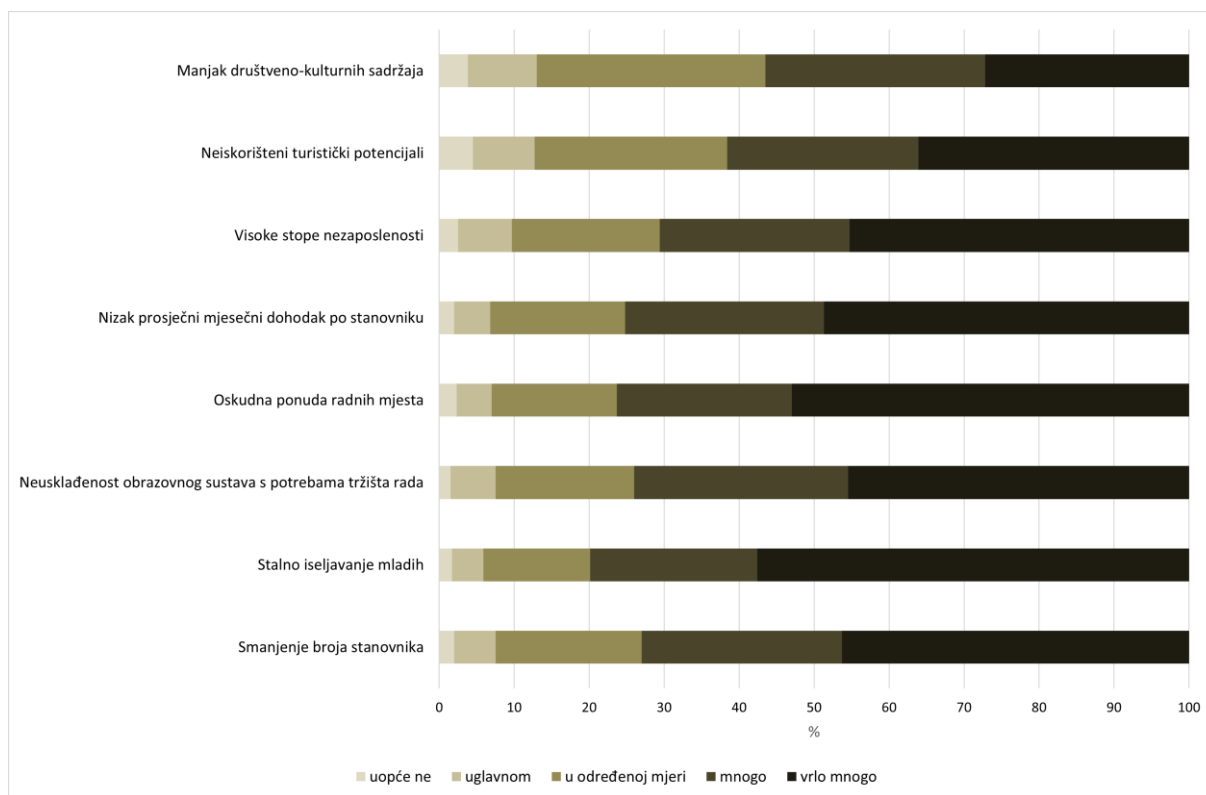

Sl. 22. Procjena važnosti pojedinih razvojnih snaga za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda

Izvor: anketno istraživanje, 2021.

S druge strane, na pitanje „Ocijenite koliko pojedina razvojna slabost predstavlja problem za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće ne, 2 - uglavnom, 3 - u određenoj mjeri, 4 - mnogo, 5 - vrlo mnogo)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: smanjenje broja stanovnika (4,09), stalno iseljavanje mladih (4,30), neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada (4,10), oskudna ponuda radnih mjesta (4,20), nizak prosječni mjesečni dohodak po stanovniku (4,15), visoke stope nezaposlenosti (4,04), neiskorišteni turistički potencijali (3,81) i manjak društveno-kulturnih sadržaja (3,67) (Sl. 23.). Na temelju odgovora vidljivo je da ispitanici ističu da su među najvećim problemima budućeg razvoja ovog područja demografski i povezano s tim – gospodarski. Među ponuđenim razvojnim slabostima, ispitanici osobito naglašavaju problem iseljavanja mladih, ponude radnih mjesta i prosječnog dohotka stanovništva. Naime, potonja dva istaknuta problemi u velikoj su mjeri među glavnim razlozima iseljavanja, ne samo mladih, nego i ukupno. To je potvrdila analiza odgovora na pitanje vezano uz temeljni razlog iseljavanja. Prema tome, na temelju mišljenja ispitanika i ovdje

se može istaknuti potreba za kvalitetnijim obrazovnim i ekonomskim politikama budući da je ljudski kapital preduvjet ukupnog razvoja, ali i ostanka stanovništva u ovom području.

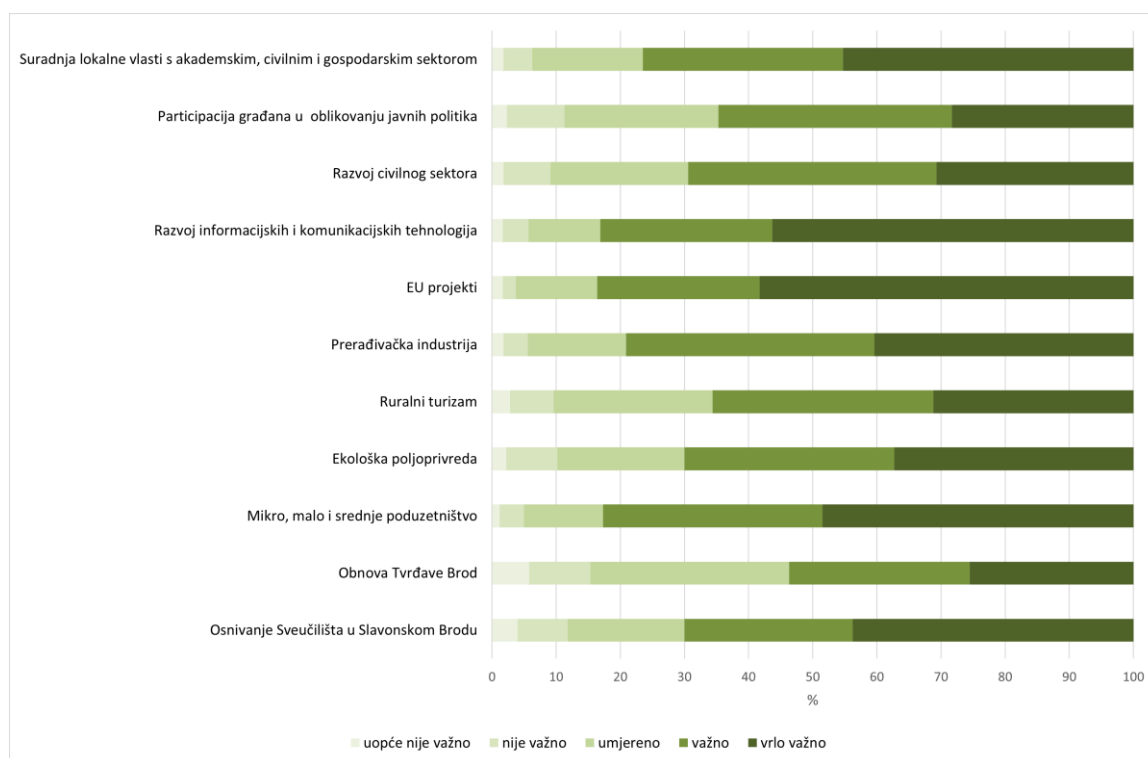
Sl. 23. Procjena ograničavajućeg učinka razvojnih slabosti budućeg razvoja urbanog područja Slavenskog Broda

Izvor: anketno istraživanje, 2021.

Potom, na pitanje koje glasi: „Ocijenite što od navedenog smatrate prilikom za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno).“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: *osnivanje Sveučilišta u Slavanskom Brodu*²⁸ (3,98), *obnova Tvrđave Brod* (3,58), *mikro, malo i srednje poduzetništvo* (4,25), *ekološka poljoprivreda* (3,95), *ruralni turizam* (3,84), *prerađivačka industrija* (4,11), *EU projekti* (4,37), *razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija* (4,32), *razvoj civilnog društva* (3,89), *participacija građana u oblikovanju javnih politika* (3,79) i *suradnja lokalne vlasti s akademskim, civilnim i gospodarskim sektorom* (4,13) (Sl. 24.).

²⁸ Odnosi se na završen formalno-pravni proces osnivanja.

Dakle, uočava se očekivano isticanje važnosti EU projekata i mikro, malog i srednjeg poduzetništva, što se može objasniti sve većem korištenju i vidljivosti EU projekata kao jednog od važnijih izvora financiranja različitih projekata od strane različitih dionika odnosno općoj važnosti poduzetništva u stvaranju radnih mjesta i doprinosa gospodarstvu. Također, prisutno je isticanje razvoja informacijskih i komunikacijskih tehnologija i prerađivačke industrije kao grana gospodarstva koji generiraju dodanu vrijednost, a mogu se temeljiti na dosadašnjoj tradiciji u bavljenju industrijom u ovom području. Osim toga, ispitanici su visokim ocjenama istaknuli i suradnju lokalne vlasti s akademskim, civilnim i gospodarskim sektorom, osnivanje Sveučilišta u Slavonskom Brodu, ali i ekološku poljoprivredu, što se općenito može objasniti važnošću tih čimbenika u razvoja svih razvijenih gospodarstava; multisektorskog pristupa u rješavanju problema i postizanju veće učinkovitosti javnih politika; potrebi za obrazovnim kadrom, odnosno sveučilištu kao središtu razvoja ljudskog kapitala te ekološkoj poljoprivredi kao alternativni manje konkurentnoj i slabije održivoj tradicionalnoj poljoprivredi.

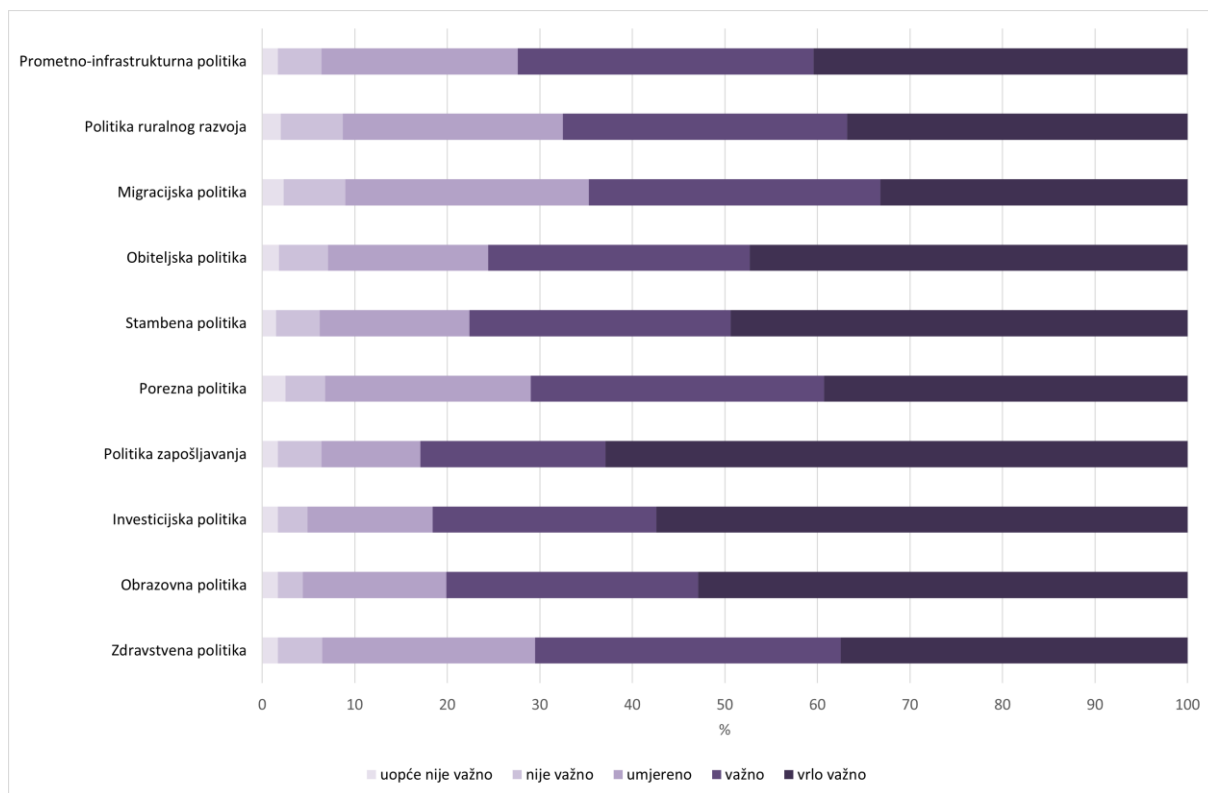
Sl. 24. Procjena važnosti razvojnih obilježja kao prilike za budući razvoj urbanog područja Slavonskog Broda
Izvor: anketno istraživanje, 2021.

S druge strane, neočekivano najmanju prosječnu ocjenu ima obnova Tvrđave Brod, no to bi se moglo objasniti prema ranijem mišljenju stanovnika da smatraju da je važnije

gospodarstvo temeljiti na industriji umjesto turizma i vezano uz to, kulturno-povijesnom nasljeđu. No obnova Tvrđave Brod jest infrastrukturni projekt koji vjerojatno ne može generirati gospodarski rast i radna mjesta kao industrija, ali će puno značiti za identitet grada i uređenost urbanog prostora i mogućnost pokretanja dodatnih sadržaja koji gradu nedostaju.

Sljedeća dva pitanja odnose se na potrebne javne politike i ključni pristup u planiranju razvoja urbanog područja Slavenskog Broda. Tako na pitanje koje glasi: „*Ocijenite važnost pojedinih javnih politika u budućem razvoju urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno)*“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: *zdravstvena politika (3,99), obrazovna politika (4,27), investicijska politika (4,32), politika zapošljavanja (4,38), porezna politika (4,01), stambena politika (4,20), obiteljska politika (4,14), migracijska politika (3,87), politika ruralnog razvoja (3,94) i prometno-infrastrukturna politika (4,05)* (Sl. 25.). S obzirom na već ranije istaknutu problematiku gospodarskog razvoja, vidljivo je da ispitanici prepoznaju investicijsku politiku i politiku zapošljavanja i obrazovnu politiku kao najvažnije javne politike u razvoju ovog područja. Treba naglasiti da su te politike ovisne u velikoj mjeri o nacionalnim politikama odnosno o prilikama cijelog gospodarstva. Posljednjih godina se primjećuje isticanje Projekta Slavonija, Baranja i Srijem kao važnog u smjeru zapošljavanja i gospodarskog razvoja na istoku zemlje (ESIF, 2021).

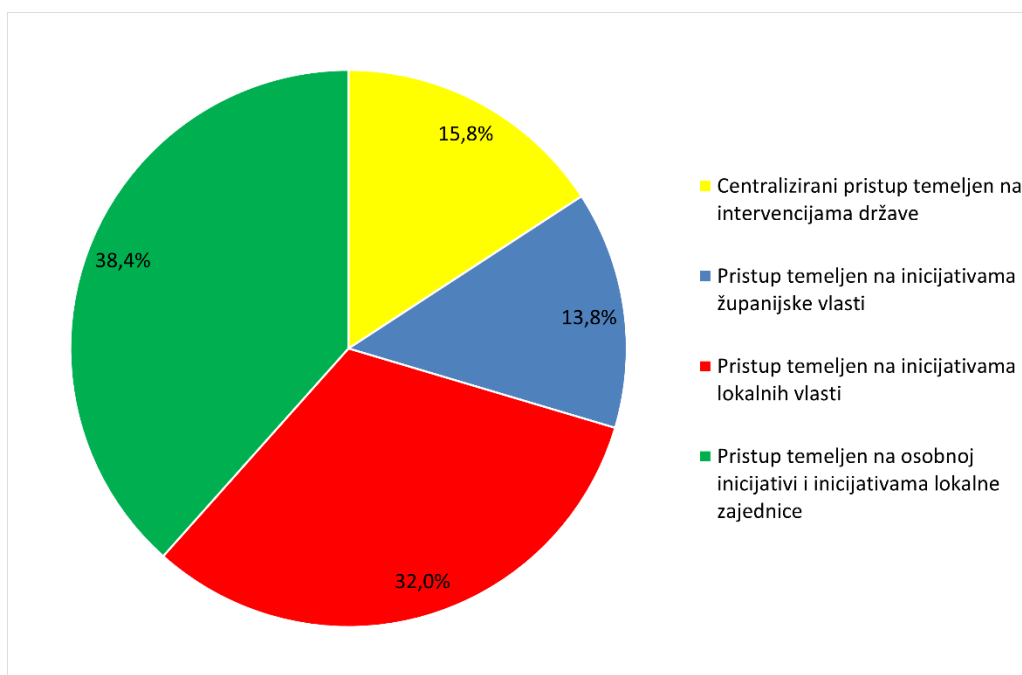
Također, vrlo važna je i stambena politika budući da problematika stambenog zbrinjavanja u Hrvatskoj nije adekvatno uređene, a poznato je da kupnja/najam nekretnine prije svega ovisi o financijskoj stabilnosti pojedine osobe. Zbog toga neriješeno stambeno pitanje posebno stvara probleme kod mladih. Ostale politike također imaju izrazito visoke ocjene što ukazuje da su sve podjednako važne. Ne treba izostaviti sve važnije usmjeravanje javnozdravstvenih politika prema zdravom načinu života i aktivnom starenja s ciljem veće kvalitete života u kasnijoj dobi, kako zbog izraženog procesa starenja u Hrvatskoj, tako i s obzirom na učinke zagađenja okoliša pod utjecajem rafinerije Brod u promatranom području.

Sl. 25. Procjena važnosti javnih politika u budućem razvoju urbanog područja Slavenskog Broda

Izvor: anketno istraživanje, 2021.

Kad je riječ o pitanju „Koji od navedenih pristupa smatrate ključnim u razvoju urbanog područja Slavenskog Broda u idućih 10 godina?“ najviše ispitanika je odgovorilo da je to pristup temeljen na osobnoj inicijativi i inicijativama lokalne zajednice (230; 38,3 %), zatim slijede pristup temeljen na inicijativama lokalnih vlasti (192; 32 %), centralizirani pristup temeljen na intervencijama države (95, 15,8 %) i pristup temeljen na inicijativama županijske vlasti (83; 13,8 %) (Sl. 26.). Ovakvi odgovori su očekivani s obzirom na negativno društveno-političko ozračje posljednjih godina nakon kojih su uslijedili sve pozitivniji razvojni trendovi u Hrvatskoj. Takvo stanje zacijelo budi optimizam za dinamičniji razvoj urbanog područja Slavenskog Broda u budućnosti. Treba istaknuti da najmanje ispitanika ključnim pristupom smatra onaj temeljen na inicijativama županijske vlasti, što se može problematizirati u smislu funkcije županija u ukupnom pa tako i prostornom razvoju Hrvatske, odnosno jasnije uloge nacionalne i lokalne vlasti.

Sl. 26. Ključni pristup u razvoju urbanog područja Slavonskog Broda
Izvor: anketno istraživanje, 2021.

Posljednje pitanje bilo je jedino otvorenog pitanja: „*Ukratko opišite očekivani smjer razvoja urbanog područja Slavonskog Broda do 2030. godine*“. Cilj ovog pitanja je bio otkriti moguće smjerove razvoja urbanog područja Slavonskog broda do ciljane godine iz perspektive ispitanika. Neki od optimističnijih odgovora su: „*Moderan europski grad*“; „*Slavonski Brod je grad ponajprije industrijskih i poljoprivrednih djelatnosti. Zablistajmo u tom pravcu, tada će mladi ostati i razvijati i druge djelatnosti sportske, kulturne i sl.*“; „*Prestanak iseljavanja stanovništva, osnazivanje obitelji kao osnovne društvene jedinice (napredak u obiteljskoj politici) i konacno iskoristavanje prirodnih potencijala naseg kraja bilo u smislu ruralnog turizma, eko poljoprivrede ili dr.*“; „*Razvoj poduzetnickih zona, smanjenje birokratskih procesa, olaksice za pokretanje poslovanja, investicijski projekti, otvorenost trzista...usmjereno obrazovanje uskladjeno sa dugogodisnjim planom razvoja*“; „*Razvijanje Broda u smjeru industrijskog sektora i razvoja Sveučilišta u centar [agronomske] tehnologije (sinergija industrije, IT i agronomskog potencijala)*“. Vidljivo je da pojedini ispitanici u iznošenju mišljenja oko mogućeg smjera razvoja prepoznaju razvojne snage područja te ih usklađuju sa suvremenim razvojnim trendovima (gospodarskim, obrazovnim, tehnološkim) prisutnima drugdje u Hrvatskoj i Europi. S druge strane, izdvojeni su neki od pesimističniji odgovora: „*Na žalost, s ovakvim iseljavanjem mladih i obrazovanih ljudi, uopće ne očekujem razvoj grada, nego naprotiv, veliko nazadovanje*“; „*Moj očekivani smjer je strelica prema dolje i da neće napredovati ruralni razvoj, iz razloga što sve više i više mladih odlazi i samo staro stanovništvo*

će ostati, a ruralni razvoj ih ne brine previše.“; „Ako se ne smanji porezno opterećenje na građane i ne provedu reforme zdravstvenog, obrazovnog i mirovinskog sustava, razvoja uopće neće biti“; „Egzistencija bazirana na politici i javnim službama“; „Nastavak gospodarskog i kulturnog nazadovanja“. Iz pesimističnijih odgovora vidljiva je osvještenost ispitanika u vezi posljedica iseljavanja i negativnih demografskih trendova koji će se neizbježno nastaviti produbljivati. Također, naslućuje se određeno razočaranje društveno-političkom klimom zbog kojeg se može govoriti o beznađu za bilo kakvom perspektivom. Zanimljivo je i da se negativna razvojna obilježja poistovjećuju s kulturnim nazadovanjem. Treba istaknuti da pojedini ispitanici smatraju da će stanje ostati nepromijenjeno ili pak da nisu sigurni što slijedi: „Ostat će sve isto“, „Nisam siguran u bilo kakav razvoj“, „Ništa bolje nego danas“.

4.2. Primjena metode Delfi u izradi scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda

Osim korištenja metode anketnog istraživanja, za potrebe izrade scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine korištena je i metoda Delfi. Prije primjene metode Delfi okupljen je tim stručnjaka i drugih dionika iz javnog, akademskog, civilnog i gospodarskog sektora. Kriterij njihovog odabira temeljio se na tehnici snježne grude, odnosno korištenju osobnih poznanstva i preporuka. Potencijalni ispitanici kontaktirani su tijekom veljače i ožujka 2021. godine putem elektroničke pošte. Od ukupno 15 kontaktiranih osoba, 12 ih je odgovorilo i izrazilo želju za sudjelovanjem u istraživanju. Nakon toga, upitnici su poslani svim potencijalnim ispitanicima putem elektroničke pošte. Premda su pojedini ispitanici imali pitanja glede interdisciplinarnog pristupa u bavljenju tematikom prostornog razvoja, upitnik je ispunilo 10 sudionika; 2 iz javnog, 5 iz akademskog, 2 civilnog i 1 iz gospodarskog sektora. Preostalih 2 koji su izrazili želju za sudjelovanjem nisu poslali odgovore.

Primjena metode Delfi sastojala se od dva kruga (u oba kruga je sudjelovalo 10 ispitanika). U prvom krugu upitnik se sastojao od sažetka rezultata anketnog istraživanja i pet pitanja. Na samom početku upitnika ispitanicima je postavljeno pitanje u kojem su trebali ocijeniti u kojoj je mjeri ostvarena vizija proizašla iz Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine (0-10, 0 označava nemogućnost procjene ostvarenog, a 10 najvišu razinu ostvarenog). Nakon toga uslijedila su pitanja o trenutnom i mogućem prostornom razvoju urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine, ključnim ciljevima te potencijalnim poteškoćama i prijetnjama u ostvarenju boljeg i dinamičnijeg prostornog razvoja.

Na temelju analize dobivenih odgovora izrađeni su scenariji razvoja urbanog područja Slavanskog Broda do 2030. koji su, potom, u okviru drugog upitnika poslani sudionicima na razmatranje.

4.2.1 Analiza odgovora u primjeni metode Delfi

Upitnik je započeo s opisom vizije Strategije razvoja urbanog područja Slavanskog Broda do 2020. godine: „Integralni razvoj koji podrazumijeva polifunkcionalno gospodarstvo uz održivo korištenje prostornih resursa, porast kvalitete života te tehnološki napredak i inovacije obuhvatna je paradigma na kojoj će se temeljiti sveukupni razvoj urbanog područja Slavanskog Broda do 2020. godine.“ Ispitanici su upitani u koliko je mjeri zaključno s 2020. godinom ostvarena navedena vizija (0 označava nemogućnost procjene ostvarenog, a 10 najvišu razinu ostvarenog). Prosječna ocjena ispitanika iznosila je 3,6. Pritom jedan ispitanik nije odgovorio, što se može smatrati nemogućnošću procjene. Vrlo niska ocjena od strane ispitanika ukazuje da smjer dosadašnjeg razvoja urbanog područja Slavanskog Broda nije bio uspješan. Premda tome, čini se da je prije donošenja nove strategija potrebna temeljita evaluaciju ostvarenih ciljeva i rezultata iz prethodne. Naime, većina ispitanika trenutno stanje razvoja opisuje nezadovoljavajućim i slabijim u odnosu na potencijale koje ovaj prostor posjeduje. Svi ispitanici navode negativne demografske trendove i povezano s njima gospodarske slabosti, tj. obilježja strukture gospodarstva koju čini premalo proizvodnih, a previše uslužnih djelatnosti. Preostala industrija sve više gubi na važnosti. Poseban problem predstavlja iseljavanje stanovništva, poglavito mladog i obrazovanog. Temeljni razlog iseljavanja vide u nepostojanju adekvatnih radnih mjesta, što je osobito nepovoljno za budući razvoj ruralnih područja. Posljednjih godina se napredovalo po pitanju stambene politike s ciljem stambenog zbrinjavanja mladih. No, pristup u kojem se demografske trendove nastoji preusmjeriti putem pojedinačnih mjera ne može imati željene učinke. Nepovoljno stanje dodatno je pogoršano posljedicama COVID-19 pandemije te se ne očekuje poboljšanje demografske i gospodarske situacije. Iako je od ulaska Hrvatske u EU vidljiv znatniji napredak u korištenju sredstava iz EU fondova, dio projekata još nije realiziran, a postojeći administrativni i stručni kapaciteti nisu dostatni za značajniji iskorak u tom području. U tom smislu, urbano područje Slavanskog Broda prometno-infrastrukturno je sve uređenije, osobito naselja koja su kasnije izgrađena. No istovremeno izostaju temeljne reforme koje bi ubrzale cjelokupni razvoj tog prostora. Primjerice, ispitanici ističu infrastrukturnu uređenost škola i dječjih vrtića, ali ističu da je iz

godine u godinu sve manje djece koja ih pohađa. Također, ispitanici ističu pozitivne primjere iz okolice Slavenskog Broda; poput Općine Sibirj i Općine Brodski Stupnik koje su kvalitetnim projektima, odnosno ulaganjem u prometnu i društvenu infrastrukturu, radna mjesta i druge sadržaje unaprijedili kvalitetu života i potaknuli (mlade) obitelji na ostanak na tom području. Svi se ispitanici slažu da je osnivanje Sveučilišta u Slavenskom Brodu pozitivan iskorak u smislu razvoja visokog obrazovanja te razvoja ljudskog kapitala. Međutim, pojedini ispitanici ističu da postojeći nastavni kadrovi nisu dostatni za ostvarenje tih ciljeva, čime je onemogućeno uvođenje novih smjerova usmjerenih prema inovacijama i novim tehnologijama. Štoviše, ispitanici ističu da po pitanju razvoja visokog obrazovanja izostaje stvarna podrška Grada Slavenskog Broda. Još jedan problem koji ispitanici ističu je nesigurno poslovno okruženje (zakonodavni okvir, porezne politike i dr.) zbog čega izostaju investicije i otvaranje novih radnih mjesta u realnom sektoru. Kao posljedica, najkvalitetniji pojedinci svoju perspektivu vide izvan urbanog područja Slavenskog Broda. Nakraju, opći razvojni problemi posljedica su izostanka vizije, odnosno strategija razvoja, kako na nacionalnoj, tako i na lokalnoj razini. Ustaljena je praksa da se strategije donose, ali ostaju „mrtvo slovo na papiru“, pritom se ne prati ostvarenje zadanih pokazatelja, a izostaje i odgovornost za postizanje predviđenih rezultata i ciljeva.

Ispitanici uglavnom očekuju da će do 2030. godine doći do blagog poboljšanja postojećeg stanja. Pritom posebno ističu važnost učinkovitosti korištenja sredstava iz EU fondova, što je vrlo izvjesno s obzirom na dosadašnja iskustva. Jedan od poticaja u tome vide u pojednostavljivanju administracije. Ispitanici navode da očekuju veće investicije koje će potaknuti otvaranje novih radnih mjesta, osobito u onim djelatnostima koji ostvaruju dodanu vrijednost. Posebno naglašavaju očekivanja od ulaganje u ljudski kapital, kako u visoko obrazovanje kroz uvođenje novih smjerova i usklađivanje s potrebama tržišta rada, tako u cjeloživotno učenje, odnosno mogućnost dodatno usavršavanja i prekvalifikacije starijeg stanovništva. Time bi se omogućili uvjeti za postizanje većeg životnog standarda stanovništva svih dobnih skupinama, što dugoročno može potaknuti razvoj cijelog područja. Među najvažnijim pitanjima ističu uspostavljanje poticajnog poduzetničke okruženja, što je u uvjetima oporavka gospodarstva nakon COVID-19 pandemije od presudne važnosti. Osim toga, postojeće politike za mlade i demografske mjere nisu dovoljno kvalitetne da bi dugoročno imale demografski učinak. Postoji potreba za usklađivanje javnih politika u području obitelji, stambenog zbrinjavanja itd. Zbog iseljavanja mladih, budući razvoj ruralnih područja je jako ugrožen te je kroz ruralni razvoj potrebno ulagati u sve vrste infrastrukture, nova radna mjesta, poticati mlade na bavljenje poljoprivrednom, osobito ekološkom poljoprivredom te na njoj

bazirati potencijalni razvoj turizma. Kao primjeri mogu poslužiti općine u kojima su posljednjih godina učinjeni pozitivni pomaci. S druge strane, starije stanovništvo koje ostaje u tim područjima treba kvalitetniju i dostupniju socijalnu skrb i zdravstvenu zaštitu, što je izrazito važno zbog izraženog starenja stanovništva. Turizam nije dovoljno razvijen zbog čega zahtjeva definiranje prepoznatljivog turističkog proizvoda i uvođenje novih sadržaja u turističku ponudu, osobito u kontekstu obnove Tvrđave Brod. Komunalna i društvena infrastruktura ponegdje još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini te se očekuje dodatno ulaganje u poboljšanje kvalitete života stanovništva. Na to se nadovezuju društveno-kulturni sadržaji koji nedostaju, poput kazališta i sportsko-rekreacijskih objekata. Očekuje se i povećanje energetske učinkovitosti i veće korištenje obnovljivih izvora energije. U izradi strateških dokumenata važno je da se definirani ciljevi temelje na stvarnom stanju, odnosno da su izrađeni na temelju dubinskih analiza problema i potreba, posebice obitelji, mladih, studenata i poduzetnika te da se u svojoj provedbi stalno evaluiraju i nadopunjuju kvalitetnijim mjerama. Također, ističe se i važnost usklađivanja strateških dokumenata nižeg reda s onima višeg reda.

Na temelju toga, ispitanici izdvajaju neke od najznačajnijih ciljeva u prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine:

- Razvoj poduzetništva i stvaranje radnih mjesta pomoću poticajnih poslovnih modela
- Unaprjeđenje kvalitete Sveučilišta u Slavenskom Brodu čiji su studijski programi usklađeni s lokalnim posebnostima i potrebama suvremenog tržišta rada
- Demografska revitalizacija temeljena na kvalitetnim javnim politikama za mlade obitelji
- Veća participacija mladih u odlučivanju i kreiranju politika
- Poboljšanje kvalitete života stanovništva kroz ulaganje u infrastrukturu
- Jačanje industrijske proizvodnje kojoj je oslonac Đuro Đaković
- Ruralni razvoj i razvoj ekološke poljoprivrede kojima se njeguje tradicija i štiti okoliš
- Razvoj turizma koji se nadopunjuje s očuvanjem i promocijom okoliša te kulturne baštine
- Transparentna i učinkovita javna uprava koja se temelji na multisektorskom i participativnom pristupu

Poteškoće koje ispitanici vide u ostvarenju dinamičnijeg i kvalitetnijeg prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. su sljedeće:

- Negativni demografski trendovi, odnosno iseljavanje mladih i starenje stanovništva, poglavito u ruralnim područjima

- Netransparentno i loše upravljanje lokalnim samoupravama koje su obilježene korupcijom, klijentelizmom, nepotizmom i političkom klimom utemeljenoj na sukobima između Grada Slavenskog Brod i Brodsko-posavske županije
- Birokratiziranost javnog sustava
- Neodgovarajući administrativni kapaciteti
- Slabija iskorištenost EU fondova
- Postavljanje neostvarivih i nekvalitetnih ciljeva javnih politika i zanemarivanje struke u njihovom planiranju i provođenju
- Nastavak politike nesigurnog pravnog i poreznog okvira za investitore
- Nedostatak poduzetničke infrastrukture
- Nedovoljna pravna uređenost za djelovanje u području socijalnog poduzetništva
- Zastarjelost obrazovnog sustava i neusklađenost s potrebama tržišta rada
- Propadanje industrijske proizvodnje
- Nedostatno ulaganje u znanost, istraživanja i razvoj
- Skromnost turističke ponude
- Nedovoljna educiranost poljoprivrednog stanovništva o korištenju financijskih sredstava iz EU fondova i nedovoljna zainteresiranost za inovacije u poljoprivredi
- Visoki troškovi rada u poljoprivredi i složena zakonska regulativa
- Ugroženost prijenosa poljoprivredne djelatnosti na mlađe generacije uslijed iseljavanja mladih iz ruralnih područja

5. SCENARIJI PROSTORNOG RAZVOJA URBANOG PODRUČJA SLAVONSKOG BRODA DO 2030. GODINE

Na temelju integracije odgovora ispitanika kvantitativnog (ankete) i kvalitativnog dijela istraživanja (metode Delfi) izrađena su tri scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine. Osobitu važnu u izradi scenarija imali su odgovori ispitanika u prvom krugu metode Delfi u kojem je stavljen naglasak stavljen na najvažnije ciljeve, poteškoće i prijetnje u razvoju urbanog područja Slavenskog Broda. U drugom krugu metode Delfi svaki od ispitanika mogao je ocijeniti konzistentnost pojedinog scenarija te eventualno iznijeti prijedloge u prilog neslaganju s nekim od scenarija. Ciljna godina 2030. poslužila je kao gornja vremenska granica u promišljanju ispitanika o najvećim razvojnim izazovima za ovo područje.

Treba naglasiti da literatura objašnjava da je odabir neparnog broja scenarija manjkav zbog naginjanja prema srednjem i najvjerojatnijem slučaju, kao i zbog podcjenjivanja važnosti različitih varijanti budućeg razvoja. Drugim riječima, kreiranje optimističnog, srednjeg i pesimističnog scenarija rezultirat će favoriziranjem srednjeg scenarija (Coates 2000 prema Radeljak, 2014). Tijekom provede metode Delfi pokazalo se da su ispitanici isticali veću vjerojatnost upravo srednjeg scenarija. No za potrebe diplomskog rada odabir izrade scenarija s tri varijante se učinio primjerenim zbog jednostavnije provedbe.

1. Scenarij „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“

Najvažnija obilježja scenarija „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“:

- jasna vizija razvoja
- brža prilagodba gospodarskim uvjetima nakon COVID-19 pandemije temeljena na poticajnom poslovnom okruženju
- transparenta i učinkovita javna uprava
- multisektorski pristup
- moderna industrija izrasla na tradiciji Đure Đakovića
- uspješno pozicioniranje Sveučilišta u sustavu visokog obrazovanja
- pozitivni migracijski saldo i pozitivan prirodni prirast stanovništva
- participacija mladih u odlučivanju i oblikovanju javnih politika

- ekološka poljoprivreda koja je poticaj razvoju ruralnog turizma

Praksa strateškog planiranja urbanog područja Slavenskog Broda zadovoljava visoke europske standarde. Postoji jasna vizija razvoja koja je omogućena provedenim reformama javne uprave. U njoj su sada zaposleni visokoobrazovani i stručni kadrovi. Visoka kvaliteta ljudskog kapitala ostvarena je u relativno kratkom vremenu zahvaljujući kvalitetnim obrazovnim i ekonomskim politikama koje su potaknute krizom uzrokovanom COVID-19 pandemijom. Posljedica je to racionalnog i odgovornog pristupa države u planiranju razvojnih politika tijekom desetljeća zdravstvenih, ekonomskih i društvenih izazova. Na Sveučilištu u Slavenskom Brodu uvedeni su moderni tehnički i biotehnički studijski programi, koji zajedno s društvenim i humanističkim čine široku ponudu visokog obrazovanja u tom dijelu Hrvatske. Razvijen je multisektorski pristup što je osobito vidljivo u suradnji Sveučilišta i poslovnih subjekata čime se studente pravovremeno povezuje s tržištem rada čineći proces zapošljavanja bržim i učinkovitijim. Ulaganja u istraživanja u razvoj iz Fondova EU potaknuti su inovacijama brodskih inženjera. Osim toga, zbog sve veće uključenosti stručnjaka, drugih dionika i građana u planiranje i oblikovanje lokalnih javnih politika, multisektorski pristup je prepoznat i od strane lokalnih vlasti. Pojednostavljanjem administracije, poreznim olakšicama i ukidanja drugih troškova postupno se razvija povoljno poslovno okruženje. Nakon velike strane investicije u industrijske pogone Đure Đakovića, poslovanje je restrukturirano, proizvodnja se specijalizira i postaje visokoproduktivna. To omogućuje brzu tranziciju učenika strukovnih škola na tržište rada. Kao posljedica toga, sve je veći broj radnih mjesta. Slavenski Brod postaje sve važniji regionalni centar pritom šireći svoj gravitacijski utjecaj i izvan nacionalnih granica. Mlado stanovništvo sve manje iseljava, a sve je više uključeno u političke, društvene i gospodarske inicijative. Za doseljenu visokoobrazovanu radnu snagu grade se stambena naselja na rubu grada, a zbog mogućnosti rada na daljinu sve je veća potražnja za nekretninama u udaljenijim ruralnim naseljima. U njima je infrastruktura na dostatnoj razini. Nacionalna stambena politika je uređena, a karakterizira je dostupnost, povoljnost i visoka energetska učinkovitost stambenih objekata. Također, važnu ulogu u mobilnost stanovništva ima modernizirana željeznica koja povezuje Slavenski Brod s ostatkom Hrvatske. Sve navedeno povoljno se odrazilo na demografske trendove zbog čega je pomlađen dobni sastav stanovništva. Ujedno, stvoreno je veliko tržište za ekološki uzgojene poljoprivredne proizvode, što potiče ruralni turizam koji je protuteža kulturnom turizmu baziranom na turističkim potencijalima obnovljene Tvrđave Brod. Povećani broj turističkih dolazaka u ruralnu okolicu potaknut je dovršetkom izgradnje i puštanja u promet koridora C5. Zbog toga, obiteljska

poljoprivredna gospodarstva i turistička obiteljska gospodarstva postaju nositelji ruralnog razvoja ovog dijela Hrvatske čija je dobra praksa prepoznata širom EU.

2. Scenarij „Usidreni brod“

Najvažnija obilježja scenarija „Usidreni brod“:

- formalno postojanje vizije
- gospodarsko zaostajanje i nakon COVID-19 pandemije
- spore reforme javne uprave
- daljnje slabljenje industrijske proizvodnje
- usmjerenost korištenja EU fondova na infrastrukturne projekte
- negativni migracijski saldo s izraženim iseljavanjem mladih te prirodni pad stanovništva
- tradicionalna poljoprivreda

Lokalne vlasti nastavljaju praksu zanemarivanja stručnjaka i ostalih dionika u procesima planiranja i oblikovanja javnih politika. Strateški dokumenti ne prepoznaju specifične probleme i potrebe lokalnog stanovništva i postavljaju nerealne ciljeve. Donošenje nove strategije kasni, što je uvjetovano političkim procesima na nacionalnoj razini. Propuštene su reforme javne uprave, zbog čega razvoj urbanog područja Slavanskog Broda pod utjecajem COVID-19 pandemije nastavlja stagnirati. Pokazatelj toga je slabija iskorištenost sredstava iz Fondova EU koja su i dalje ponajviše usmjerena na velike infrastrukturne projekte. Istovremeno, sve je manje kvalitetnih radnih mjesta. Sveučilište u Slavanskog Brodu zbog slabije podrške Grada Slavanskog Broda nije se uspjelo strateški pozicionirati kao jezgra razvoja ljudskog kapitala i budućeg razvoja regije. Kao posljedica toga, industrijska proizvodnja u Đuri Đaković sve je slabija, odnosno i dalje ovisi o zakašnjelim državnim intervencijama. Plaće su izrazito niske. Također, izostale su kvalitetne poticajne mjere prema poduzetnicima. Prednost dobivaju trgovački lanci koji zapošljavaju sve više radne snage. U takvim uvjetima, postoji slabi interes ukupne javnosti za kvalitetnija razvojna rješenja i ukupni razvoj. Mladi sve manje participiraju u planiranju i oblikovanju javnih politika. Zbog obrazovanja i bolje plaćenih poslova, kao i ostalo stanovništvo, sele u druge dijelove Hrvatske i inozemstvo. Oni koji završe studij u drugim gradovima uslijed slabije ponude radnih mjesta ne planiraju svoj povratak. Stambena politika nije se sustavno uredila nakon što je prestala provedba mjere subvencioniranja stambenih kredita, što kod većine mladih uzrokuje

financijsku nesigurnost. Tek mali broj mladih obitelji rješava stambeno pitanje uz pomoć lokalne vlasti. Pritom se nastavljaju proširivati stambena naselja na rubovima Slavenskog Broda te u okolici, dok obnova središta Slavenskog Broda biva zapuštena od strane gradske vlasti. Negativni demografski trendovi najviše pogađaju ruralnu okolicu Slavenskog Broda u kojoj većinom ostaje živjeti starije stanovništvo, slabijeg socioekonomskog statusa i s manjom dostupnošću javnih usluga, posebno zdravstvene zaštite i socijalne skrbi. Sve je manje interesa za bavljenjem poljoprivredom koja u neizvjesnim gospodarskim uvjetima teško opstaje. Usprkos općem negativnom stanju, općine Sibirj i Brodski Stupnik pokazuju da se pametnim ulaganjima u infrastrukturu, brojnim lokalnim inicijativama i većom participacijom građana može osigurati povoljnija demografska slika. Turizam temeljen na obnovi Tvrđave Brod nije dao očekivane rezultate, što je posljedica lošije turističke politike koja nije usklađena s ciljevima proizašlima iz nacionalnih strateških dokumenata. Ipak, sve je više društveno-kulturnih sadržaja koji proširuju mogućnosti provođenja slobodnog vremena, što u konačnici doprinosi kvaliteti života lokalnog stanovništva.

3. Scenarij „Brod bez kapetana“

Najvažnija obilježja scenarija „Brod bez kapetana“:

- izostanak vizije razvoja
- dugotrajni oporavak od recesije uzrokovane COVID-19 pandemijom
- društveno-politička besperspektivnost
- negativni migracijski saldo i prirodni pad stanovništva, izrazito starenje stanovništva
- propadanje industrije i nepostojanje alternative
- oskudno tržište rada

Urbano područje Slavenskog Broda ima izrazito negativne demografske trendove. Dobno-spolna struktura stanovništva krajnje je narušena, što utječe na sve manji radni kontingent stanovništva, odnosno slabljenje ljudskog kapitala, gospodarskog i ukupno razvoja cijelog područja. Gospodarstvo se vrlo sporo oporavlja od recesije uzrokovane COVID-19 pandemijom. Društveno-političko ozračje temelji se na davanju prednosti osobnim naspram zajedničkih interesa te podobnosti naspram stručnosti. Nastavljaju se zaoštrevati politički odnosi između Grada Slavenskog Broda i Brodsko-posavske županije. Slaba politička kultura, manjak demokratičnosti i nedovoljna razina transparentnosti sprječavaju potrebne reforme.

Time se produbljuje gospodarsku zaostalost i besperspektivnost tog dijela Hrvatske. Mlado stanovništvo iseljava, ne samo zbog nedostatka kvalitetnih i bolje plaćenih poslova, nego i zbog ozračja apatije uzrokovane korupcijom i klijentelizmom. Sveučilište u Slavonskom Brodu ima sve veći manjak nastavnog osoblja, dok istovremeno bilježi sve manje upisanih studenata. Suradnja različitih sektora gotovo ne postoji. Učenici strukovnih škola i studenti imaju sve težu tranziciju na tržište rada, financijski ovise o roditeljima čime se aktiviraju njihove namjere o iseljavanju. S druge strane, mladi iz drugih dijelova Slavonije pri odabiru studija zaobilaze Slavonski Brod. Đuro Đaković bilježi sve veće dugove jer nema ugovorenu proizvodnju. Ne može pokriti ni osnovne troškove, pa su učestala otpuštanja radnika. Posebno su pogođena ruralna područja koja su ovisila o radnim mjestima u Slavonskom Brodu. Proces deruralizacije sve je izraženiji, pa u ruralnim područjima ostaje izrazito staro stanovništvo. Novi ekonomski i geopolitički odnosi u svijetu, u uvjetima u kojima su izostale reforme, čine bavljenje poljoprivredom nekonkurentnim. Osim u javnoj upravi, prevladaju radna mjesta u trgovini i ugostiteljstvu, kao i druge djelatnosti s atipičnim radnim vremenom (prekovremeni i noćni rad, rad subotom i nedjeljom). Sve je izraženiji manjak liječnika, medicinskog osoblja i radnika u području socijalne skrbi starih i nemoćnih. Uzrok svega leži u nepostojanju vizije razvoja urbanog područja Slavanskog Broda. Ne postoji poslovno okruženje koje će potaknuti veći broj poduzetnika i privući domaće i strane investitore. Brodsko-posavska županija među zadnjim je županijama prema iskorištenim sredstvima iz Fondova EU. Kao posljedica toga, cijelo područje gubi svoj prepoznatljivi identitet. Slabi važnost Slavanskog Broda kao regionalnog centra, dok Nova Gradiška istovremeno bilježi sve veći rast broja radnih mjesta preuzimajući pritom brojne funkcije Slavanskog Broda.

6. RASPRAVA

Nakon opsežne analize i detaljnog uvida u rezultate provedenog anketnog istraživanja i metode Delfi moguće je dobivene rezultate usporediti s rezultatima drugih istraživanja. Međutim, takva usporedba je vrlo otežana zbog činjenice da je područje Brodske Posavine slabo istraženo pa geografskih istraživanja novijeg datuma gotovo i nema. Osim toga, u istraživanju je primijenjen rjeđi pristup izrade scenarija (kombinacija anketnog upitnika i metode Delfi) što dodatno otežava izravnu usporedbu s rezultatima istraživanja. Ipak, upravo zbog toga rezultati istraživanja mogli su se usporediti s istraživanjima prostornog razvoja depopuliranih područja u kojima je korištena jedna od tih metoda.

Već sam odabir pristupa u istraživanju (kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih metoda) imao je veliki doprinos u izradi scenarija, što je postavljeno kao hipoteza, a zatim potvrđeno u istraživanju Petre Radeljak Kaufmann u okviru doktorskog rada *Metoda scenarija u prostornom planiranju: primjer Južnoga hrvatskoga primorja*. Također, budući da je ideja prostornog obuhvata rad proizašla iz *Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine* i stručne podloge iste, uočeno je da je metoda scenarija prikladan instrument strateškog usmjeravanja razvoja i planiranja, kako je i potvrđeno u istom istraživanju (Radeljak, 2014). Stoga se čini nužnim metodu scenarija i dalje afirmirati u svrhe izrade budućih dokumenata strateškog planiranja na svim prostornim razinama kako bi se kroz izradu istih, a s ciljem usmjeravanja budućih akcija, prepoznala temeljna razvojna obilježja i ključni neizvjesni faktori nekog prostora. U izradi scenarija primijenjen je pristup s tri moguće varijante kakav su koristili i drugi autori (Harjač, 2018; Ivandija, 2019; Mikinac; 2020).

Problematika razvoja nekog područja usko je vezana uz demografski razvoj te povezano s tim gospodarski razvoj. Stanovništvo s ljudskim kapitalom koji posjeduje čini temelj društveno-gospodarskog razvoja nekog područja (Nejašmić, 2005). Brojnost stanovništva, dobno-spolni sastav, društveno-gospodarski sastav i druga obilježja preduvjet su prosperiteta i dinamike razvoja, zbog čega depopulacija i iseljavanje mladih predstavljaju ograničavajući čimbenik bilo koje regije. Stoga je u usporedbi rezultata istraživanja stavljen veći naglasak na demografski aspekt. Rezultati istraživanja koje je provela Doroteja Harjač u svom radu *Primjena metode scenarija: primjer Grada Ivanca* to potvrđuju budući da se u ivanečkom kraju odvijaju negativni demografski trendovi, među kojima prednjači iseljavanje visokoobrazovnog stanovništva. Do takvih nalaza došao je i Krešimir Ivić u svom radu *Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-prominskog područja*. Premda je u ovom slučaju u potpunosti riječ o ruralnim sredinama, koje najčešće imaju nepovoljnije demografske trendove od urbanih,

istraživanje je pokazalo da su negativni demografski trendovi glavni ograničavajući čimbenik razvoja tog područja. Općenito, iseljavanje stanovništva se pokazalo ključnim problemom u razvoju različitih regija. Približno trećina ispitanika u provedenom istraživanju na miljevačko-prominskom području odgovorila je da će sigurno (13,5 %) ili možda (17,3 %) odseliti iz tog područja. U istraživanju Šimuna Nejašmića *Mogućnosti revitalizacije perifernih krških krajeva Hrvatske iz perspektive studenata Sveučilišta u Zagrebu* utvrđeno je da oko trećina studenata (32,2 %) koji su vezani podrijetlom ili rođenjem za krške krajeve razmišlja o preseljenju ili povratku u njih, dok o istome razmišlja više od desetine (12,8 %) onih koji nisu vezani podrijetlom ili rođenjem za ta područja. Nadalje, Mislav Matišić i Dane Pejnović (2015) u svom radu *Uzroci i posljedice zaostajanja Istočne Hrvatske u regionalnom razvoju Hrvatske* provedenom (neposredno pred masovnije iseljavanje iz Hrvatske) među studentima koji su rođeni u prostoru Istočne Hrvatskoj otkrili su da jedna petina studenata nije namjeravala ostati živjeti u prostoru Istočnoj Hrvatskoj, dok je približno polovica ispitanih bila neodlučna, odnosno nije znala hoće li ondje ostati živjeti. Uslijed neizvjesnih faktora razvoja Istočne Hrvatske posljednjih godina, među neodlučnim ispitanicima se zasigurno našlo onih koji su iselili u druge hrvatske regije, a osobito u inozemstvo. U recentnijim istraživanjima prostora Istočne Hrvatske, rezultati su slični. Doroteja Ivandija (2019) u istraživanju *Izazovi i mogućnosti razvoja prostora Grada Donjeg Miholjca s naglaskom na demografski aspekt* navodi da čak 40,1 % ispitanika namjerava trajno iseliti iz Grada Donjeg Miholjca. Josip Mikinac (2020) u istraživanju *Perspektiva demografskog razvoja Županjske Posavine u uvjetima periferičnosti* dolazi do nalaza da nešto više od trećine ispitanika (37,3 %) razmišlja o napuštanju mjesta stanovanja. Štoviše, o istome razmišlja 55,3% ispitanika u dobi od 16 do 25 godina. Stoga podaci ovog istraživanja (17,1 % ispitanika namjerava iseliti, a trećina ih je neodlučno) nisu izrazito negativni kao što su u nekim manjim gradovima (Županja, Donji Miholjac) te općenito u ruralnim područjima. U konačnici, analizom objektivnih pokazatelja ukupnog, mehaničkog i prirodnog kretanja (Majstorić, 2020) vidljivo je da u cijeloj Istočnoj Hrvatskoj dominiraju negativni demografski trendovi.

Govoreći o uzrocima tako negativnih demografskih trendova, Rajković Iveta i Horvatin (2017) potvrđuju da su glavni motivi iseljavanja visokoobrazovanih Slavonaca zapravo ekonomski, odnosno da ih u ostanku u Istočnoj Hrvatskoj sprječavaju manja mogućnost zapošljavanja, osobito manjak kvalitetnijih i dobro plaćeni poslovi. Slično potvrđuju ispitanici u anketnom istraživanju koji za glavne motive iseljavanja navode upravo: *poboljšanje životnog standarda* (26,2 %), *bolje mogućnosti zapošljavanja* (22, 4%) i *veće plaće* (8,7 %). Ivandija (2019) u svom istraživanju navodi da je privlačan faktor za ostanak mladih razvoj tehnološkog

parka i poduzetničkog inkubatora budući da generiraju radna mjesta i pokreću gospodarstvo. Nadalje, isticanje važnosti industrije za trenutni gospodarski razvoj urbanog područja Slavenskog Broda, kao i značaj tradicije bavljenja industrijom od strane ispitanika govori u prilog potrebi za oslanjanjem gospodarskog razvoja na proizvodnim djelatnostima te diverzifikaciji postojećeg lokalnog gospodarstva. Osim toga, ispitanici u metodi Delfi osobito su istaknuli nepovoljnu poslovnu klimu koju obilježava nesigurni pravni i porezni okvir zbog koje se ograničava gospodarska aktivnost te umanjuju gospodarske i razvojne perspektive ovog područja. Jedan od razvojnih ciljeva *Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine* bio je upravo *polifunkcionalni gospodarski razvoj temeljen na resursnoj osnovi (poljoprivredi) i jačanje znanstveno-poslovne suradnje* kojem će biti potrebno težiti kroz buduće strateško usmjeravanje razvoja i planiranja. S obzirom na to da je cjelokupna vizija na kojoj počiva Strategija („Integralni razvoj koji podrazumijeva polifunkcionalno gospodarstvo uz održivo korištenje prostornih resursa, porast kvalitete života te tehnološki napredak i inovacije obuhvatna je paradigma na kojoj će se temeljiti sveukupni razvoj urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine.“) ocijenjena vrlo slabo od strane ispitanika u provedbi metode Delfi (3,6 od 10), pretpostavka je da ovaj cilj nije dosljedno ostvaren. Potvrda te pretpostavke mogla bi biti slabija ocjena (2,74) trenutnog gospodarskog stanja od strane ispitanika, kao i zadovoljstvo kvalitetom života (3,43) premda se ista ne može svesti samo na ekonomski aspekt.

Budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda treba počivati na postavkama suvremenog strategijskog planiranja koje će pridonijeti konkurentnosti urbanog područja Slavenskog Broda, kao i svake pojedine jedinice lokalne samouprave (razvoj vizije, definiranje ciljeva, kreiranje strategije i načina njezine implementacije i evaluaciju rezultata provedenih aktivnosti) (Katurić i dr., 2019). Za razliku od tradicionalnog sektorskog pristupa i pasivnog planiranja korištenja zemljišta, strategijsko planiranje urbanog područja Slavenskog Broda trebalo bi temelji na primjeni multisektorskog pristupa, planiranju zaštite okoliša, proučavanju vanjskih utjecaja i trendova, utvrđivanju razvojnih resursa, participaciji različitih dionika i sektora, razvoju dugoročne vizije te usmjerenosti na mjere i aktivnosti (Katurić i dr., 2019). Drugim riječima, učinkovitost javnih politika najbolje će se postići pomoći kvalitetnog sustava planiranja, pri tome važnu ulogu može imati primjena metode scenarija. Naglasak u razvoju javnih politika u razdoblju do 2030. potrebno je staviti na područja koja su ispitanici posebno istaknuli (investicijsku politiku, politiku zapošljavanja i obrazovnu politiku) kojima se jamči dinamičniji i bolji gospodarski razvoj. Pored toga, izrazito su važne i stambena, obiteljska i

migracijska politika budući da izravno pridonose ublažavanju negativnih demografskih trendova opisanih u ranijim poglavljima.

Izrazito pozitivno je da ispitanici kao ključni pristup u razvoju urbanog područja Slavenskog Broda u idućih 10 godina vide upravo pristup temeljen na osobnoj inicijativi i inicijativama lokalne zajednice (38,3 %). Zanimljivo je usporediti ove rezultate s rezultatima istraživanja Nejašmića (2017) provedenog među studentima Sveučilišta u Zagrebu vezano za razvoj krajeva krške periferije. Premda rezultati nisu izravno usporedivi, može se uvidjeti razlika budući da 22,0 % ispitanih studenta smatra da je ključan pristup onaj temeljen na osobnoj inicijativi i inicijativama lokalne zajednice. S druge strane, 35,6 % ispitanika smatra da je ključna uloga vlasti na županijskoj razini, a njih 24,6 % da je ključna uloga vlasti na državnoj razini. Objašnjenje za ovakve nalaze vrlo je teško pronaći, no pretpostavka je da duboko depopulirana područja poput krških područja u percepciji društva zavrjeđuju intervenciju države. Međutim, Nejašmić (2017) temeljem pregleda literature objašnjava da mogući razlog skeptičnosti studenta prema inicijativi privatnika, odnosno favoriziranju regionalne i državne vlasti leži u negativnom imidž privatizacije i privatnog poduzetništva. S druge strane, čini se da u urbanom području Slavenskog Broda zacijelo postoji ljudski kapital koji može biti pokretač budućeg razvoja i promjena dosadašnje razvojne paradigme. O tome svjedoče brojni pozitivni odgovori na posljednje pitanje anketnog upitnika vezano uz mogući smjer razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine (*„Rast i razvoj proizvodnje. Bolja povezanost obrazovanja i gospodarstvenika u cilju stvaranja kvalitetnih radnika, te samim time unapređenje kvalitete života.“*, *„Vjerujem da će se grad nastaviti razvijati i rasti, pogotovo u području industrije, turizma, komunalne infrastrukture, kulturnih događanja i nadam se da će se razviti IT industrija“*, *„Ugodan za život i razvijen u gospodarskom, turističkom, industrijskom i prometnom smislu.“*).

Osobna inicijativa i inicijative lokalne zajednice, učinkovita i transparentna javna uprava, multisektorski pristup u rješavanju ključnih razvojnih izazova, diverzificirano gospodarstvo, kvalitetne javne politike temeljene na znanstvenim istraživanjima, suvremeno strateško planiranje i nadasve optimizam lokalnog stanovništva zacijelo mogu biti kotačići budućeg razvoja ovog područja.

7. ZAKLJUČAK

Kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih metoda, istraživanje o scenarijima prostornog razvoja urbanog područja Slavanskog Broda uspješno je provedeno. Postavljene hipoteze proizašle iz ciljeva istraživanja djelomično ili u potpunosti su potvrđene. U konačnici se mogu donijeti sljedeći zaključci:

Potvrđena je hipoteza da iseljavanje stanovništva predstavlja jedan od ključnih razvojnih problema urbanog područja Slavanskog Broda (H1). Analizom demogeografskih obilježja urbanog područja Slavanskog Broda prepoznati su ključni demografski trendovi: depopulacija (uvjetovana ponajprije emigracijom) i starenje stanovništva. Iako se radi o jednoj od najvećih gradskih regija u Hrvatskoj, nastavak produbljivanja depopulacije je neizbježan. Svi ispitanici tijekom provedbe Delfi metode naveli su demografske razloge kao ograničavajući čimbenik budućeg razvoja. Demografska situacija percipirana je negativno i od strane ispitanika anketnog istraživanja koji demografsku situaciju ocjenjuju loše, a ujedno smatraju da je iseljavanje mladih ključni problem budućeg razvoja urbanog područja Slavanskog Broda. Prema tome, smatraju podjednako važnim javne politike koje će ublažiti depopulaciju i iseljavanje mladih (politika zapošljavanja, stambena politika, obiteljska politika itd.). S obzirom na to da je stanovništvo (s ljudskim kapitalom koji posjeduje) nositelj društveno-gospodarskog razvoja nekog područja, nužno je prilikom izrade budućih strateških dokumenta svih prostornih razina u obzir uzeti i populacijske politike te ih dosljedno provoditi. To je osobito važno za problemske regije kojima pripada i ovaj dio Hrvatske.

Potvrđena je i hipoteza da većina ispitanika koji namjeravaju iseliti navode da je temeljni razlog iseljavanja ekonomske naravi (mogućnost zapošljavanja, veće plaće i sl.) (H2). Na temelju osobnog iskustva autora te prethodnih istraživanja ekonomski razlozi su prepoznati kao najvažniji u donošenju odluke o iseljavanju iz ovog područja. Navedeno je potvrđeno kroz provedeno anketnog istraživanje budući da je više od polovice ispitanika koji namjeravaju iseliti navela ekonomske razloge. S druge strane, ispitanici u metode Delfi su kao poteškoće, između ostalog, naveli i nedostatak kvalitetnih i bolje plaćenih mjesta, neusklađenost obrazovnog sustava i tržišta rada te nepovoljnu poslovnu klimu. Gospodarski razvoj neodvojiv je od demografskog zbog čega je za budući razvoj urbanog područja Slavanskog Broda izrazito važna kvalitetna obrazovna i ekonomska politika.

Djelomično je potvrđena hipoteza da su razvoj Sveučilišta, iskorištavanje EU fondova i poticanje poduzetništva među najvažnijim čimbenicima gospodarski razvoj urbanog područja Slavanskog Broda (H3). S obzirom na prepoznata razvojna obilježja urbanog područja

Slavonskog Broda i postojeće trendove potaknute članstvom u EU, većina ispitanika pozitivno gleda na mogućnost (su)financiranja projekata iz Fondova EU, no ispitanici u metodi Delfi upozoravaju da izrađeni infrastrukturni projekti na kojima se baziraju EU projekti trebaju biti nadograđeni drugih kvalitetnim politikama (obrazovnom, ekonomskom i demografskom). Nadalje, činjenica da je osnovano Sveučilište u Slavonskom Brodu dobro je prihvaćeno od strane svih ispitanika. Međutim, ispitanici u metodi Delfi ukazuju na problematiku suradnje Grada Slavonskog Broda s Sveučilištem u Slavonskom Brodu, kao i nedostatkom znanstvenih i nastavnih kadrova koji su temelj provođenja postojećih i uvođenja novih studijskih programa. Glede poticanja poduzetništva, ono je prepoznato kao ključno u gospodarskom rastu i razvoju lokalne ekonomije. Zato je u budućim strateškim dokumentima nužno postaviti ostvarive ciljeve usmjerene prema diverzificiranom gospodarstvu kako bi se dosljedno mogli ostvariti.

Potvrđena je hipoteza da većina ispitanika smatra da je u razvoju urbanog područja Slavonskog Broda u idućih 10 godina ključna osobna inicijativa i inicijativa lokalne zajednice naspram inicijative grada/općine, županije i države (H4). Hipoteza je postavljena s obzirom na to da se u novijoj hrvatskoj političkoj povijesti pokazalo da lokalne, županijske i državne vlasti često bivaju nedosljedne te se u konačnici pokažu neuspješne u unaprjeđenju životnog standarda i kvalitete života. Čini se da takav stav lokalnog stanovništva može biti poticaj za budući razvoj.

Djelomično je potvrđena hipoteza da većina ispitanika uglavnom ima pesimistična očekivanja glede budućeg razvoja urbanog područja Slavonskog Broda (H5). Ključne promjene u društvu i gospodarstvu uvijek donese istaknuti pojedinci ili nekolicina njih, dok većina građana uglavnom nije u toj prilici. Također, mnogi od njih su često obeshrabreni i pesimistični glede pozitivnih promjena. S obzirom na potvrđenu prethodnu hipotezu, prisutan je veći broj ispitanika od očekivanog koji su optimističan glede budućeg razvoja ovog područja. Ova hipoteza je djelomično prihvaćena zbog podjednake zastupljenosti optimističnih i pesimističnih stavova, ali i nemogućnosti objektivnog mjerenja njihove zastupljenosti.

Izrađeni scenariji u okviru ovog rada ukazuju da bi prostorni razvoj urbanog područja Slavonskog Broda do 2030. godine mogao biti obilježen brзом prilagodbom izazovima ovog desetljeća i naglim razvojem (scenarij „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“), nedostatkom razvojne vizije koja vodi u besperspektivnost i izrazitu depopulaciju (scenarij „Brod bez kapetana“) ili nastavkom trenutne gospodarske stagnacije (scenarij „Usidreni brod“) koji većina ispitanika u metodi Delfi očekuje. Neovisno o ishodu razvoja ovog područja 2030. godine, istraživanje je pokazalo da metoda scenarija ima potencijala doprinijeti praksi (prostornoj i

strateškog) planiranja u Hrvatskoj kojoj trenutno nedostaje interdisciplinarnosti, participativnosti i drugih obilježja na kojima počivaju pristupi u suvremenom planiranju EU.

Iako urbano područje Slavenskog Broda obuhvaća jednu od većih gradskih regija u Hrvatskoj, ono je područje koje izrazito zaostaje u regionalnom razvoju Hrvatske jer po svojim razvojnim obilježjima pripada potpomognutim (problemskim) područjima Hrvatske. Izravna posljedica toga je iseljavanje (mladih) i depopulacija, što umanjuje razvojne potencijale tog područja u budućnosti. Nezadovoljstvo gospodarskom i demografskom situacijom, ali i ukupnom kvalitetom života vidljivo je iz samih odgovora ispitanika u anketnom upitniku. Usprkos svemu, istraživanje je pokazalo da postoji optimizam lokalnog stanovništva koje teži osobnim inicijativama i inicijativama lokalne zajednice. Na temelju tog optimizma lokalnog stanovništva, njihove marljivosti i stručnosti te vizije i odlučnosti lokalnih vlasti mogu se ostvariti ključni ciljevi prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda 2030. i izbjeći prijetnje koje uvijek donose vanjski faktor kojima su lokalni stanovnici i lokalne vlasti podložni. Oslanjanjem na komparativne prednosti koje stanovništvo ovog područja posjeduje može se ostvariti puni potencijal razvoja ovog područja. Tada ovo područje neće stagnirati u razvoju, već će poboljšana kvaliteta života zadržati i privući ljude; njihove, vrijednosti, ideje i djelovanja.

8. LITERATURA i IZVORI

Popis literature:

1. Bański, J. 2017: The Future of Rural Poland: The Main Trends and Possible Scenarios. *Eastern European Countryside*, 23 (1), 71–102.
2. Bočić, N, Buzjak, N., Čanjevac, I., Lukić, A., Opačić, V. T., Prelogović, V., Šulc, I, Zupanc, I., Jašinski, D., 2018: Analiza i vrednovanje razvojnih potencijala i ograničenja područja urbane aglomeracije Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek.
3. Čipin, I., Akrap, A., Knego, J., Međimurec, P., Đurđević. K., 2014: Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: Demografski scenariji i projekcije, Ekonomski fakultet u Zagrebu i Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja.
4. Dobrinić, D., Lukić, A., Hajduković D., 2017: Urbano-ruralne veze u kontekstu sustava prostornog uređenja, regionalnog i ruralnog razvoja. u: Korlaet, A. (ur.), Urbano-ruralne veze, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, 32-43.
5. Fihel, A., Marek O., 2019: Population decline in the post-communist countries of the European Union, *Population & Societies*, 567 (6), 1-4.
6. Galešić, M., 2005: Anketna istraživanja putem interneta: mogući izvori pogrešaka, *Društvena istraživanja*, 14 (1-2 (75-76)), 297-320.
7. Gordon, T. J., Glenn, J., 2018: Interactive Scenarios, u: L. Moutinho and M. Sokele (ur.), *Innovative Research Methodologies in Management*, Palgrave Macmillan, Cham, 31–61.
8. Grgić, M., 2019: Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na primjeru grada Pule, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
9. Hall, P., Tewdwr-Jones, M., 2019: *Urban and Regional Planning*, Routledge.
10. Harjač, D., 2018: Primjena metode scenarija: primjer Grada Ivanca, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
11. Ivandija, D., 2019: Izazovi i mogućnosti razvoja prostora Grada Donjeg Miholjca s naglaskom na demografski aspekt, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
12. Ivić, K., 2020: Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-prominskog područja, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
13. Katurić, I., Šmit, K., Gregar, M., 2018: Scenarijsko modeliranje u prostornom planiranju obalnog područja; Dubrovačko-neretvanska županija, *Prostor*, 26 (2 (56)), str. 232-243.

14. KaturiĆ, I., Šmit, K., Hajdinjak, I., Kranjec, K., 2019: Razvojne strategije kao ĉimbenik održivog razvoja gradova; Komparativna analiza Antwerpena, Bratislave, Krakowa i Zagreba, *Prostor*, 27(1 (57)), str. 78-87.
15. Kevo, M., 2008: Kretanje stanovništva Brodsko-posavske Źupanije, 1981. – 1991. – 2001., *Ĉasopis za suvremenu povijest*, 40 (1), str. 237-266.
16. Lajić, I., Bara, M., 2009: *Ratovi, kolonizacija i nacionalna struktura Slavonije u dvadesetom stoljeću*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb.
17. Lowe, P., N. Ward, 2009: England's Rural Futures: A Socio-geographical Approach to Scenarios Analysis, *Regional Studies*, 43 (10), 1319–1332.
18. Lukić, A., 2012: *Mozaik izvan grada: tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor.
19. Lukić, A., Radeljak Kaufmann, P., ValoŹić, L., Zupanc, I., Cvitanović, M., Pejnović, D., Źilić, I., 2021: Croatian Rural Futures in 2030: Four Alternative Scenarios for Post-socialist Countryside in the Newest EU Member State, *Geographical review*.
20. Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar
21. Majstorić, I., 2020: Depopulacija Istoĉne Hrvatske – uzrok daljnjeg zaostajanja u regionalnom razvoju Hrvatske?, *Geografski horizont*, 66.(2.), str. 45-61.
22. Marković, M., 1994: *Brod: kulturno-povijesna monografija*, Matica hrvatska, Slavonski Brod.
23. Marinović-Uzelac, A., 2001: *Prostorno planiranje*, Dom i svijet, Zagreb.
24. Matišić, M., Pejnović, D., 2015: Uzroci i posljedice zaostajanja Istoĉne Hrvatske u regionalnom razvoju Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik*, 77 (2), 101-140.
25. Mikinac, J., 2020: Perspektiva demografskog razvoja Źupanjske Posavine u uvjetima periferiĉnosti, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematiĉki fakultet.
26. Mišĉanĉuk, D., 2019: Gradska regija Slavonskog Broda, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematiĉki fakultet.
27. Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb
28. Nejašmić, I., 2008: *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
29. Nejašmić, I., Toskić, A. i Mišetić, R., 2009: *Demografski resursi Republike Hrvatske: sintetiĉni pokazatelji za Źupanije, gradove i općine*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.

30. Nejašmić, Š., 2017: Mogućnosti revitalizacije perifernih krških krajeva Hrvatske iz perspektive studenata Sveučilišta u Zagrebu, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
31. Pejnović, D., Kordej-De Villa, Ž., 2015: Demografski resursi kao indikator i čimbenik dispariteta u regionalnom razvoju Hrvatske, *Društvena istraživanja*, 24(3), 321-343.
32. Pokos, N., 2017: Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, *Političke analize*, 8(31), str. 16-23.
33. Radeljak Kaufmann, P., 2014: Metoda scenarija u prostornom planiranju: primjer Južnoga hrvatskoga primorja, Disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet
34. Radeljak Kaufmann, P., 2016: Metoda scenarija u istraživanju i planiranju prostora, *Hrvatski geografski glasnik*, 78/1, 45 – 71.
35. Radeljak Kaufmann, P., 2016: Integrating factor analysis and the Delphi method in scenario development: a case study of Dalmatia, Croatia. *Applied geography*, 71, 56-68.
36. Rajković Iveta, M., Horvatin, T., 2017: Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Irsku s posebnim osvrtom na mlade iz Slavonije, *Migracije i etničke teme*, 33 (3), 247-274.
37. Šošić, I., Serdar, V., 2002: *Uvod u statistiku*, Školska knjiga, Zagreb.
38. Špeh, N., i Piano, S., 2016: Potencijal prostornoga razvoja Škalskog i Velenjskog jezera, *Hrvatski geografski glasnik*, 78(2), 121-142.
39. Vresk, M., 1990: *Grad u regionalnom i urbanom planiranju*, Školska knjiga, Zagreb.
40. Vresk, M. 2002: *Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb.
41. Wertheimer-Baletić, A., 2016: Demografski tranzicijski procesi – kontinuitet ili diskontinuitet, u: Feletar, D. (ur.): *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (izbor radova)*, 2017, Meridijani, Samobor, 48-100.
42. Zupanc, I., 2018: Demogeografski razvoj hrvatskog pograničja 2001. – 2011., *Migracijske i etničke teme*, 34 (2), 113-142.
43. Živić, D., 2017: Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske, *Političke analize*, 8 (31), 24-32.
44. Živić, D., 2018: Depopulacija i starenje u Istočnoj Hrvatskoj, *Diacovensia*, 26 (4), 657-679.

Popis izvora:

1. Državna geodetska uprava (DGU), Statistički registar prostornih jedinica, <https://dgu.gov.hr/> (15.5.2021.)
2. Državni zavod za statistiku (DZS), Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, <https://www.dzs.hr/> (20.3.2021.)
3. Državni zavod za statistiku (DZS), Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, <https://www.dzs.hr/> (20.3.2021.)
4. Državni zavod za statistiku (DZS), 2020: Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2019. godini, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm (23.3.2021.)
5. Državni zavod za statistiku (DZS), 2020: Gradovi u statistici, <https://www.dzs.hr/> (20.4.2021.)
6. Đuro Đaković grupacija (ĐĐ), 2021: Povijesni razvoj, https://www.duro-dakovic.com/hrvatski/povijesni-razvoj_20/ (1.8.2021.)
7. Europski strukturni i investicijski fondovi (ESIF), 2020: Integrirana teritorijalna ulaganja, <https://strukturnifondovi.hr/integrirana-teritorijalna-ulaganja/> (16.3.2021.)
8. Europski strukturni i investicijski fondovi (ESIF), 2021: Projekt „Slavonija, Baranja i Srijem“ Vlada Republike Hrvatske pokrenula je kako bi osigurala sredstva iz europskih fondova isključivo za projekte na području pet slavonskih županija, <https://strukturnifondovi.hr/projekt-slavonija-baranja-srijem/> (25.5.2021.)
9. Grad Slavonski Brod (SRUP), 2017: Strategija razvoja urbanog područja Slavanskog Brod do 2020. godine, https://www.slavonski-brod.hr/images/ITU_Mehanizam/Strategija_razvoja/SRUP_SLAVONSKI_BROD.pdf (6.3.2021.)
10. Grad Slavonski Brod (SRUP), 2017: Cjelovita analiza stanja - Strategija razvoja urbanog područja Slavanskog Broda do 2020. godine, https://www.slavonski-brod.hr/images/ITU_Mehanizam/Strategija_razvoja/Prilog_2_Cjelovita%20analiza%20stanja.pdf (17.7.2021.)
11. Hrvatska enciklopedija, 2020: planiranje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48598> (11.3.2021.)
12. Hrvatska gospodarska komora, 2019: Županije – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali, <https://www.hgk.hr/documents/analiza-zupanija-2019-web5e1da0dbdae42.pdf>

(30.6.2021.)

13. Hrvatski jezični portal (HJP), 2020: scenarij,

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dlZnXxE%253D (26.6.2021.)

14. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU), 2020: Razvojne strategije,

<https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/razvojne-strategije/111>

(6.3.2021.)

15. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU), 2018: Indeks razvijenosti,

<https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112> (27.4.2021.)

16. Sbplus.hr, 2020, https://sbplus.hr/_Data/Slike/201128175122938.jpg (28.8.2021.)

PRILOZI

POPIS SLIKA I TABLICA

Popis slika:

Sl. 1. Slavonski Brod.....	16
Sl. 2. Geografski smještaj i položaj urbanog područja Slavnskog Broda	19
Sl. 3. Brodski Stupnik	20
Sl. 4. Gustoća naseljenosti urbanog područja Slavnskog Broda 2019. godine	22
Sl. 5. Ukupno kretanje stanovništva urbanog područja Slavnskog Broda 2011.-2019. godine	25
Sl. 6. Prirodno kretanje stanovništva urbanog područja Slavnskog Broda 2011.-2019. godine	27
Sl. 7. Vitalni indeks urbanog područja Slavnskog Broda 2011.-2019. godine	28
Sl. 8. Mehaničko kretanje stanovništva u urbanom području Slavnskog Broda 2011.-2019. godine	29
Sl. 9. Opća stopa neto migracije urbanog područja Slavnskog Broda 2011.-2019. godine ...	30
Sl. 10. Dobno-spolni sastav stanovništva urbanog područja Slavnskog Broda 2011. godine	33
Sl. 11. Obrazovni sastav stanovništva urbanog područja Slavnskog Broda 2011.	35
Sl. 12. Visokoobrazovano stanovništvo urbanog područja Slavnskog Broda 2011.-2019. godine	36
Sl. 13. Zaposleni po sektorima djelatnosti u urbanom području Slavnskog Broda 2011. godine	37
Sl. 14. Zaposleni prema sektoru djelatnosti urbanog područja Slavnskog Broda 2011. godine	38
Sl. 15. Urbano područje Slavnskog Broda prema Modelu 5000.....	42
Sl. 16. Urbano područje Slavnskog Broda prema indeksu razvijenosti	46
Sl. 17. Zadovoljstvo ispitanika kvalitetom života u mjestu u kojem žive.....	50
Sl. 18. Zadovoljstvo ispitanika kvalitetom pojedinih usluga u mjestu u kojem žive	51
Sl. 19. Procjena važnosti pojedine djelatnosti za trenutni gospodarski razvoj urbanog područja Slavnskog Broda	52
Sl. 20. Namjera ispitanika o iseljavanju iz mjesta u kojem žive	54

Sl. 21. Razlozi namjere iseljavanja ispitanika koji su izrazili namjeru o iseljavanju iz mjesta u kojem žive	55
Sl. 22. Procjena važnosti pojedinih razvojnih snaga na budući razvoj urbanog područja Slavanskog Broda	56
Sl. 23. Procjena ograničavajućeg učinka razvojnih slabosti budućeg razvoja urbanog područja Slavanskog Broda	57
Sl. 24. Procjena važnosti razvojnih obilježja kao prilike za budući razvoj urbanog područja Slavanskog Broda	58
Sl. 25. Procjena važnosti javnih politika u budućem razvoju urbanog područja Slavanskog Broda	60
Sl. 26. Ključni pristup u razvoju urbanog područja Slavanskog Broda	61

Popis tablica:

Tablica 1. Broj i razmještaj urbanog područja Slavanskog Broda	22
Tablica 2. Ukupno kretanje broja stanovika urbanog područja Slavanskog Broda 1991.-2011. godine	24
Tablica 3. Ukupno, prirodno i mehaničko kretanje broja stanovništva urbanog područja Slavanskog Broda 2001.-2011. godine	26
Tablica 4. Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva urbanog područja Slavanskog Broda 2011.-2019. godine	31
Tablica 5. Pokazatelji dobno-spolnog sastava stanovništva urbanog područja Slavanskog Broda 2011. godine	32
Tablica 6. Sastav stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti urbanog područja Slavanskog Broda 2011. godine	37
Tablica 7. Centralitet naselja urbanog područja Slavanskog Broda	44

ANKETNI UPITNIK

Poštovani,

ja sam Ivan Majstorić, student 2. godine diplomskog istraživačkog studija geografije smjera prostorno planiranje i regionalni razvoj na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu.

Provodim anketno istraživanje u sklopu diplomskog rada pod nazivom "Scenariji prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda". Anketni upitnik je anonimn. Potrebno vrijeme ispunjavanja je od 6 do 10 minuta.

Anketnom upitniku mogu pristupiti punoljetne osobe koje žive na području Grada Slavenskog Broda i devet općina: Bebrina, Brodski Stupnik, Bukovlje, Donji Andrijevc, Garčin, Gornja Vrba, Klakar, Podcrkavlje i Sibinj.

Ispunjavanjem ankete pomoći ćete mi u završetku studija.

Unaprijed se zahvaljujem.

Za sve upite stojim na raspolaganju.

E-mail adresa: majstoric.ivan@gmail.com

1. Spol:

- a) M
- b) Ž

2. Dob:

- a) 18 - 29
- b) 30 - 39
- c) 40 - 49
- d) 50 - 64
- e) 65 i više

3. Grad/Općina u kojoj živite:

- a) Grad Slavonski Brod
- b) Općina Bebrina
- c) Općina Brodski Stupnik
- d) Općina Bukovlje
- e) Općina Donji Andrijevc
- f) Općina Garčin
- g) Općina Gornja Vrba
- h) Općina Klakar
- i) Općina Podcrkavlje

- j) Općina Sibirj

4. Najviša stečena razina obrazovanja:

- a) Nezavršena osnovna škola
- b) Osnovna škola
- c) Srednja škola
- d) Završena viša škola, preddiplomski studij ili stručni studij
- e) Završen diplomski studij, dodiplomski studij ili sveučilišni studij
- f) Završen poslijediplomski studij (magisterij/doktorat)

5. Trenutni status:

- a) Učenik/ica
- b) Student/ica
- c) Zaposlen/a
- d) Nezaposlen/a
- e) Umirovljenik/ica

6. Ako ste zaposleni, navedite sektor djelatnosti u kojem radite:

- a) Primarni sektor (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo)
- b) Sekundarni sektor (industrija, građevinarstvo, energetika)
- c) Tercijarni (promet, turizam, trgovina, ugostiteljstvo, bankarstvo)
- d) Kvarterni (školstvo, zdravstvo, sudstvo, uprava, vojska, policija, znanost, kultura)

7. Ako ste zaposleni, navedite na koji rok imate sklopljen radni odnos:

- a) Neodređen rok
- b) Određen rok

8. Ako ste zaposleni, odaberite Grad/Općinu/drugo područje u kojem se nalazi vaše radno mjesto:

- a) Grad Slavonski Brod
- b) Općina Bebrina
- c) Općina Brodski Stupnik
- d) Općina Bukovlje
- e) Općina Donji Andrijevići
- f) Općina Garčin
- g) Općina Gornja Vrba
- h) Općina Klakar
- i) Općina Podcrkavlje
- j) Općina Sibirj

- k) Drugi Grad/Općina u Brodsko-posavskoj županiji
- l) Druga županija
- m) Ostalo

9. Ocijenite zadovoljstvo kvalitetom života u mjestu u kojem živite:

- 1 - u potpunosti nezadovoljan
- 2 - nezadovoljan
- 3 - niti zadovoljan niti nezadovoljan
- 4 - zadovoljan
- 5 - u potpunosti zadovoljan

10. Ocijenite zadovoljstvo kvalitetom pojedinih usluga u mjestu u kojem živite (1 - u potpunosti nezadovoljan, 2 - nezadovoljan, 3 - niti zadovoljan niti nezadovoljan, 4 - zadovoljan, 5 - u potpunosti zadovoljan).

Osnovna infrastruktura (vodoopskrbna, elektroopskrbna, kanalizacijska)	1	2	3	4	5
Internetska infrastruktura	1	2	3	4	5
Prometna infrastruktura	1	2	3	4	5
Javni prijevoz	1	2	3	4	5
Zdravstvene usluge	1	2	3	4	5
Prodavaonice	1	2	3	4	5
Poštanske usluge	1	2	3	4	5
Financijske usluge	1	2	3	4	5
Dječji vrtići i jaslice	1	2	3	4	5
Škole	1	2	3	4	5
Društveno-kulturni sadržaji (manifestacije, kazalište, kino, društveno-kulturni centri)	1	2	3	4	5
Sportsko-rekreacijskih sadržaja	1	2	3	4	5
Ugostiteljski objekti	1	2	3	4	5

11. Ocijenite trenutnu gospodarsku situaciju u urbanom području Slavenskog Broda.

- 1 - Izrazito negativno
- 2 - negativno
- 3 - niti negativno niti pozitivno
- 4 - pozitivno
- 5 - izrazito pozitivno

12. Ocijenite važnost pojedine djelatnosti za trenutni gospodarski razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno).

Poljoprivreda	1	2	3	4	5
Industrija	1	2	3	4	5
Trgovina	1	2	3	4	5
Turizam	1	2	3	4	5
Promet	1	2	3	4	5
Ugostiteljstvo	1	2	3	4	5

13. Ocijenite trenutnu demografsku situaciju u urbanom području Slavenskog Broda.

- 1 - Izrazito negativno
- 2 - negativno
- 3 - niti negativno niti pozitivno
- 4 - pozitivno
- 5 - izrazito pozitivno

14. Namjeravate li odseliti?

- a) Da, u drugi Grad/Općinu u županiji
- b) Da, u drugu županiju
- c) Da, u inozemstvo
- d) Razmišljam o tome, ali nisam siguran/a
- e) Ne namjeravam

15. Ako namjeravate odseliti, navedite glavni razlog.

- a) Bolje mogućnosti zapošljavanja
- b) Veće plaće
- c) Bolje obrazovanje
- d) Bolje mogućnosti pokretanja vlastitog posla
- e) Pобољшanje životnog standarda
- f) Blizina obitelji/rodbine/prijatelja koji su ranije odselili
- g) Iskustvo života u nekom drugom području Hrvatske/svijeta
- h) Društvena i politička stabilnost područja u koje bih odselio/la
- i) Ne znam
- j) Ostalo

16. Ocijenite važnost pojedinih razvojnih snaga za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno).

Povoljan prometno-geografski položaj	1	2	3	4	5
Bogatstvo obradivim poljoprivrednim površinama	1	2	3	4	5
Vodno bogatstvo	1	2	3	4	5
Tradicija bavljenja poljoprivredom	1	2	3	4	5
Tradicija bavljenja industrijom	1	2	3	4	5
Kulturno-povijesno nasljeđe	1	2	3	4	5

17. Ocijenite koliko pojedina razvojna slabost predstavlja problem za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće ne, 2 - uglavnom, 3 - u određenoj mjeri, 4 - mnogo, 5 - vrlo mnogo).

Smanjenje broja stanovnika	1	2	3	4	5
Stalno iseljavanje mladih	1	2	3	4	5
Neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada	1	2	3	4	5
Oskudna ponuda radnih mjesta	1	2	3	4	5

Nizak prosječni mjesečni dohodak po stanovniku	1	2	3	4	5
Visoke stope nezaposlenosti	1	2	3	4	5
Neiskorišteni turistički potencijali	1	2	3	4	5
Manjak društveno-kulturnih sadržaja	1	2	3	4	5

18. Ocijenite što od navedenog smatrate prilikom za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno).

Osnivanje Sveučilišta u Slavenskom Brodu	1	2	3	4	5
Obnova Tvrđave Brod	1	2	3	4	5
Mikro, malo i srednje poduzetništvo	1	2	3	4	5
Ekološka poljoprivreda	1	2	3	4	5
Ruralni turizam	1	2	3	4	5
Prerađivačka industrija	1	2	3	4	5
EU projekti	1	2	3	4	5
Razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija	1	2	3	4	5
Razvoj civilnog sektora	1	2	3	4	5
Participacija građana u oblikovanju javnih politika	1	2	3	4	5
Suradnja lokalne vlasti s akademskim, civilnim i gospodarskim sektorom	1	2	3	4	5

19. Ocijenite važnost pojedinih javnih politika u budućem razvoju urbanog područja Slavenskog Broda (1 - uopće nije važno, 2 - nije važno, 3 - umjereno, 4 - važno, 5 - vrlo važno).

Zdravstvena politika	1	2	3	4	5
Obrazovna politika	1	2	3	4	5

Investicijska politika	1	2	3	4	5
Politika zapošljavanja	1	2	3	4	5
Porezna politika	1	2	3	4	5
Stambena politika	1	2	3	4	5
Obiteljska politika	1	2	3	4	5
Migracijska politika	1	2	3	4	5
Politika ruralnog razvoja	1	2	3	4	5
Prometno-infrastrukturna politika	1	2	3	4	5

20. Koji od navedenih pristupa smatrate ključnim u razvoj urbanog područja Slavenskog Broda u idućih 10 godina?

- a) Centralizirani pristup temeljen na intervencijama države
- b) Pristup temeljen na inicijativama županijske vlasti
- c) Pristup temeljen na inicijativama lokalnih vlasti
- d) Pristup temeljen na osobnoj inicijativi i inicijativama lokalne zajednice

21. Ukratko opišite očekivani smjer razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine.

Zahvaljujem se na izdvojenom vremenu. Svako dobro!

METODA DELFI - PRVI UPITNIK

Poštovani,

Ovo istraživanje provodi se u svrhu izrade diplomskog rada pod naslovom „Scenariji prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda“ pri Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Istraživanje se temelji na primjeni metode Delfi kroz dva kruga upitnika kojima se prikuplja mišljenje znanstvenika i stručnjaka o budućem prostornom razvoju urbanog područja Slavenskog Broda.

Urbano područje Slavenskog Broda obuhvaća Grad Slavonski Brod i devet općina: Bebrina, Brodski Stupnik, Bukovlje, Donji Andrijevc, Garčin, Gornja Vrba, Klakar, Podcrkavlje i Sibinj.

Metoda scenarija služi za istraživanje varijanti budućeg razvoja, prepoznavanje ključnih neizvjesnih faktora i usmjeravanja djelovanja. Podrazumijeva uključivanje stručnjaka iz različitih područja u razmatranje kompleksnih tema. Ova metoda se često nadopunjuje s drugim metodama.

Vaše stručno mišljenje iznimno je važno za kvalitetu rezultata. Oslonac Vašem stručnom mišljenju mogu biti rezultati anketnog istraživanja koje je provedeno putem interneta na prigodnom uzorku od 600 ispitanika.

Upitnik se sastoji od 5 pitanja. Za ispunjavanje je potrebno izdvojiti najviše 30 minuta. Anonimnost odgovora je zajamčena; vaši osobni podaci neće se nigdje pojavljivati, a upitnike s odgovorima neće vidjeti nitko osim autora istraživanja.

Zahvaljujem se na izdvojenom vremenu,

Ivan Majstorić

Sažetak rezultata anketnog istraživanja

Anketno istraživanje je provedeno u razdoblju od 30. ožujka do 9. travnja 2021. Odgovori su prikupljeni putem društvenih mreža. Sudjelovalo je ukupno 600 ispitanika.

- od ukupno 600 ispitanika, muškarci su zastupljeni s 328 (54,7 %), a žena s 272 (45,3 %) odgovora.

- zastupljeno je najviše ispitanika u dobi između 18-29 godina (273; 45,0 %), potom slijede ispitanici u dobi između 30-39 godina (124; 20,7 %), 40-49 godina (108; 18,0 %), 50-64 godina (82; 13,7 %) te najmanje u dobi s 65 i više godina (13; 2,2 %)

- najviše ispitanika je odgovorilo da žive na području Grada Slavonskog Broda (409; 68,2 %). Ostali ispitanici odgovorili su da žive na području okolnih općina: Sibinj (33; 5,5 %), Podcrkavlje (28; 4,7 %), Bebrina (22; 3,7 %), Klakar (21; 3,5 %), Brodski Stupnik (20; 3,3 %), Donji Andrijevići (18; 3,0 %), Garčin (18; 3,0 %), Bukovlje (17; 2,8 %) i Gornja Vrba (14; 2,3 %).

- najviše ispitanika (304; 50,7 %) je odgovorilo da je srednja škola njihova najviša stečena razina obrazovanja, zatim slijede: završen diplomski studij, dodiplomski studij ili sveučilišni studij (145; 24,2 %), završena viša škola, preddiplomski studij ili stručni studij (122; 20,3 %), završen poslijediplomski studij (magisterij/doktorat) (24; 4,0 %) i osnovna škola (4; 0,7 %).

- najviše ispitanika je odgovorilo da su zaposleni (388 ispitanika; 64,7 %), zatim slijede: studenti (16,8 %), nezaposleni (64; 10,7 %), umirovljenici (30; 5,0 %) i učenici (17; 2,8 %). Najviše zaposlenih radi u kvartarnom sektoru djelatnosti (36,3 %), zatim slijede: sekundarni (33,9 %), tercijarni (25,9 %) i primarni sektor (1,9 %). Većina zaposlenih ima sklopljen ugovor o radu na neodređeno (83,8 %). Većina zaposlenih je zaposlena na području Grada Slavonskog Broda (75,4 %).

- na pitanje „Ocijenite zadovoljstvo kvalitetom života u mjestu u kojem živite (1-5).“ ispitanici su odgovorili s prosječnom ocjenom 3,4.

- na pitanje „Ocijenite zadovoljstvo kvalitetom pojedinih usluga u mjestu u kojem živite (1-5).“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: osnovna infrastruktura (vodoopskrbna, elektroopskrbna, kanalizacijska) (3,4), internetska infrastruktura (3,2), prometna infrastruktura (3,4), javni prijevoz (2,8), zdravstvene usluge (3,1), prodavaonice (3,5), poštanske usluge (3,5), financijske usluge (3,2), dječji vrtići i jaslice (3,4), škole (3,6), društveno-kulturni sadržaji (2,7), sportsko-rekreacijski sadržaji (3,0) i ugostiteljski objekti (3,3).

- na pitanje „Ocijenite trenutnu gospodarsku situaciju u urbanom području Slavenskog Broda (1-5)“ ispitanici su odgovorili s prosječnom ocjenom 2,7.

- na pitanje „Ocijenite važnost pojedine djelatnosti za trenutni gospodarski razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1-5)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: poljoprivreda (3,6), industrija (4,1), trgovina (3,6), turizam (3,4), promet (3,9) i ugostiteljstvo (3,7).

- na pitanje „Ocijenite trenutnu demografsku situaciju u urbanom području Slavenskog Broda (1-5)“ ispitanici su odgovorili s prosječnom ocjenom 2,7.

- na pitanje „Namjeravate li odseliti?“ većina ispitanika je odgovorila da ne namjerava (310; 51,7 %), zatim slijede: razmišljam o tome, ali nisam siguran/na (188; 31,3 %); da, u drugu županiju (46; 7,7 %); da, u inozemstvo (37; 6,2 %) i da, u drugi Grad/Općinu u županiji (19; 3,2 %). Ispitanici koji su odgovorili da namjeravaju iseliti, odgovorili su da je temeljni razlog: poboljšanje životnog standarda (26,2 %), bolje mogućnosti zapošljavanja (22, 4%), ne znam (14,9 %), veće plaće (8,7 %), društvena i politička stabilnost područja u koje bih odselio/la (8,2 %), bolje mogućnosti pokretanja vlastitog posla (3,8 %), blizina obitelji/rodbine/ prijatelja koji su ranije odselili (3,5 %), iskustvo života u nekom drugom području Hrvatske/svijeta (2,9 %) i bolje obrazovanje (2,6 %). Ostali ispitanici su navodili više temeljnih razloga.

- na pitanje „Ocijenite važnost pojedinih razvojnih snaga za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1-5)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: povoljan prometno-geografski položaj (4,1), bogatstvo obradivim poljoprivrednim površinama (3,9), vodno bogatstvo (4,0), tradicija bavljenja poljoprivredom (3,8), tradicija bavljenja industrijom (4,1) i kulturno-povijesno nasljeđe (3,7).

- na pitanje „Ocijenite koliko pojedina razvojna slabost predstavlja problem za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1-5)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: smanjenje broja stanovnika (4,1), stalno iseljavanje mladih (4,3), neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada (4,1), oskudna ponuda radnih mjesta (4,2), nizak prosječni mjesečni dohodak po stanovniku (4,2), visoke stope nezaposlenosti (4,0), neiskorišteni turistički potencijali (3,8) i manjak društveno-kulturnih sadržaja (3,7).

- na pitanje „Ocijenite što od navedenog smatrate prilikom za budući razvoj urbanog područja Slavenskog Broda (1-5)“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: osnivanje Sveučilišta u Slavenskom Brodu²⁹ (4,0), obnova Tvrđave Brod (3,6), mikro, malo i srednje poduzetništvo (4,3), ekološka poljoprivreda (4,0), ruralni turizam (3,8), prerađivačka industrija (4,1), EU projekti (4,4), razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija (4,3), razvoj civilnog društva (3,9), participacija građana u oblikovanju javnih politika (3,8) i suradnja lokalne vlasti s akademskim, civilnim i gospodarskim sektorom (4,1).

- na pitanje „Ocijenite važnost pojedinih javnih politika u budućem razvoju urbanog područja Slavenskog Broda“ ispitanici su odgovorili s prosječnim ocjenama: zdravstvena politika (4,0), obrazovna politika (4,3), investicijska politika (4,3), politika zapošljavanja (4,4), porezna politika (4,0), stambena politika (4,2), obiteljska politika (4,1), migracijska politika (3,9), politika ruralnog razvoja (3,9) i prometno-infrastrukturna politika (4,1).

- na pitanje „Koji od navedenih pristupa smatrate ključnim u razvoj urbanog područja Slavenskog Broda u idućih 10 godina?“ najviše ispitanika odgovorilo da je to pristup temeljen na osobnoj inicijativi i inicijativama lokalne zajednice (230; 38,3 %), zatim slijede: pristup temeljen na inicijativama lokalnih vlasti (192; 32 %), centralizirani pristup temeljen na intervencijama države (95, 15,8 %) i pristup temeljen na inicijativama županijske vlasti (83; 13,8 %).

- na posljednje pitanje „Ukratko opišite očekivani smjer razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine“ ispitanici su mogli otvoreno odgovoriti. Neki odgovori su: *Moderan europski grad; Slavonski Brod je grad ponajprije industrijskih i poljoprivrednih djelatnosti. Zablistajmo u tom pravcu, tada će mladi ostati i razvijati i druge djelatnosti sportske, kulturne i sl.; Prestanak iseljavanja stanovništva, osnazivanje obitelji kao osnovne društvene jedinice (napredak u obiteljskoj politici) i konacno iskoristavanje prirodnih potencijala naseg kraja bilo u smislu ruralnog turizma, eko poljoprivrede ili dr.; Razvoj poduzetnickih zona, smanjenje birokratskih procesa, olaksice za pokretanje poslovanja, investicijski projekti, otvorenost trzista...usmjereno obrazovanje uskladjeno sa dugogodisnjim planom razvoja; Razvijanje Broda u smjeru industrijskog sektora i razvoja Sveučilišta u centar ergonomске tehnologije (sinergija industrije, IT i agronomskog potencijala).; Ostat ce sve isto; Na žalost, s ovakvim iseljavanjem mladih i obrazovanih ljudi, uopće ne očekujem razvoj grada, nego naprotiv, veliko nazadovanje;*

²⁹ Odnosi se na završen formalno-pravni proces osnivanja.

Moj očekivani smjer je strelica prema dolje i da neće napredovati ruralni razvoj, iz razloga što sve više i više mladih odlazi i samo staro stanovništvo će ostati, a ruralni razvoj ih ne brine previše.; Ako se ne smanji porezno opterećenje na građane i ne provedu reforme zdravstvenog, obrazovnog i mirovinskog sustava, razvoja uopće neće biti; Egzistencija bazirana na politici i javnim službama; Nastavak gospodarskog i kulturnog nazadovanja

Upitnik – prvi krug

1. Vizija Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine objavljene 2017 godine glasi: „Integralni razvoj koji podrazumijeva polifunkcionalno gospodarstvo uz održivo korištenje prostornih resursa, porast kvalitete života te tehnološki napredak i inovacije obuhvatna je paradigma na kojoj će se temeljiti sveukupni razvoj urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine.“

a) Molim, procijenite u koliko je mjeri zaključno s 2020. godinom ostvarena vizija proizašla iz Strategije razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2020. godine.

(0 označava nemogućnost procjene ostvarenog, a 10 najvišu razinu ostvarenog)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

b) Molim, opišite trenutno stanje prostornog razvoja³⁰ urbanog područja Slavenskog Broda.

2. Molim, opišite kako bi prema Vašem mišljenju mogao izgledati smjer prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine.

³⁰ U ovom istraživanju pojam *prostorni razvoj* odnosi se ponajprije na demografski, društveno-gospodarski i funkcionalni razvoj u prostoru.

3. Molim, navedite koji bi mogli biti najznačajniji ciljevi prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine.

4. Molim, navedite koje poteškoće i prijetnje vidite u ostvarenju dinamičnijeg i kvalitetnijeg prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine.?

5. Nakraju, navedite ako imate dodatan komentar ili prijedlog.

METODA DELFI – DRUGI UPITNIK

Poštovani,

na temelju odgovora sudionika prvog kruga metode Delfi i analize anketnog istraživanja izrađen je drugi upitnik koji se sastoji od tri scenarija prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine:

1. Scenarij „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“
2. Scenarij „Usidreni brod“
3. Scenarij „Brod bez kapetana“

Scenariji su definirani kao optimistička („COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“), nepromijenjena („Usidreni brod“) i pesimistička („Brod bez kapetana“) varijanta budućeg prostornog razvoja urbanog područja Slavenskog Broda do 2030. godine. Pritom svaki od scenarija ne mora biti ostvaren, već služi za razmatranje mogućih pravaca razvoja i potrebnih akcija koje treba poduzeti.

U nastavku je potrebno ocijeniti konzistentnost svakog od scenarija (1-5) te po potrebi dati vlastito mišljenje.

Zahvaljujem se na izdvojenom vremenu.

Ivan Majstorić

SCENARIJ „COVID-19 KRIZA - VJETAR U LEĐA RAZVOJU“

- jasna vizija razvoja
- brza prilagodba gospodarskim uvjetima nakon COVID-pandemije temeljena na poticajnom poslovnom okruženju
- transparenta i učinkovita javna uprava
- multisektorski pristup
- moderna industrija izrasla na tradiciji Đure Đakovića
- uspješno pozicioniranje Sveučilišta u sustavu visokog obrazovanja
- pozitivni migracijski saldo i prirodni prirast stanovništva
- participacija mladih u odlučivanju i oblikovanju javnih politika
- ekološka poljoprivreda koja je poticaj razvoja ruralnog turizma

Praksa strateškog planiranja urbanog područja Slavenskog Broda zadovoljava visoke europske standarde. Postoji jasna vizija razvoja koja je omogućena provedenim reformama javne uprave. U njoj su sada zaposleni visokoobrazovani i stručni kadrovi. Visoka kvaliteta ljudskog kapitala ostvarena je u relativno kratkom vremenu zahvaljujući kvalitetnoj obrazovnoj i ekonomskoj politici. Na Sveučilištu u Slavenskom Brodu uvedeni su moderni tehnički i biotehnički studijski programi, koji zajedno s društvenim i humanističkim čine široku ponudu visokog obrazovanja u tom dijelu Hrvatske. Razvijen je multisektorski pristup što je osobito vidljivo u suradnji Sveučilišta i poslovnih subjekata čime se studente pravovremeno povezuje s tržištem rada čineći proces zapošljavanja bržim i učinkovitijim. Ulaganja u istraživanja u razvoj iz Fondova EU potaknuti su inovacijama brodskih inženjera. Osim toga, zbog sve veće uključenosti stručnjaka, drugih dionika i građana u planiranje i oblikovanje lokalnih javnih politika, multisektorski pristup je prepoznat i od strane lokalnih vlasti. Pojednostavljanjem administracije, poreznim olakšicama i ukidanja drugih troškova postupno se razvija povoljno poslovno okruženje. Nakon velike strane investicije u industrijske pogone Đure Đakovića, poslovanje je restrukturirano, proizvodnja se specijalizira i postaje visokoproduktivna. To omogućuje brzu tranziciju učenika strukovnih škola na tržište rada. Kao posljedica toga, sve je veći broj radnih mjesta. Slavonski Brod postaje sve važniji regionalni centar pritom, šireći svoj gravitacijski utjecaj i izvan nacionalnih granica. Mlado stanovništvo sve manje iseljava, a sve je uključenije u političke, društvene i gospodarske inicijative. Za doseljenu visokoobrazovanu radnu snagu grade se stambena naselja na rubu grada, a zbog mogućnosti rada na daljinu sve je veća potražnja za nekretninama u udaljenijim ruralnim naseljima. U njima je infrastruktura na

dostatnoj razini. Nacionalna stambena politika je uređena, a karakterizira je dostupnost, povoljnost i visoka energetska učinkovitost stambenih objekata. Također, važnu ulogu u mobilnost stanovništva ima modernizirana željeznica koja povezuje Slavonski Brod s ostatkom Hrvatske. Sve navedeno povoljno se odrazilo na demografske trendove zbog čega je pomlađen dobni sastav stanovništva. Ujedno, stvoreno je veliko tržište za ekološki uzgojene poljoprivredne proizvode, što potiče ruralni turizam koji je protuteža kulturnom turizmu baziranom na turističkim potencijalima obnovljene Tvrđave Brod. Povećani broj turističkih dolazaka u ruralnu okolicu potaknut je dovršetkom izgradnje i puštanja u promet koridora C5. Zbog toga, obiteljska poljoprivredna gospodarstva i turistička obiteljska gospodarstva postaju nositelji ruralnog razvoja ovog dijela Hrvatske čija je dobra praksa prepoznata širom EU.

Molim, na ljestvici od 1 do 5 ocijenite konzistentnost scenarija:

	U potpunosti neKonzistentan	Nekonzistentan	Niti konzistentan niti neKonzistentan	Konzistentan	U potpunosti Konzistentan
Scenarij „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“	1	2	3	4	5

Ukoliko je Vaša ocjena konzistentnosti scenarija „COVID-19 kriza - vjetar u leđa razvoju“ 1 ili 2, molim, navedite kako bi se prema Vašem mišljenju konzistentnost mogla poboljšati?

SCENARIJ „USIDRENI BROD“

- *formalno postojanje vizije*
- *gospodarsko zaostajenje i nakon COVID-19 pandemije*
- *spore reforme javne uprave*
- *daljnje slabljenje industrijske proizvodnje*
- *usmjerenost korištenja EU fondova na infrastrukturne projekte*
- *negativni migracijski saldo s izraženim iseljavanjem mladih te prirodni pad stanovništva*
- *tradicionalna poljoprivreda*

Lokalne vlasti nastavljaju praksu zanemarivanja stručnjaka i ostalih dionika u procesima planiranja i oblikovanja javnih politika. Strateški dokumenti ne prepoznaju specifične probleme i potrebe lokalnog stanovništva i postavljaju nerealne ciljeve. Donošenje nove strategije kasni, što je uvjetovano političkim procesima na nacionalnoj vlasti. Propuštene su reforme javne uprave, zbog čega razvoj urbanog područja Slavanskog Broda pod utjecajem COVID-19 pandemije nastavlja stagnirati. Pokazatelj toga je slabija iskorištenost sredstava iz Fondova EU koja su i dalje ponajviše usmjerena na velike infrastrukturne projekte. Istovremeno, sve je manje kvalitetnih radnih mjesta. Sveučilište u Slavanskog Brodu zbog slabije podrške Grada Slavanskog Broda nije se uspjelo strateški pozicionirati kao jezgra razvoja ljudskog kapitala i budućeg razvoja regije. Kao posljedica toga, industrijska proizvodnja u Đuri Đaković sve je slabija, odnosno i dalje ovisi o zakašnjelim državnim intervencijama. Plaće su izrazito niske. Također, izostale su kvalitetne poticajne mjere prema poduzetnicima. Prednost dobivaju trgovački lanci koji zapošljavaju sve više radne snage. U takvim uvjetima, postoji slabi interes ukupne javnosti za kvalitetnija razvojna rješenja i ukupni razvoj. Mladi sve manje participiraju u planiranju i oblikovanju javnih politika. Zbog obrazovanja i bolje plaćenih poslova, kao i ostalo stanovništvo, sele u druge dijelove Hrvatske i inozemstvo. Oni koji završe studij u drugim gradovima uslijed slabije ponude radnih mjesta ne namjeravaju svoj povratak. Stambena politika nije se sustavno uredila nakon što je prestala provedba mjere subvencioniranja stambenih kredita, što kod većine mladih uzrokuje financijsku nesigurnost. Tek mali broj mladih obitelji rješava stambeno pitanje uz pomoć lokalne vlasti. Pritom se nastavljaju proširivati stambena naselja na rubovima Slavanskog Broda te u okolici, dok obnova središta Slavanskog Broda biva zapuštena od strane gradske vlasti. Negativni demografski trendovi najviše pogađaju ruralnu okolicu Slavanskog Broda u kojoj većinom ostaje živjeti starije stanovništvo, slabijeg socioekonomskog statusa i s manjom

dostupnošću javnih usluga, posebno zdravstvene zaštite i socijalne skrbi. Sve je manje interesa za bavljenjem poljoprivredom koja je u neizvjesnim gospodarskim uvjetima teško opstaje. Usprkos općem negativnom stanju, općine Sibirj i Brodski Stupnik pokazuju da se pametnim ulaganjima u infrastrukturu, brojnim lokalnim inicijativa i većom participacijom građana može osigurati povoljnija demografska slika. Turizam temeljen na obnovi Tvrđave Brod nije dao očekivane rezultate, što je posljedica lošije turističke politike koja nije usklađena s ciljevima proizašlima iz nacionalnih strateških dokumenata. Ipak, sve je više društveno-kulturnih sadržaja koji proširuju mogućnosti provođenja slobodnog vremena, što u konačnici doprinosi kvaliteti života lokalnog stanovništva.

Molim, na ljestvici od 1 do 5 ocijenite konzistentnost scenarija:

	U potpunosti nekonzistentan	Nekonzistentan	Niti konzistentan niti nekonzistentan	Konzistentan	U potpunosti konzistentan
Scenarij „Usidreni brod“	1	2	3	4	5

Ukoliko je Vaša ocjena konzistentnosti scenarija „Usidreni brod“ 1 ili 2, molim, navedite kako bi se prema Vašem mišljenju konzistentnost mogla poboljšati?

SCENARIJ „BROD BEZ KAPETANA“

- *izostanak vizije razvoja*
- *dugotrajni oporavak od recesije uzrokovane COVID-pandemijom*
- *društveno-politička besperspektivnost*
- *negativni migracijski saldo i prirodni pad stanovništva, izrazito starenje stanovništva*
- *propadanje industrije i nepostojanje alternative*
- *oskudno tržište rada*

Urbano područje Slavanskog Broda ima izrazito negativne demografske trendove. Dobno-spolna struktura stanovništva krajnje je narušena, što utječe na sve manji radni kontingent stanovništva, odnosno slabljenje ljudskog kapitala, gospodarskog i ukupno razvoja cijelog područja. Gospodarstvo se vrlo sporo oporavlja od recesije uzrokovane COVID-19 pandemijom. Društveno-političko ozračje temelji se na davanju prednosti osobnim naspram zajedničkih interesa te podobnosti naspram stručnosti. Nastavljaju se zaoštavati politički odnosi između Grada Slavanskog Broda i Brodsko-posavske županije. Slaba politička kultura, manjak demokratičnosti i nedovoljna razina transparentnosti sprječavaju potrebne reforme. Time se produbljuje gospodarsku zaostalost i besperspektivnost tog dijela Hrvatske. Mlado stanovništvo iseljavanja, ne samo zbog nedostatka kvalitetnih i bolje plaćenih poslova, nego i zbog ozračja apatije uzrokovane korupcijom i klijentelizmom. Sveučilište u Slavskom Brodu ima sve veći manjak nastavnog osoblja, dok istovremeno bilježi sve manje upisanih studenata. Suradnja različitih sektora gotovo ne postoji. Učenici strukovnih škola i studenti imaju sve težu tranziciju na tržište rada, financijski ovise o roditeljima čime se aktiviraju njihove namjere o iseljavanju. S druge strane, mladi iz drugih dijelova Slavonije pri odabiru studija zaobilaze Slavski Brod. Đuro Đaković bilježi sve veće dugove jer nema ugovorenu proizvodnju. Ne može pokriti ni osnovne troškove, pa su učestala otpuštanja radnika. Posebno su pogođena ruralna područja koja su ovisila o radnim mjestima u Slavskom Brodu. Proces deruralizacije sve je izraženiji, pa u ruralnim područjima ostaje izrazito staro stanovništvo. Novi ekonomski i geopolitički odnosi u svijetu, u uvjetima u kojima su izostale reforme, čine bavljenje poljoprivredom nekonkurentnim. Osim u javnoj upravi, prevladaju radna mjesta u trgovini i ugostiteljstvu, kao i druge djelatnosti s atipičnim radnim vremenom (prekovremeni i noćni rad, rad subotom i nedjeljom). Sve je izraženiji manjak liječnika, medicinskog osoblja i radnika u području socijalne skrbi starih i nemoćnih. Uzrok svega leži u nepostojanju vizije razvoja urbanog područja Slavanskog Broda. Ne postoji poslovno okruženje koje će potaknuti veći broj

poduzetnika i privući domaće i strane investitore. Brodsko-posavska županija među zadnjim je županijama prema iskorištenim sredstava iz Fondova EU. Kao posljedica toga, cijelo područje gubi svoj prepoznatljivi identitet. Slabi važnost Slavenskog Broda kao regionalnog centra, dok Nova Gradiška istovremeno bilježi sve veći rast broja radnih mjesta preuzimajući pritom brojne funkcije Slavenskog Broda.

Molim, na ljestvici od 1 do 5 ocijenite konzistentnost scenarija:

	U potpunosti nekonzistentan	Nekonzistentan	Niti konzistentan niti nekonzistentan	Konzistentan	U potpunosti konzistentan
Scenarij „Brod bez kapetana“	1	2	3	4	5

Ukoliko je Vaša ocjena konzistentnosti scenarija „Brod bez kapetana“ 1 ili 2, molim, navedite kako bi se prema Vašem mišljenju konzistentnost mogla poboljšati?